

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXI РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 18 ФЕБРУАРА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ и ВОЈКО ЧВРКИЋ

СЕКРЕТАР

НУРИЈА ПОЗДЕРАЦ

Присутни г. г. **Министри:** Министар унутрашњих послова и заступник Претседника Министарског савета и Министра иностраних послова др. **Антон Корошец**; Министар правде др. **Никола Суботић**; Министар социјалне политике и народног здравља **Драгиша Цветковић**; Министар грађевина др. **Марко Кожул**; Министар просвете **Добривоје Стошовић**; Министар финансија **Душан Летица**; Министар без портфеља др. **Михо Крек**; Министар пошта, телеграфа и телефона др. **Бранко Калуђерчић**; Министар без портфеља **Војислав В. Ђорђевић**, Министар физичког васпитања народа др. **Јосип Рогоић**.

ПОЧЕТАК У 8.20 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1— Читање и усвајање записника XX редовног састанка;

2 — Саопштење интерпелације народног посланика **Ленарчича Станка** на Министра финансија о понашању царинског контролора у Планини Драгомира **Моше Јовановића**;

3 — Отсуства народних посланика.

Говорници: **Војислав Лазић** (о повреди Пословника), Претседник Народне скупштине **Стеван Ђирић**.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину.

Говорници: **Ото Гавриловић** (у име групе Југословенске радикалне заједнице), др. **Мирко Косић** (у име групе Радног клуба), **Мустафа Мулалић** (ради личног објашњења), **Милан Вукићевић** (у име групе Југословенског клуба), **Мита Димитријевић** (у име групе Југословенског радикалног клуба), Претседник Народне скупштине **Стеван Ђирић** (дванаест пута), **Павао Матица**, **Известилац већине др. Часлав Никитовић**, **Павао Матица** (ради личног

објашњења), др. **Драгутин Којић**, **Живко Даниловић**, **Артур Махник**, Потпретседник Народне скупштине **Фрањо Маркић** (пет пута), **Секула Зечевић**, др. **Рико Фукс**, Потпретседник Народне скупштине **Војко Чвркић** (три пута).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XXI редовни састанак Народне скупштине. Молим господина секретара да изволи прочитати записник претходног састанка.

Секретар Нурија Поздерац прочита записник XX редовног састанка.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господо народних посланика какву примедбу на записник. (Нема). Примедаба нема, записник је примљен.

Изволите чути интерпелације.

Секретар Нурија Поздерац (саопштава): Г. **Ленарчич Станко**, народни посланик, упућује интерпелацију на господина Министра финансија о понашању царинског контролора у Планини г. **Драгомира Моше Јовановића**. (Види прилог).

Претседник Стеван Ђирић: Прочитана интерпелација биће упућена Господину Министру финансија.

Изволите чути молбе за отсуство.

Секретар Нурија Поздерац (саопштава): Г. Перовић Милан, народни посланик, моли шест дана отсуства.

Претседник Стеван Ђирић: Одобрава ли Народна скупштина тражено отсуство? (Одобрава). Објављујем да је Народна скупштина тражено отсуство одобрила.

Господо народни посланици, прелазимо на дневни ред. (*Војислав Лазић:* Молим за реч о повреди Пословника). Има реч народни посланик г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Ја сам узео реч да констатујем повреду Пословника и да укажем на ту повреду. По § 74 Закона о пословном реду у Народној скупштини, данас је могла да се претреса само једна од многобројних интерпелација, јер је четвртак по овој законском пропису утврђен као дан за претрес интерпелација, и друго данас није могло да се расправља сем тога. А да је ово тачно потврђује § 67 Пословника који каже: „Кад буџет изађе из буџетскога одбора, он се мора сваке седнице, изузимајући оних који су намењене за интерпелацију, ставити на прво место на дневном реду.”

Ту је законодавац хтео дати предност интерпелацијама и кад траје буџетска дебата, па је задржао то право да интерпелације морају бити стављене на дневни ред. И ако је буџет прешна ствар, законодавац је сматрао да су интерпелације још важније.

Данас, међутим, ми не претресамо интерпелације, него је стављено на дневни ред оно што је противно закону.

Друга повреда по § 67 Пословника је у томе, што се тамо каже јасно, да претрес буџета у Скупштини треба да траје два месеца. Ако за првих 45 дана буџет не би био свршен, онда се време има распоредити тако, да се за других 15 дана може свршити.

Од јуче, од када смо почели да претресамо буџет, имамо на располагању још 44 дана, дакле немамо ни 45 дана, колико је Пословник предвидео за први рок. Пословник каже: ако за тих 45 дана буџет не буде готов, да онда седнице имају бити тако распоређене да за 15 дана мора бити свршен.

Ми међутим за 44 дана морамо буџет претрести и овде и у Сенату. Значи да за тих 44 дана буџет мора да прође и кроз Скупштину и Сенат. Ја тврдим да је то немогуће. Нама је на овај начин ускраћено право исцрпне и широке дискусије, јер на овај начин мораћемо да радимо брзо, прекраћиваће се дакле рад и буџет неће бити довољно разматран и рађен онако како то интереси народа и државе захтевају.

Ето, господо, то су моје примедбе и ја бих молио да Господин Претседник уважи ове примедбе и да се у будуће не загази у овакве грешке.

Ја верујем, господо, да можда Господин Претседник не носи одговорност за ово, за ово носи одговорност Краљевска влада, која није хтела сазвати на време скупштинске седнице. Да се на време почело да разматра буџет, и да је то почело од 20 новембра, као што је био ред, буџет би на време изашао пред Скупштину, био би довољно

разматран, лепо уређен и израђен као што треба. (Одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, што се тиче прве примедбе народног посланика г. Војислава Лазића, ту нема никакве повреде Пословника. Да смо ми за данас имали коју интерпелацију, да је можемо претресати, будите уверени да би она била стављена на дневни ред. Била је једна интерпелација народног посланика г. Широле на г. Министра грађевина др. Марка Кожула и ја сам мислио ту интерпелацију ставити на дневни ред, јер је г. Кожул био спреман да одговори данас на ту интерпелацију. Међутим народни посланик г. Широла повукао је ту интерпелацију. Према томе ми смо остали без интерпелације. Ја мислим да је баш у интересу буџета да овај дан не проведемо слободно, него да радимо на претресу буџета, јер ето видите, г. народни посланик Лазић и онако се тужи да немамо доста времена. (*Војислав Лазић:* Влада не одговара на интерпелације!)

Господо народни посланици, молим вас да разликујемо две ствари. Једна је ствар зашто Влада не одговара, а друга је ствар има ли повреде Пословника.

Ја констатујем са овога места, јер то је моја дужност, да повреде Пословника нема. А Влада је почела да одговара на интерпелације и г. Кожул је данас био вољан да одговори, али је народни посланик г. Широла повукао своју интерпелацију.

Што се тиче друге примедбе народног посланика г. Војислава Лазића, ја могу рећи само ово: Мени лично, као Претседнику, било би симпатично да Народна скупштина буџет расправља лежерно; полако; савесно, да у свима појединостима посматрајући буџет овде дођемо до једног правилног гледања на буџет и уопште на читаву политику Краљевске владе.

Али, господо, пракса је то, да се буџет претреса у фебруару и марту. То је увек тако било и ја не видим да се ми данас налазимо у горем положају него иначе. Истина и по мом уверењу Финансиски одбор могао је, можда, мало брже радити, могао је са начелном дебатом бити готов још пре Божића, али како се нико против тога није бунио, — а ја као Претседник знам да ми у том погледу није интервенисао нико, ни од стране Краљевске владе, ни од стране већине у овој Скупштини, ни од стране опозиције, — то значи да су сва господа била сагласна да на буџету радимо оним темпом, којим се до сада радило.

Ја молим господу да буду тачни, и уверен сам, да ће ова буџетска дебата, и ако она у ствари почиње тек данас, бити на оној висини, на којој треба ова буџетска дебата да стоји и да ћемо имати доста времена, ако савесно и интензивно радимо, да овај буџет претресемо онако како је то пожељно, да будемо упознати са свима његовим појединостима.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину.

Реч има у име групе Југословенске радикалне заједнице народни посланик г. Ото Гавриловић.

Ото Гавриловић: Господо народни посланици, јучерашњим експозеом Господина Министра фи-

нансија отворена је буџетска дебата. По други пут Кабинет г. др. Стојадиновића подноси Народној скупштини предлог буџета прихода и расхода. По други пут Народна скупштина има могућности да се позабави радом и акцијом Краљевске владе. Дебатом која је отворена Народна скупштина врши своје основно а и уставно право да одобри или одобри рад Владе у целини или појединостима.

Рад једне Владе може увек бити предмет критике и то: да није добро рађено или да није довољно урађено или да, без обзира на њен рад, не улива довољно поверење. У овој дебати није реч само о низу цифара овог буџетског пројекта, који истина претстављају живот наше земље, већ је реч и о општој политици Краљевске владе. Према томе, обимно је поље дискусије. У овој дискусији биће додирнуто питање финансиске, економске, унутрашње политике итд. и то, нема сумње, врло опширно.

У почетку свог говора желим да се позабавим финансијском политиком Краљевске владе али на првом месту са буџетском политиком пошто је јуче г. Министар финансија на један ванредно жив начин, а уз то несумњивом документацијом, приказао наше привредно стање.

Предлог буџета за 1937/38 годину у великим линијама има ове карактеристике: 1) да су расходи увећани са 600 милиона динара; 2) да у питању прихода влада оптимизам, јер се очекују већи приходи без повећања пореских стопа; 3) предлог буџета поднет је уравнотежен.

Из ових карактеристика излази као логичан закључак следеће питање: може ли наша привреда све ове расходе поднети?

О цифри наших расхода која се пење на преко 10 милијарди динара имао сам прилике у више махова да говорим и истакнем гледиште, да се она према данашњем стању потреба и обавеза не да смањити. Супротно томе гледишту постављена је теза да се буџет мора смањити према привредној снази земље.

Кроз ових 20 година напори свих влада тежиле су да се буџетски расходи смање или да се обустави пораст расхода. Ову тежњу помагале су све владе и опозиционе групе са неоспорно јаком аргументацијом и логиком, па и данас, као и убудуће чуће се приговори о висини расхода, а поглавље дебате „штедња у расходима” ни овога пута неће бити последња. Међутим, ми се од цифре од 10 милијарди за основне државне потребе не можемо одвојити. Државни живот Југославије према својим основним редовним потребама и према своје положају и обавезама, као и саставу, потребује најмање толики буџет. Дакле, са овом цифром морамо рачунати и не треба ни за тренутак бити у недоумици или илузијама.

Када истичем ову чињеницу, ја је чиним са пуном отвореношћу иако знам да ми се може и да ће ми се учинити приговор, да се морамо „према губеру пружати”. (Стаменко Стошић: Тако си и лане говорио?!) Тако је, господине! (Стаменко Стошић: Није тако!) Тако сам говорио пре 15 година, па тако говорим и данас! (Стаменко Стошић: Прошле године си друкчије говорио, кад си оснивао Радикални клуб и када си мене позвао, а сада друкчије говориш!) То је питање поверења и неповерења.

Такав се приговор може учинити за приватно газдинство. За јавно газдинство у данашњим приликама не може се прихватити.

Држава по своје трајању, по својим функцијама, задатцима и по своје положају у међународној заједници несумњиво се разликује од приватног газдинства. Она мора да делује и да живи сасвим другим животом, другим обзирима и другим ритмом.

Принцип „пружања према губеру” имао би се претходно применити на обуставу зидања путева, железница и тако даље, у социјалној акцији, у наоружању и осталим функцијама државним. Најпре, свуда у овим гранама сузити активност, па ће у јавним финансијама наступити последице које се желе, а то је смањивање расхода, односно смањивање пореских терета. Све су то без мало немогућности, јер ипак остаје велика одговорност пред својом савешћу и историјом, да ли смо када и како извршили своју дужност.

Да бих доказао ову моју тезу, дозволите ми, господо, да дам један најкраћи приказ наших расхода по својим циљевима, који ће најубедљивије показати, како Министар финансија има скучено поље за померање расхода, или за њено снижавање.

У овом предлогу буџета од близу 11 милијарди динара, наши главни расходи који су распоређени према својим циљевима су обавезе и дугови, за које плаћамо 1,000.000.000.— динара. (Глас са левице: А задуживање?) Да, и о томе ћемо говорити, и то врло, врло опширно о задуживању Краљевске владе. Пензије и инвалиде, иако је то питање пензије врло компликовано, — пензије су стечено право и ad hoc овако не могу се избрисати из буџета, — износе 1,100.000.000.— динара; Министарство војске 2,500.000.000.— динара. Укупно ове три цифре чине 4,600.000.000.— динара. Ако томе додате привредна предузећа, која се издржавају сама и која су у овоме буџету само ради прегледности и јединствености, та сума износи 3,930.000.000 динара. Ове две групе расхода чине цифру од динара 8,600.000.000.— тако да за остале потребе, и то основне функције државе као просвета, правосуђе, безбедност итд. као и сва остала администрација и сви привредни ресори учествују у буџету са цигло 2,300.000.000.— динара. Из овог прегледа јасно је да главну цифру буџета апсорбују дугови, пензије и војска, а затим привредна предузећа. Код овако приказаног стања расхода збиља се не види могућност већег померања расхода по циљевима, на које се ове суме имају употребити. (Војислав Лазич: У министарским клупама нема ни једног Министра, нема Владе, Влада је поднела оставку! — Министар унутрашњих послова Др. Антон Корошец: Тамо слабо чујемо, па смо сели у посланичке клупе! — Веселост и смех у дворани). За доказ мога тврђења да се теško могу расходи масивнијом сумом смањити, нека ми је дозвољена још једна подела расхода. Ту поделу видим, ако расходе поделимо на личне и материјалне.

На личне расходе, припадљивости, плате, пензије, предвиђена је сума од 5,000.000.000.— динара, што чини 47% од целокупне буџетске суме. Тај проценат о личним издатцима у нашој земљи је прилично висок, али он није много мањи, или готово је равн и са процентом у другим државама. На личне издатке Чехословачка троши 43%, Бугарска 52%, Мађарска 50%, Пољска 45%, Румунија 51%. Ове постотке господо, не наводим ја утехе ради, него да би се могла извршити компарација по овој материји.

Из ове суме од 5 милијарди динара, прима принадежности око 220.000 службеника. Импазантна цифра. 1927 године било је господо, 175.000 службеника. Повећање је извршено од 1927 године до данас са 45.000 нових службеника. Господо, повећање броја службеника извршено је у главном код оних Министарстава, која и данас имају тенденцију повећања, а то је Министарство правде, Министарство просвете, Министарство војске и морнарице и Министарство саобраћаја.

Господо, кад тако видимо ову велику цифру од 5 милијарди динара, нама се поставља питање: како ми можемо смањити личне расходе, и ту имамо две могућности: или смањити принадежности, или смањити број особља. Ја могу, господо, у име групе у чије име имам част говорити, да изјавим: да ми нисмо за смањивање принадежности државним службеницима, него да сматрамо да су цене и стандард живота отишли навише, и да се намеће питање како ћемо повећати и побољшати плате државних службеника. (Одобравање и плескање код већине). Ја знам, господо, да је то тежак проблем за јавне финансије, врло тежак, јер и овако ми хватимо једва крај с крајем. Али, исто тако, хијерархија државна, чиновнички апарат на важним и одговорним местима не можемо оставити ненаграђен, јер ненаграђени они могу не вршити све функције своје онако како општи интереси земље то захтевају. (Узвиши код већине: Тако је!) Према томе, код овог првог питања не само смањивање није могуће, него видите како се пред нама појављује проблем да чак расходе морамо евентуално у скорој и даљој будућности повећати.

По другом питању редукција особља, ја мислим господо, да и ту ствар не стоји онако просто као што на први поглед она изгледа. Ми имамо 220.000 лица на државном буџету, и кад би неко хтео да врши редукцију, он би са простим рачуном казао: 10% од 220.000 или 5% од 220.000 се редуцира, а то је 11.000. Међутим, тај рачун је посве из основа погрешан. Пре свега, ми морамо бити начисто с тим, и то су наши свакидашњи захтеви, да у Министарству правде не може бити смањивања особља, услед увођења нових судова и потребе особља у тим институцијама. У том Министарству је запослено 12.000 службеника. У Министарству просвете може ли бити речи о смањивању учитељског кадра? Напротив, императивни су захтеви да ту основну функцију држава врши што интензивније и што боље отварајући школе и постављајући нове учитеље. У том Министарству има 37.500 службеника. У Министарству унутрашњих послова — ту је уједно и Команда жанлармерије — имамо 26.700 људи (*Војислав Лазин*: Повећајте број жандарма!) Жанлармерија, господо, за мене је један орган безбедности, орган безбедности који је служио сваку владу, сваки режим, чувајући данашњи поредак државни. (Код већине узвици: Тако је!) И, господо, на питању жандарма не може се правити политика, него се политика може правити само са Краљевском владом. Ту упућивати критике, а не броју жандарма упућивати своје приговоре, да ли је то стање високо или мало, јер је ту жанлармерију врло корисно употребљавала и левица и десница.

Господо, војска и морнарица . . . (Глас са левице: Ви сте нови члан!) . . . Ја сам нов члан,

али сам ушао са једним убеђењем, и као такав сада говорим. (Плескање код већине. — Глас са левице: Па и други имају убеђења!)

Господо, војска и морнарица заступљена је овде са 34.900 људи. Према томе, господо, код ресора где се редукција не може вршити број особља износи 111.000. Тај број од 111.000 има да се повећа надничарима, радницима који су запослени у Министарству шума и рудника и у Министарству саобраћаја, а чији број износи 20.000 тако да укупно имамо 130.000 службеника који не могу доћи у обзир приликом редукције.

Према томе, господо, у случају редукције особља остаје нам да оперишемо са цифром од 90.000 људи, место 220.000, али и од тога броја од 90.000 има људи који су стекли право на пензију, и по рачуну вероватноће тај број износи 40%, а то је 35.000 чиновника. Тако, господо, ако хоћемо редукцију да вршимо, сведимо тај број на 55.000 чиновника. Ако би, господо, извршили једно масивно редуцирање, 20% чиновника да отпустимо, — а ја не знам да ли ту намеру имају господо како са деснице тако и са левице — тај број би износио 10.000 а уштеда у буџету износила би око 80—100 милиона динара, а то је, годишње мање од 1% од целокупне буџетске суме расхода, а код буџета чисто личних расхода нешто јаче од 2%. А, какве реперкусије, господо, на социјални живот, на породицу, на улицу, на мир, на поредак!

Да су ова моја извођења тачна, то показује прошлост, јер у прошлости ни једна влада, ни један режим није могао у томе питању учинити неки већи потез и то је тако остало, и ја верујем да ни у будућности неће се у томе много што шта изменити, и сви они који буду кретали на тај посао, имаће лепе паролe, лепе фразе, али ће вршити један Сизифов посао.

Што се тиче материјалних издатака, господо, они су апсолутно недовољни у буџету. Чак су, господо, предвиђени врло, врло скромно и у свима Министарствима, како смо у Финансијском одбору имали пред нама. Ми смо видели да су се и поједини Министри тужили, а то је и опозиција у свом извештају мањине подвукла. Зато су створени ванредни кредити, да се оно што се из буџета редовно не може створити, да се ванредним средствима створи.

Оволико, господо, о буџетским расходима. Из ових цифара ви видите да ми буџет не можемо смањивати онако како то на први поглед изгледа, него, напротив, ти расходи мораће се евентуално још и даље повећавати.

Политика прихода, господо, она је у овоме: Систем наших прихода углавном почива на посредним порезима и то око 50%, а мањим делом на непосредним порезима, око 16%. Без сумње, господо, стара је теза да је један такав систем неправичан. Зато морамо гледати да се у непосредним порезима учине извесне реформе, и јуче нам је Министар финансија већ наговестио такво смањивање пореза код малих занатлија на селу и да снижење земљарине важи за 1937/38 годину. Ми сматрамо да је потребно, господо, извршити једну корениту реформу нашег пореског система, да дођемо што више схватању данашњице, да смо ближе социјалној и фискалној правди и да ћемо тиме повисити не само приходе на које држава

мора рачунати него подићи порески морал који је најважнији у тој материји, у односу грађана према држави, у односу грађана између себе. Према томе, ми желимо да се Краљевска влада тим проблемом позабави и колико год се пута тај захтев буде понављао, рачунам да ће он бити што ближе остварењу.

Сада, господо, да видимо предвиђене приходе у овом предлогу буџета. Г. Министар финансија — с обзиром на остварене резултате за првих 9 месеци ове буџетске године, — јер је то вршено за ових 9 месеци, и израчунавање је тачно вршено, и тако су ти приходи унети у данашњи буџет. Али, остаје при томе друго: хоће ли овај буџет по свом извршењу бити у равнотежи. Он је у равнотежи по овом предлогу. Хоће ли бити на крају, када се овај буџет изврши, хоће ли бити у равнотежи или ће се завршити са дефицитом?

О томе питању, господо, ја мислим да треба сасвим отворено говорити и да не треба ни мало ту човек да увија него рећи сасвим отворено и искрено право стање.

Буџетска равнотежа, несумњиво, да је најважнији фактор за добар ред у јавним финансијама. Све Владе и сви Парламенти желе буџетску равнотежу. Али, у овим последњим годинама ја се питам, који је Министар финансија, готово у свету, и Парламенат, имао то задовољство да изнесе пред Народну скупштину један уравнотежен буџет по његовом извршењу у завршном рачуну. Мислим да је лањске године енглески Министар финансија са пуном гордошћу изишао пред енглески Парламенат са једним уравнотеженим буџетом по извршењу, али ове године он је истом томе Парламенту наговестио да енглеске грађане очекују нови намети, очекују нови порези, очекују нове таксе и нове дажбине. И зато, господо, ово време, ово неколико година, ја мислим, да се могу назвати код свих држава са једном карактеристиком, године буџетских дефицита.

Ми смо дужни да одговоримо на ово питање: да ли ће наш буџет бити у равнотежи када се буде извршио, тј. у завршном рачуну. По једнима, господо, тај буџет ће бити у равнотежи, свршиће се у равнотежи. Зашто? Зато што су цифре прелиминирание онако како су се приходи остварили за првих девет месеци извршења садањег буџета. Други, међутим, тврде да овај буџет неће бити у равнотежи. Е, господо, ако је овај буџет неуравнотежен, онда се мора прићи повећању такса, повећању пореза а ја мислим, господо, да Народна скупштина, бар у овом тренутку, на тај терен не би ишла и не би се одазвала томе позиву да уђе у то да у данашње време повећава таксе и порезе. (Милоје Рајаковић: Не само Народна скупштина него ни Влада, ни Министар финансија!) Ја говорим о Народној скупштини, јер се из Народне скупштине чине приговори да овај буџет није уравнотежен, па када није уравнотежен, нека се предложе нови терети.

Ја мислим, господо, да су цифре добро прелиминирание и све што се људском моћи може предвидети указује да је овај буџет данас у равнотежи а када се критикује, господо, онда ваља критиковати тако да се увек цени оно што је у људској моћи. Министар финансија не може предвидети ни неке политичке ни неке елементарне незгоде које могу наићи и које могу интензивније пове-

ћати расходе или смањити приходе. Оно што је било у његовој моћи то је, да констатује ток прихода и да према приходима последњих месеци, а не прошлих година, направи буџет који је уравнотежен. Толико господо, сматрао сам за потребно да речем о буџетској политици Краљевске владе. (Упадице са левице: Па може ли се ту шта помоћи? Лане си друкчије говорио!) То остављам вама. Ако хоћете о томе да говоримо шта је ко говорио, а шта мислио, онда верујем да су у овој земљи многи људи мислили данас овако а сутра онако, и да су се странке целале, и да су вође, за којима сте ви ишли, изневерили вас итд. О томе политичком животу и о принципима, политичким начелима, изволите, господо, испитати сваки вашу савест, а ја сам моју испитао. (Др. Српко Вукановић: Ти си створио Радикалски клуб, а Радикалски клуб створио је Југословенску радикалну заједницу).

Претседник Стеван Ћирић: Молим господу посланике да не упадају г. говорнику у реч, а г. говорника молим да не води дискусију са г. г. посланицима.

Ото Гавриловић (наставља): Молим Вас, Господине Претседниче, да ме заштитите од ових упадица.

Господо народни посланици, новина у овом буџету је ануитет за регулисање земљорадничких дугова. Тај ануитет износи 50 милиона динара. О самим земљорадничким дуговима и том решењу ја не мислим овога часа да говорим, него то остављам за који други час, али с тим у вези желим да проговорим коју реч о стварању домаћег капитала, — да споменем питање штедне и питање улагача. Кад је 1931 године, господо извршен напад на банке, онда су банке остале без сретстава и онда је из банака извучено 5 милијарди динара и то је престављало прави домаћи капитал. О овом питању, господо, кад год ми се пружи прилика ја указујем на то да није потребно само говорити против страног капитала него треба радити и трудити се да се формира домаћи капитал... (Јоца Георгијевић: То сам већ пре годину дана казао!) — И пре Вас, од Рамзеса тако иде; о овом питању, кад год ми се укаже прилика, желим да говорим, јер по мом схватању то је најважније и најхитније питање. Питање домаћег капитала, господо, није важно ни за странку и за режим, већ је важно за државу као организацију, за државни просперитет и народно благостање. Док су, господо, у Совјетској Русији улози порасли за 1.600.000.000 рубаља, а Чехословачка има 70 милијарди чехословачких круна улога нама је, господо, после 1931 године остало 10 милијарди улога и од тих 10 милијарди улога 40% су залеђени. То је, господо, ситуација која апсолутно не задовољава и ми морамо добром политиком, законодавним радом, поретком без ђефа учинити, да поверење повратимо, да радимо сви на томе, јер то није успех и рад једних или других него целог народа, јер тај капитал потребан је свима као елеменат у производњи и потрошњи. Ове године се, господо, ситуација мало поправила, штедише су добиле мало више вере и поверења и улози су порасли за 400 милиона динара. Међутим, све то није довољно, на томе треба даље радити на том враћању поверења путем политике давања премија и бенефиција онима који дају улоге на штедњу, и да поновим оно што сам рекао у

Финансијском одбору, за нас је, господо, важнији улагач него порески обвезник. Порески обвезник је носилац терета државних, а улагач је творац капитала који јача привреду, а та привреда је резервоар из којег се црпу сретства за јавне финансије. Толико о томе питању у овој начелној дебати, врло важној и хитној. И према овоме што Краљевска влада чини и ради види се да њене интенције и њени напори иду ка томе, да се подигне углед новчаних завода и улије поверење код улагача да тамо своје улоге носе.

Толико о кредиту. Међутим и о државним дуговима треба проговорити коју реч. Наши дугови у целини унутрашњих и спољних зајмова износе око 50 милијарди динара. Ова цифра садржи у себи предратни дуг, ратни дуг и поратне дугове. Разуме се да су у ову суму ушли и спољни и унутрашњи зајмови. Годишњи ануитет износи, господо, 1.019.000.000 динара. Морам нагласити одмах, да у ових 50.000.000.000 динара улази 24.000.000.000 динара ратног дуга, по коме неплаћамо ни камату ни отплату. Ова одлука донета је кад је проглашен Хуверов мораториум, а тај дуг имамо код Француске, Енглеске и Америке.

О другом делу нашег дуговања предратног и поратног имали смо, господо, неколико аранжмана. Имали смо најпре пресуду у Хагу, затим париски аранжман са порттерима у 1933 и аранжман са порттерима у 1936 години. Ви знате, господо, и ваља то цела цемља да зна, да по тим аранжманима ми плаћамо свега 15% од вредности, да плаћамо 55% у новим облигацијама. Ово је, господо, врло важно питање. (Један глас. То је ново задужење!) Оно, што се не плати, то је ново задужење. Господо, 30% од вредности купона, која вредност припада повериоцу, уступа се нама ради отплате дуга. Према томе, господо, 15% од вредности купона плаћамо у готову, 30% употребљујемо за отплату дуга, а ратне дугове не плаћамо. Видите, господо, то стање није сређено. Таман је овај аранжман готово ступио на снагу а једва се почело са његовим извршењем, а дошла је девалвација француског франка. У француском закону о девалвацији франка у § 6 стоји, да инострани дужници имају плаћати своје дугове не у девалвираном франку него у вредности франка пре девалвације. Као што видите, господо, то је једна тешкоћа, која је пред нама.

Још да кажем то, да су углавном, у спољним зајмовима наши повериоци били француски грађани и француска држава. Навео сам вам све то, господо, због тога, што се с времена на време, вештом пропагандом, убацује у јавност, како нас Француска искоришћује и како нас експлоатише. На тој поставци морам се задржати и са овога места, са ове трибине, мора се чути истина пред лицем целог нашег народа. Ја сам казао, господо, шта ми плаћамо. Наши финансијски односи са Француском врло су интимни. Они су то били и пре рата, и за време рата. Тако интимни односи могу постојати само између пријатеља.

1906 године Француска је била та, која нам је пружила зајам од 95.000.000 предратних франака ради оружања српске војске. После анексије 1909 године, Француска нам је дала нових 150.000.000 франака, да би се довршило оружање српске војске. Оружјем и спремом из ова два зајма, и са великим еланом, одушевљењем и моралом ушли смо у Балкански рат и извршили прво дело нашег ује-

дињења, уз објаву ове велике радости, пуцањем топова рађених у Крезоу. Када је требало ликвидирати ратне трошкове, добили смо 1913 године и нових 250.000.000 франака, дакле укупно за 7 година 500.000.000 предратних франака.

Господо народни посланици, као што видите, сваки зајам Србије, закључен у Француској, данас је историјски датум.

Морам господо, изјавити као што сте видели, да питање нашег дуговања у Француској није дефинитивно регулисано. Ми смо запали у аграрне тешкоће, због тога нисмо могли наше дугове платити. Али уједно отворено и искрено признајемо наше дугове као поштени дужници, а више тога нашу моралну обавезу према француском народу и нашем савезнику. И због тога све тенденциозне гласове који се шире ја одбијам. Верујемо, да француски грађанин, који је уписао наше зајмове, који је дао своју уштеђевину у наше папире, да их гледа и претура, па се пита, да ли ће их и како наплатити. Можда, у истом тренутку мисли на миле и драге, који су пали на пољу части не само за величину француског народа, већ и за слободу малих народа. Француском грађанину са овога места — господине Рашовићу, дозволите да кажем оно што осећам и што мислим — носиоцу човекољубивих и најплеменитијих осећаја људских, ми дугујемо благодарност. А вечита Француска земља, где је рођена декларација права човека, и где је грађанска слобода и данас очувана, јесте симбол свих демократских снага и свих слободних мислиоца света. Француска, велика по својој историји, по својим институцијама и по својој несебичности, Француска, која се никад није борила само за себе, него и за друге, таква Француска, није била нити јесте, нити икада може бити земља, која жели да експлоатише друге народе. Па и приликом последње дебате у француском парламенту, министар војни г. Даладје у свом говору рекао је: „Француска је спремна да брани своје границе и оне народе који у њу верују”. Ми верујемо у Француску. (Глас са левице: Кажите то г. др. Стојадиновићу!)... Он ће Вам то исто рећи. Господо народни посланици, по једној истој ствари ви сте задовољни и ви сте незадовољни, а ја вам говорим оно што о Француској мислим. Господо, чине се приговори, да Француска не учествује довољно у нашој спољној трговини. То је тачно. Али, и у том погледу, господо, учињен је врло велики напредак, закључењем последњег трговинског уговора, приликом доласка француског министра трговине г. Пола Бастида, Ми желимо да наши трговачки и економски односи са Француском буду што интензивнији не само због економских веза него и због политичких наших односа, а што се тиче наших другова, нека се у Француској зна, да ће ове тешкоће плаћања проћи и да ће доћи дан, када ћемо у заједничком споразуму учинити све, да нашу реч искупимо.

Ми знамо стару истину, да народ, који поштује своју реч, пази на њу, и искупљује ју, има услова за живот и бољу будућност, а наш народ никада није своју реч погазио.

Господо, ја сам сматрао за потребно да дам ово неколико речи о нашем дуговању на страни и у земљи, и мислим да сам добро учинио, с обзиром на наше обавезе и дужности, које имамо у Паризу да расправимо, и ми желимо да наше дугове платимо, али према нашим способностима и могућностима.

Господо, када смо већ говорили о расходи-ма и приходима, о дуговању и кредиту, ред је да проговоримо коју реч и о Народној банци, нај-већој финансијској институцији наше земље.

Народна банка има два задатка: да води кре-дитну и валутну политику. У погледу валутне по-литике прошла година била је година великих искушења не само за нас него и за цео свет. Де-валвацијом француског франка отворена је се-рија девалвација и монетарних експеримената у врло великом броју држава. Додуше, за време од 1931 до 1933 године напустило је златно важење или су променили своја законска важења 36 др-жава. Чехословачка после једне девалвације у 1934 години обновила је исту меру и у септембру прошле године. То је поводом француске девал-вације учинила и Швајцарска, Италија и Холан-дија. У тим данима наша Влада у заједници са Народном банком стала је на становиште да ми томе примеру не треба да следујемо. И Народна скупштина има права, има и дужност да постави питање, да ли је та одлука корисна по народну привреду и по јавне финансије. Народна скуп-штина има права да запита зашто нисмо и ми извршили девалвацију и да ли тако њена одлука, одлука Краљевске владе и Народне банке, одго-вара интересима наше народне привреде и наших јавних финансија.

Господо, мора се нагласити, да у томе мо-менту када је извршена девалвација у страним др-жавама, наш извоз био је у пуном жеку како по количини тако и по одличним ценама. У таквој ситуацији било је посве мудро и Влада је врло паметно учинила што се није повела за таквим монетарним експериментима и што је остала на терену раније извршене стабилизације јер је динар већ био изгубио од свог стабилизационог курса и признањем прима од 28½% ми смо у ствари из-вршили девалвацију са 23%. (Др. Српко Вукановић: Значи да је ипак извршила девалвацију!) Да, го-сподине Вукановићу, али да сте Ви били Мини-стар финансија Ви бисте понова извршили још једну девалвацију!

На тај начин, господо, динар је данас ста-билан, врло је велики прилив девиза, и ми смо данас стварни господари вредности динара. Осци-лације које се дешавају јесу последица пада и скока страних девиза. Курс динара одржава се на овој висини и ако би он према приливу девиза могао бити много већи него што је данас. Међу-тим политика Народне банке руководи се у том погледу начелом да би скок динара био штетан за наш извоз и то у неклириншке земље и да би спречио даљи прилив девиза.

С друге стране и ако се радујемо скоку цена наших пољопривредних артикала, у колико до нас стоји, ми морамо и у том погледу бити обазриви, да не би сувишним скоком изазвали друге про-блеме, скупоћу живота, повећање буџетских рас-хода и т. д.

Наша техничка подлога је јака а емисиони по-тенцијал је чврст, тако да је маржа, која постоји између новчаница у оптицају и емисионог потен-цијала чврсто залеђе наше кредитне политике. Морам нагласити да је прилив девиза још увек јак и да имамо још велике резерве за извоз. Осцила-цију страних девиза силе на западу гледају да ублаже и због тога је закључен трипартитни уго-

вор између Америке, Енглеске и Француске, и то је корак и покушај за монетарно оздрављење света, на чије се повољне последице рачуна.

Политика Народне банке у погледу динарског покрића била је у томе да се девизе, које су служи-ле за покриће, претворе у злато. Данас нема девиза које служе за покриће, но је све претворено у злато и то је политика која заслужује наше пуно призна-ње с обзиром на то, да су стране девизе изложене осцилацији па и незаменљивости. Подлога Народ-не банке од 1934 године повећала се са 630 мили-она динара или са 44%. Све ово злато налази се у касама Народне банке. На основу повећане подло-ге повећан је оптицај новчаница за 500 милиона динара који, нема сумње, корисно служи општим интересима.

Сматрам да су Народна банка и Краљевска влада, у првом реду г. др. Милан Стојадиновић, учинили врло добро што су покриће у девизама променили у покриће за злато, те нарочито нагла-шавам да политика Народне банке и кабинет др. Стојадиновића која је у погледу динара вођена обазриво и корисно, да је таква политика несумњи-во од велике користи како по интересе наше наро-дне привреде тако по интересе државних финанси-ја. (Одобравање и плескање код већине).

Што се тиче кредитне политике Народне бан-ке, господо, могу да кажем једно да се она у доде-љивању кредита руководи само економским обзи-рима. Наше тржиште кредита данас је добро. До-каз за то, господо, служи жиро рачун код Народне банке. Данас, на данашњи дан на томе жиро рачу-ну лежи 1 милијарда и 600 милиона динара, а то значи да су повериоци по тим новцима приватни људи који су их положили Народној банци и то бескаматно.

Према томе, из овога једнога факта види се да се кредитно тржиште новца код нас полако от-крављује и да за добре послове има и могу се до-бити кредити. Ова сума од 1 милијарде 600 мили-она динара најбољи је доказ за то. Кад је реч о кредитној политици Народне банке ваља да нагла-сим да код издавања благајничких записа Народна банка не игра никакву другу улогу до само то, што је место плаћања. И зато што је Народна бан-ка добро вођена и тим фактом што је она место за исплату, она улива пуно поверење и благајнички записи се због тога купују врло радо. (Један глас: Ко купује?) То ћу вам рећи. Благајничке записе не купују, господо, приватни људи да уложе своју уштећевину, него их купују новчани заводи, купу-ју их осигуравајућа друштва и купују не само код нас него у целом свету да би краткорочно пласира-ла свој новац. (Један глас: Је ли драговољно или не?) Да ли је то драговољно или не, најбољи је доказ за све то, господо, да у Народној банци лежи 1 милијарда и 600 милиона динара без кама-те. (Одобравање код већине и повици: Тако је!— Др. Српко Вукановић: Мораш да добијеш кредит за фабрику!) Господине Вукановићу, ја сам се нај-мање надао овом приговору, а када будем тражио кредита за фабрику, онда ћу ја поднети оставку на посланички мандат.

Још коју реч о каматној стопи Народне банке. Она данас износи 5% и то најнижа стопа коју је икада Народна банка на своје послове примењива-ла. Ми смо начисто с тим да каматна стопа Народ-не банке код нас и у овим приликама не може вр-шити никакав утицај на кредитну каматну стопу

на слободном тржишту, али она има свој утицај на формирање каматне стопе на улоге на штедњу. Мишљења сам да би свако смањивање каматне стопе Народне банке било илузорно и не би имало никаквог смисла са гледишта општег привредног, јер са тим снижењем привреда као целина ни уколико се не би користила.

Из овога излази да се валутна политика води озбиљно без експеримената но са једином тежњом да се одржи стабилност динара, а да се кредитна политика води либерално и да постоји могућност давања кредита и да Народна банка таквом политиком стоји као чврсто залеђе свих кредитних операција у земљи.

Е сада, господо, поред свих ових упадица које су ми учињене, има једна о којој је много говорено чак и у извештају мањине, а то је о политици задуживања Краљевске владе. И ја, господо, немам разлога, а нема разлога ни Краљевска влада, да бежи од ове теме. Напротив, Краљевској влади је дужност да о тим стварима води рачуна, и ја данас, кад говорим у име Краљевске владе, хоћу да дам најбоља и најшира објашњења уколико је то уопште могуће. Дакле, господо народни посланици, пребацује се Краљевској влади у извештају мањине Финансијског одбора да она задужује земљу са преко 6 милијарди и 900 милиона динара. О томе задуживању земље, господо, желим да одговорим да када се са ове трибине говори о тако једној озбиљној ствари, онда се чују упадице, и то онда када се баш говори о томе задужењу од 1 милијарде 600 милиона динара.

Извештај мањине Финансијског одбора на својој првој страни каже да Влада задужује земљу са преко 6 милијарди и 900 милиона динара. Пре свега, господо, ова цифра није тачна, јер су унете извесне ствари, јер су унете такве позиције, које су само повисиле ту цифру, али које не значе задужење и којима није ту место. Међутим није потребно да говорим о тој цифри, јер она може да буде и већа и мања. Ту је главна ствар принципијелно питање, да ли влада збиља задужује земљу. (Приговори са левице). Баш с обзиром на ову цифру кажем из принципијелних разлога . . . . . (Поновни приговори).

Претседник Стеван Ђирић: Молим вас, господо, мир!

Ото Гавриловић: (наставља): Без обзира на то, господо, да ли је та цифра већа или мања, на овом приговору морам се задржати и о томе морамо у дискусији повести рачуна. Што садржи та цифра од 6 милијарди и 900 милиона динара? Она садржи прво: суму благајничких записа од 1 милијарде динара; затим садржи друго: суму по решењу сељачких дугова од 1 милијарде 600 милијона динара, и треће: та сума садржи разне набавке путем кредита у износу од 3 милијарде 500 милијона динара, дакле свега 6 милијарди и 100 милиона динара.

О политици благајничких записа говорио је јуче врло опширно г. Министар финансија. Са финансијског гледишта може се слободно рећи да је ова операција потпуно успела. Била је бојазан да ће Главна државна благајна апсорбовати све готовине, сва средства која притичу и да ће привреда остати без кредитних средстава. Међутим господо, десило се сасвим обрнуто. Подаци које нам пружа Државна хипотекарна банка, које нам

пружа Поштанска штедионица, показују нам да има расположивог новца. Сем тога понављам суму да данас имате код Народне банке бескаматно 1 милијарду и 600 милиона динара. Да се и није у ту операцију ушло, да се нису издавали благајнички записи, онда би се гушиле и Државна Хипотекарна банка и Поштанска штедионица, а и још неки други заводи у новцу, не знајући куда и где да га пласирају. Оптицај новца постао би мирнији и лабавији, цене би падале а криза кредита била би врло велика. Међутим, са економске стране гледишта, с тим средствима почели су јавни радови и широке народне масе нашле су запослење и од њих су се створили бољи купци и бољи потрошачи. Од коликог су значаја сви ови радови као економске везе и одбранбене мере, није потребно нарочито истицати. Хиљаде километара путева и железница у раду су, а и други објекти се чине, и све то остаје везано за активност кабинета др. Милана Стојадиновића, па ма каква критика се по томе чинила. (Бурно одобравање на десници).

Ето, тако изгледа задужење са тим благајничким записима од једне милијарде динара.

Сада долазимо на цифру од 1 милијарде и 600 милиона динара ради регулације сељачких дугова.

Тако изгледа, господо, са задужењем благајничким записима. Сад долази друго: О другом задужењу од 1.600.000.000 динара ради регулације сељачких дугова, и о томе да кажем нешто. Већ годинама ово питање стоји на дневном реду. Оно је било узрок многим недаћама а нарочито неизвесности. Народ је то питање ставио сам на дневни ред а једна влада, која жели сарадњу и контакт са народом и да буде на власти и вољом народа, мора да решава и та питања, која се директно из дубине народних слојева постављају. Ако те везе између изборног тела и владе као и њене политичке групације нема, онда се не може рачунати на поверење народа, јер нису били схваћени народни интереси, народне потребе и народне жеље. (Живо одобравање код већине).

Ово задужење од 1.600.000.000 — а оно не износи толико, — то је само једна карика у низу оних мера које имају послужити подизању народног благостања и ублажавања народне невоље. О овоме питању није требало ни оволико рећи, али када се оно покреће у извештају мањине, био сам на то принуђен.

Господо, трећа цифра је нема сумње импозантна, цифра од 3 и по милијарде динара, то је трећина нашег буџета.

Господо посланици, питање наоружања данас је најактуелније питање. Прилике се у Европи тако заплићу да морамо бити спремни за сваку евентуалност. Ма да је наша политика мирољубива и мада ми немамо никаквих територијалних аспирација, но једино што желимо да живимо са свима суседима у најбољем пријатељству. Сигурно да ћемо увек бити први у борби за мир, тог највећег идеала човечанства. Међутим, оружање се врши највећом активношћу у свима земљама. Немачка заводи двогодишњу обавезу и држи у касарнама преко милион људи, рачунајући ту и парамилитарне организације. Русија позива класе регрута од 19 и 20 година и држи у касарнама 2 милиона људи. Француска не повећава људство у

касарнама, већ се баца са највећом брзином на усавршавање и допуну оружане спреме. Енглеска која је изостала у наоружању ужурбано се спрема и вотира 217 милиона фунти т.ј. 53 милиона фунти више него у прошлој буџетској години. Ванредни кредити за наоружање у свима земљама су на дневном реду.

Енглески публициста Франси Вилијамс објављује у „Дели телеграфу“ да су 7 великих сила последњих година дали пет пута веће износе за наоружање него у 1914 години. Немачка, Русија, Северо Америчке државе, Јапан, Велика Британија, Италија и Француска потрошиле су 1914 године 100 милијарди а 1936 године 535 милијарди динара. Све ове цифре су познате и служе и као опомена и као индикација огромних напора свих држава да у наоружању не заостану. У тој трци наоружања није изостала ни Швајцарска, ни Холандија ни Скандинавске земље. Спрема земље за одбрану је важна и судбоносна ствар. И ко данас, господо, штеди динар за наоружање, можда ће му се десити сутра у сукобу народа да ће за сваки уштеђени динар изгубити један људски живот. Међутим, кад је реч о одбрани земље, није само реч о томе да се магацини напуне него је потребно да земља за време рата буде способна за производњу ратних потреба.

Због тога се придаје највећа важност индустријској политици коју Краљевска влада води. Ни једнога дана не треба изгубити из вида индустријску мобилизацију у коју несумњиво улази: проширење Зенице, Бора, Трепче као и бензински споразум са Румунијом, за које је ствари народ вољан све жртве да поднесе. Али зато исто тако народ је вољан да одбаци све оне индустријске „чичкове“ који су се залепили за заштитну царину, од које они вуку користи, а од којих за време рата народ нема никаквих користи. (Бурно плескање код већине). Ово је било неколико напомена по кредиту од три и по милијарде динара. И најзад, зар не би Народна скупштина била у праву да оптужи сваку Владу која не би водила рачуна о безбедности земље па макар се оно и задуживањем постизало. Г. ресорни Министар, ако га будете питали, увериће вас несумњиво, да ли се ради довољно на обезбеђењу наше земље или не.

Видите, господо, кад се кроз овакву перспективу гледа задуживање Краљевске владе, које собом носи социјални моменат — запослење, економски — нови путеви и железнице, национални — подизање села; и најзад највиши интерес — одбрана земље.

На крају морам рећи да је подизање привреде из редовних буџетских сретстава немогуће. Спремити одбрану земље још мање и онда није никакво чудо што се мора приступити задуживању.

Акција Краљевске владе јасно се манифестује и она је извукла своје линије, које нам казују да желимо изићи из привредне кризе и подићи народно благостање. Исто тако јасно се манифестује и то, да желимо бити спремни да би са пријатељима и савезницима очували мир југословенског народа.

У унутрашњој политици желимо управу земље по старим принципима, али за нове циљеве. Одбацујемо сваку мржњу, било личну или по политичким групацијама, и желимо сарадњу ради

консолидације прилика у Југославији. (Бурно плескање и узвици код већине: Тако је!?) Кроз нашу политику желимо створити толеранцију и равноправност свих племена и свих вероисповести и да у једној духовној равнотежи без потреса и сукоба идемо ка бољој будућности социјалне правде и економског напретка. (Бурно и дуготрајно плескање код већине и повици: Живео!)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. др. Мирко Косић у име групе Раднога клуба.

Dr. Mirko Kosić: Gospodo narodni poslanici, mi smo juče slušali ekspozе g. Ministra finansija i saslušali smo i izveštaj Odborske većine i manjine. Na osnovu toga, svaki koji je želeo da stvori sebi koliko toliko potpuni, objektivnu i tačnu sliku o našoj finansijskoj i privrednoj politici, on je bio u mogućnosti to da učini. Izveštaj manjine imao je taj zadatak da dopuni ono što je predviđeno ili izostavljeno, slučajno ili namerno, u ekspozеu g. Ministra finansija, odnosno u ekspozеima pojedinih resornih Ministara ili u izveštaju većine.

Gospodo narodni poslanici, vi ste svi čuli da je i g. izvestilac većine potvrdio ovde, kako je Finansijski odbor plodonosno saradivao i kako je vladala atmosfera stručnoga rada i da je svakako i manjina Finansijskog odbora iznosila svoja gledišta dobronamerno. Ja bih vas s toga molio da poklonite pažnju izveštaju manjine jer u njemu zaista ima mnogo stvari opravdanih, umesnih i dalekosežnih kako s pogledom na opštu finansijsku politiku tako i na politiku pojedinih Ministarskih resora. Ja neću ovde da branim taj izveštaj manjine niti da ga objašnjavam, jer ja držim da on govori za sebe, ali treba mu samo pokloniti punu pažnju. Neću ni da odgovaram na izlaganje moga poštovanoga predgovornika nego ću nadovezati na ono čime je on takoreći završio. On je u ekonomskoj i finansijskoj politici tražio više smisla za pravičnost, za interese širokih slojeva. Ja se u tome potpuno njemu priključujem. G. Ministar finansija je juče saopštio, kako je Kraljevska vlada učinila, odnosno učiniće putem jednoga amandmana, da se olakšaju poreski tereti sitnim zanatlijama na selu. I veli, da će ostati nedirnuta snižena osnovica poreska na zemljište. To je svakako hvale vredan akt, kad je Kraljevska vlada bila izišla na susret predlagачима po tim pitanjima koji su bili istovremeno i iz većine i iz manjine. Ali ima nešto što nedostaje, nešto što fali u tome saopštenju a to je, da će našа finansijska politika istovremeno naglasiti једну potrebnu, neophodno potrebnu preorijentaciju u pravcu zahvatanja krupnih dohodaka velike preduzimačke radinosti u industriji, rudništvu, novčarstvu, osiguranju itd. G. Ministar finansija nam je napomenuo da će se voditi stroža kontrola, da će se zavesti i posebne ustanove za kontrolisanje tih dohodaka koje treba da služe kao izvor naših javnih prihoda, ali, ja mislim, da je to nedovoljno i da bi trebalo i u samom zakonodavstvu naglasiti jače tu socijalnu preorijentaciju da doprinesu javnim teretima što više one ustanove koje se najviše koriste ustanovama ove zemlje za stvaranje svoga ličnog blagostanja. (Pljeskanje).

Gospodo, mi nismo ništa čuli od g. Ministra trgovine u Finansijskom odboru, šta namerava da preduzme u pitanju revizije carinske tarife bez koje se nećemo otrresti, kako kaže moj predgovornik g. Gavrilović, čičkova, a ja bih rekao i pijavica naše na-

rodne privredne organizacije. Ništa nismo čuli šta će se preduzeti protiv monopolističkih kartela koji poskupljavaju najosnovnije potrebe širokih slojeva našega naroda i naše narodne privrede. (Pljeskanje na levici). Ja ću samo da spomenem šećer, da spomenem samo benzin, da spomenem samo ugalj, cement i električnu energiju. O svemu tome, gospodo, nismo čuli ništa.

Gospodo narodni poslanici, ja držim da smo u tome zahtevu, da se naša ekonomska i finansijska politika preorijentiše, izričito i odlučno, u smislu zaštite interesa potrošačkih širokih slojeva i proizvođačkih maloga čoveka, da smo, gospodo, u tome svi saglasni. (Povici sa levice: Tako je!). I zato ću preći na ono što nameravam kao glavnu temu moga današnjeg izlaganja da uzmem a to je: Šta je potrebno još osim onoga što je izlagao g. Ministar finansija i što nam je izlagao g. predgovornik Gavrilović, za konsolidaciju zemlje, šta je potrebno još, ponavljam, gospodo, pored jedne smišljene ekonomske i finansijske politike, pored politike blagovremenog savremenog naoružanja i pripremanja ratne industrije?

Potrebna je pre svega politička konsolidacija ove zemlje, potrebno je da se spremi moralna mobilizacija ove nacije. (Pljeskanje.) Gospodo narodni poslanici, mi imamo ne samo pravo nego i dužnost da našoj političkoj stvarnosti gledamo otvoreno u oči, da ništa ne prikrivamo jedan od drugoga i da do temelja raspravimo sve naše probleme. Jer, inače, ne možemo da uđemo u suštinu tih problema i ne možemo ni pokušati da ih pravilno rešimo. Politička konsolidacija ove zemlje to nije samo prelaz na slobodoumniji demokratski režim. Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da danas, u današnjem vremenu, ne može niko sa stoprocentnim ubeđenjem tvrditi kao neoborivu istinu to da samo i jedino demokratski režim može raditi za dobro širokih narodnih slojeva i da samo on može obezbediti blagostanje narodnih masa, jer mi vidimo i režime koji nisu demokratski nego antidemokratski da i oni mogu, pod izvesnim uslovima i pod izvesnim pretpostavkama, to isto, samo kad ih vode ljudi nesumnjivog poštenja, nesumnjivog patriotizma, nesumnjive sposobnosti i dubokog socijalnog smisla. — Vidimo da i takvi nedemokratski režimi mogu da posluže interesima, privrednim, sanitetskim, političkim i kulturnim tih širokih narodnih slojeva svojim radom. Ali mi smo, gospodo, imali jedan eksperimenat, jedan šestojanuarski eksperimenat, sa nedemokratskim režimom. Taj eksperimenat kod nas nije uspeo. Nedemokratski režimi cene se po rezultatima koje daju. Šestojanuarski režim nije uspeo, a zašto nije uspeo to je pitanje koje bi nas daleko odvelo po strani, ako bi sada o tome hteli da govorimo. Ja mislim da nije uspeo, ja tu tezu neću ovde braniti, zato što mislim da nije pravilno izvršena selekcija onih koji su trebali da ga sprovedu. (Burno pljeskanje). Kad sam ja 6 ili 7 januara pročitao listu Ministara koji su ušli u Vladu, ja sam imao utisak i prva mi je pomisao bila ta, da je Kralj uzeo taoce iz starih stranaka da ih politički.....

Председник Стеван Ђурић: Господине посланиче, Ви не можете тако говорити о Круни! Ја Вас за то позивам на ред.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): A posle izvesnog vremena trebalo je da dode ona prava ekipa, koja bi trebala da izvede taj program šestojanuarskog manifesta. Iz kojih razloga do toga nije došlo, svejedno

je. Izvesno je, da ovaj eksperimenat nije kod nas uspeo i sada je takva situacija da bi veoma teško mogao da uspe i kakav drugi slični eksperimenat u tako kratkom razdoblju. Ja ne govorim ni za, ni protiv ovakvog jednog režima, nego govorim samo o tome kakvi su uslovi njegovi danas. I zbog toga mi imamo samo onaj drugi put, put ka narodnim slobodama, put demokratizacije.

Ali gospodo, suština našeg državnog problema i osnovno pitanje, od čijeg pravilnog rešenja zavisi konsolidacija političke i nacionalne budućnosti, to nije oblik režima autoritativnog ili demokratskog, nego pitanje koje se kod nas kratko naziva „hrvatsko pitanje“, a koje je pitanje uredenja naše države, uredenja ove zemlje. (Pljeskanje na ljevici). Jer, gospodo, ako je jedan veliki deo stanovništva, 3 i 1/4 miliona, nezadovoljan svojim političkim položajem u Jugoslaviji, — nezadovoljnika ima i drugih, ima ih kod Srba, ali to nezadovoljstvo počiva na drugim razlozima, socijalnim i ekonomskim, pa i režimski, ako hoćete, recimo ne osećaju se dovoljno slobodnim, — kod hrvatskog pitanja imamo činjenicu, da je nezadovoljan čitav jedan narod. 90% Hrvata 5 maja izjasnili su se za politiku dr. Mačeka. A danas gospodo, bilo bi ih verovatno i više.

Gospodo narodni poslanici, hrvatsko pitanje osnovno je pitanje naše države zato, što je to pitanje da li se u ovoj zemlji i državi oseća zadovoljno većina njezinog stanovništva. Nesumnjiva većina, jer većina je tamo gde su Srbi i Hrvati zajedno, tamo je većina. Šest i po miliona Srba, tri i četvrt miliona Hrvata, dobar milion Slovenaca, jedan milion Muslimana i dva miliona neslovena. Prema tome, kad šest i po miliona Srba računajući Južno-srbijance kao Srbe; a tri i četvrt miliona Hrvata, (u njih ubrajajući i Šokce i Bunjevce) onda imamo dvotrećinsku većinu. Bez toga je nema. (Dr. Fran Šemrov prigovara).

G. Šemrov je nezadovoljan što ne pominjem Slovence. Slovencima je dobro i u centralističkoj Jugoslaviji, a dobro bi im bilo i u federalističkoj Jugoslaviji. Razlika je u tome, što kad je u centralističkoj Vladi dr. Korošec, imate apsolutnu vlast u Sloveniji i učestvujete u prevlasti u celoj državi, a kad bi imali federalističku Jugoslaviju onda bi imali borbu sa klerikalima u pokrajini, ali ne bi učestvovali u prevlasti u celoj državi. Prema tome, vaš je interes da ne dođe do daljeg rešavanja ovog hrvatskog pitanja, jer u ovoj i ovakvoj državi imate maksimum. (Prigovori sa desnice. — Odobravanje na levici).

U čemu je suština hrvatskog pitanja. Vi često puta slušate od dobronamernih ljudi, naročito Srba, koji nisu dobro upućeni u čitavu suštinu našeg današnjeg problema, koji nervirano kažu: „Šta hoće ti Hrvati? Da im damo eventualno što hoće i da ih skinemo sa vrata!“ Tako govore ljudi koji nisu upućeni u stvarnost naše čitave političke strukture.

Vi ćete mi dozvoliti da se vratim u prošlost, jer ćemo samo tako razumeti tu stvar: Srpski nacionalizam, kad je morao spremati svoj narod za velike podvige — oslobodenje i ujedinjenje, — propovedao je i izvesne romantične delimične istine, kao što bi radio i svaki drugi nacionalizam, da bi razvio što veće oduševljenje i što veću veru u nacionalnu misiju i spremio pokolenja za ta velika dela. I mi smo svi učili, da je na primer Dubrovnik srpski, da je Hercegovina srpska. To smo učili u školi i to dobronamerno. Stvarnost međutim nije takva. Vi u slobodnoj Srbiji ste učili kako treba osloboditi porobljenu braću ispod tuđinskog jarma, i išli ste s dobrom verom da

oslobodite tu porobljenu braću. To je bilo tačno s obzirom na Južnu Srbiju, to je bilo tačno s obzirom na Bosnu i Hercegovinu u izvesnoj meri. To je bilo tačno s obzirom na Vojvodinu. Da oslobodenje i ujedinjenje nije došlo 1918 godine, nego 25 godina docnije, kada bi mi bili duhovno spremniji za jugoslovensko ujedinjenje, Vojvodina ne bi bila više u tolikoj meri srpska. Dakle, to je bilo tačno.

Ali nije bilo tačno s obzirom na položaj Hrvata. Hrvati nisu tvorevina i izmišljotina Austrije kako su to mnogi mislili. Hrvati su narod sa svojom narodnom svešću iz davnina i sa istoriskom prošlošću isto tako kao i Srbi. Postojala su na jednom području dva narodna imena, dve državne narodne tvorevine i dve državne ideje, koje nisu nikad bile zajedno u okviru jedne nacionalne države. To je ta velika razlika između ujedinjenja Italijana i Nemaca, koji je prostiji i jednostavniji slučaj nego naš. Naš je slučaj najteži. I sad, kad je trebalo da se spremi to ujedinjenje, ono nije pošlo od te osnovne činjenice da imamo dva paritetna elementa, dva naroda, koji su bliski jedan drugom, koji imaju isti jezik koji su krvno srodni, koji su sličnoga mentaliteta, ali čija je kultura različito i građanstvo ima različite koncepcije o narodnom i državno-političkom životu. I to pre Austrije, pre rascepa crkve na zapadnu i istočnu. I pre toga je ta podvojenost između Srba i Hrvata na toj teritoriji u odvojenoj državnoj formaciji postojala. Podvojenost crkve Vizantiske i Rimske, pa docnije Austrija, pöjčali su samo tu diferenciju, koja je i pre postojala. I kad je trebalo rešiti pitanje našeg državnog ujedinjenja trebalo je poći od činjenice da Hrvati hoće zajedničku državu pod izvesnim pretpostavkama. Oni su te pretpostavke fiksirali u Krfskoj deklaraciji, gde je utvrđeno da će novi ustavni poredak ove države imati utvrditi kvalifikovana većina Ustavotvorne skupštine, jer su Hrvati svagda, od Gaja i Štrosmajera, kad god su bili za državno i narodno jedinstvo naglašavali i ravnopravnost Srba i Hrvata u toj narodnoj i državnoj zajednici. Ne ravnopravnost pojedina, ne formalnu ravnopravnost pred zakonom, nego političku ravnopravnost dva naroda. I zato su oni tražili kvalifikovanu većinu za Ustavotvornu skupštinu da im se ne bi mogla nametnuti jednostrana većina. Priznajući dinastiju Karadorđevića, za Dinastiju buduće Kraljevine, oni su za to tražili za sebe, a obećano im je, obećala je tadašnja Vlada Kraljevine Srbije koja je bila na Krfu a na čelu koje je bio Nikola Pašić, da će se novi Ustav doneti kvalifikovanim većinom.

Jednu stvar treba imati u vidu. Hrvati su narod koji ima mnogo pravnoga-juridističkog-smisla. Skloni su da sve pravno shvate. To je ugovor za njih. Kad su izgubili državu pravili su sa Kolomanom pakt, ugovor. Otišli su tako reći, kod Kraljevskog javnog beležnika, i tako reći predali su svoju državu. (Jedan glas: Nagodba).

To je pravnički-nagodbenički mentalitet, i on se ne sme gubiti iz vida. Za njih Krfska deklaracija to je ugovor. To je ugovorna obaveza, u kojoj su oni posle bili prevareni po njihovom shvatanju. Jer Ustavotvorna Skupština nije donela Vidovdanski Ustav, onako kako je rečeno. Bilo je 419 poslanika, a Ustav je donela većina od 226 poslanika. Bilo je 13 nadpolovinom. To nije kvalifikovana većina i nigde se u svetu to ne smatra za kvalifikovanu većinu.

Dakle, sa tih 226 poslanika bilo je jednostavno nadglasavanje, i to je donelo Vidovdanski Ustav. U tu većinu ulazi Džemijet Muslimani, za koje je svima

poznato zašto su glasali za Ustav. Zatim tu dolaze Kmetici i pretstavnici Vojvodine, koji su bili u Ustavotvornoj skupštini i koji nisu predstavljali celokupan živalj vojvodanski. Pošto nije bio istekao rok opcije, to oni koji još nisu imali pravo da glasaju nisu ni glasali a broj poslanika dobivao je se na osnovu ukupnoga broja mogućih glasača. I na taj način, tom aritmetikom dobivena je ta većina.

Gospodo, ja ne izlažem moje gledište. Ja izlažem kako shvataju oni, koji kritikuju taj postupak. (Jedan glas iz većine: To je Mačekovo gledište a ne vaše — Jedan Slovenac iz većine: To je gledište svih poštenih ljudi).

Hrvati su vrlo brzo posle stvaranja državne zajednice počeli da naglašavaju, da se smatraju podčinjeni i počeli su isticati svoju narodnu individualnost. Srbi su im prebacivali da su time izneverili narodno jedinstvo, i onda je nastupila ona poznata igra reči: te da li smo jedan narod, te da li nismo. I tako je došlo ono poznato da smo „troimeni narod“ kao da svaki Srbin može biti i Hrvat i Slovenac i svaki Hrvat i Srbin i Hrvat i Slovenac. Tako je došlo i ono o srpsko-hrvatsko-slovenačkom jeziku. U Vidovdankom Ustavu stoji „jezik srpsko-hrvatsko-slovenački“ a međutim poznato je da taj jezik ne postoji, jer slovenački jezik nije isto što i srpsko-hrvatski.

Mi smo hteli da kodifikujemo nešto što nije odgovaralo stvarnosti, i tada su talijanski listovi na naš račun sa podsmehom pisali: »Una e rinä kome la divinita« — što znači trojno jedinstvo kao božanstvo.

Na žalost ta jedinstvenost došla je u pitanje, pa je i g. dr. Korošec 1924 godine tražio »pravo samoopredelenja za Slovence«. To je ono pravo, koje je Vilzon priznao svima narodima, da se opredele u koju državnu zajednicu hoće da stupe.

Posle je, kako vi kažete, došao Stjepan Radić da prizna Vidovdanski Ustav, a on je došao u stvari da pokuša da vodi realnu politiku. Došao je u Beograd, stupio je u Vladu, posle je izleteo iz Uzunovićeve vlade i posle svega došao je 20 juni 1928 godine.

Gospodo, ne vredi stvarnost falsifikovati, ne vredi stvarnost hteti pomerati rečima ili zamagljivati ili prefarbavati. To ne vredi.

Osnovno pitanje je: Kakav je odnos između Srba i Hrvata prema državi. To osnovno pitanje mora istinski biti postavljeno i rešavano. Inače, nećemo nikada izaći iz toga kruga u kome se krećemo. Stvar sporazuma tako zvanog nije politika nadmudrivanja, nije taktiziranje ni u kom slučaju, to mora biti stvar istinskog, iskrenog sporazuma, i to onako kako ga i ona druga strana shvata, t.j. ne može se sa izvesnom mentalnom rezervacijom pridržati u sebi šta bi se obećalo pa posle: videćemo, hoćemo li to da ispunimo, ili hoćemo da podvalimo. To ne možemo tako da radimo, jer nam se pre svega ne veruje, te nećemo time ni moći uspeti, a drugo to bi bilo vrlo kratkog veka, kao što je bilo i nekoliko puta do sada.

Hrvati traže ravnopravnost zato što smatraju da su istog značaja, ili bar istog ranga kao što su Srbi. Ja o Slovincima, gospodo, namerno ne govorim zbog toga što su oni u svakom slučaju dobitnici. Jer, dokle god mi vodimo borbu sa Hrvatima mi njih trebamo kao saveznike. To je bila politika od 1918 godine do danas da se drže klješće oko Hrvata — Srbi i Slovenci. Tu su Slovenci bili u maksimalno povoljnoj situaciji. A ako bi pobedili Hrvati sa svojim za-

htevom federalizma vi Slovenci automatski, bez naročitog akta, dobijate ista prava, isti položaj koji dobijaju i Hrvati. Dakle, ja zato i ne govorim o Slovencima.

I kada traže Hrvati ravnopravnost, onda oni ne traže ravnopravnost pojedinog Hrvata sa pojedinim Srbinom. Tu je suština stvari.

Jedan od naših političara, koji sada više nije u Parlamentu, koji je dugo godina bio specijalista za hrvatsko pitanje i koji je vodio te poslove mešetarske politike, kako se to kaže, između Beograda i Zagreba . . . (Jedan glas: Da nije Mita Dimitrijević?) Ne, veća numera, on je uvek postavljao od početka to pitanje ovako: Šta se bune oni? Mi smo demokratska zemlja, u kojoj su svi građani ravnopravni, imaju ista prava. Prema tome, ne može se niko smatrati da je potčinjen ili da ima manje prava. Pred zakonom su svi građani jednaki.

To je sigurno od toga gospodina, koji nije glup, nego držim da je obešenjački pametan, to je sigurno od njega samo doskočica. Građanska jednakost, građanska ravnopravnost, formalna ravnopravnost postojala je mi smo je imali i u Austrougarskoj Monarhiji. Svi smo mi bili pred zakonima u formalnom pogledu jednaki.

Ono što čini suštinu hrvatskoga pitanja i težište svih njihovih gravamina i zahteva, to je, da oni ne traže individualnu ravnopravnost. Ta njima ne treba, jer je ima svuda, nego oni traže političku ravnopravnost hrvatskog naroda. U svakom slučaju traže, da nemaju kao Hrvati ništa manje, nego što su imali u Austro-Ugarskoj monarhiji. (Glasovi sa leve: Tako jel). To u svakome slučaju traže.

Gospodo, s time treba biti načisto. Hrvati su imali u Austro-Ugarskoj autonomiju, imali su položaj polusuverene države. I fatalnost je u tome, gospodo, što ljudi, koji su vodili veliki rat za Oslobođenje i Ujedinjenje, kao političari, kao državnici Kraljevine Srbije, među kojim je ljudima bilo nesumnjivo ličnosti velike vrednosti, ti ljudi nisu dovoljno poznavali prilike preko u Austro-Ugarskoj monarhiji. U jednom tako kratkom razdoblju, u jednom tako kratkom vremenu, kao što su bili naponi Srbije prvo, za vaspostavljanje demokratije u Srbiji uvođenjem dinastije Karadordevića, drugo, za naoružanje i spremu za rat prema Turcima za oslobođenje na Jugu iz skoro poluropskog stanja, i onda odmah posle toga veliko delo oslobođenja nacionalnog prema severu, to kratko razdoblje zaista je zahtevalo ogromne duševne energije i ta se energija ogromno potrošila. A jedan od najboljih ljudi Kraljevine Srbije nije doživeo Oslobođenje, a to je dr. Milovan Milovanović, jedan od najboljih glava, koji bi sigurno bolje poznao i te prilike.

Bilo je u Kraljevini Srbiji nekoliko ljudi, koji su pre rata poznavali prilike barem u osnovnim crtama i koji su shvatili, šta je pravilno rešenje. Ja ću za dokaz toga da citiram dve izjave. Jedna je pok. Jovana Skerlića, a druga je pok. Stojana Protića.

Jovan Skerlić 1910 god., dakle pre rata za Oslobođenje i Ujedinjenje, napisao je: »Ni jedno od jugoslovenskih plemena nema ni toliko ni političke ni kulturne snage, da asimiluje ostala plemena. Sama stvarnost upućuje Južne Slovence, da se na osnovu pune verske i nacionalne ravnopravnosti grupišu u jednu veliku celinu. Ideje nemaju neku unufarnju apstraktnu vrednost. Jugoslovenstvo, koje u religioznom pogledu znači punu toleranciju i ravnopravnost,

a u politici autonomiju i federalizam, to moderno i napredno i jugoslovenstvo nije više samo jedna lepa želja, no i živa stvarnost.

Tako Jovan Skerlić 1910 godine.

Stojan Protić, koji je pisao članke u »Samoupravi« o hrvatskim prilikama pod potpisom »Jedan novinar«, napisao je: »Naša narodna politika i naša narodna budućnost imperativno nam nalažu ovaj nemačko-engleski oblik narodnog jedinstva, jer je po svemu što znamo i vidimo, samo on mogućan«.

Nemačko-engleski oblik 1912 godine, to je oblik složenih država.

Dakle bilo je ljudi, koji su i u Srbiji videli, u čemu je suština i shvatali, koje je jedino moguće rešenje.

I pored svega toga, ta rešenja nisu usvojena. Gospodo, da se mi pravilno razumemo! Može neko hteti i težiti i smatrati krajnjim ciljem i vrednošću stvaranje jedne velike jedinstvene jugoslovenske nacije, a da se ka tome cilju ide različitim putevima. Neko može da misli, da je unitaristički i centralistički organizovana država najpravilniji i najkraći, tako reći najekonomičniji put ka tome cilju. To ie bilo shvatanje državnika 1918, 1919 god., pa se i 1929 godine 6 januara pošto tim putem, dakle stvaranjem jednog čvrstog jedinstvenog i centralističkog državnog okvira izvršiti proces stapanja tih raznih narodnih grupacija Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu jedinstvenu jugoslovensku naciju.

Ali, ako taj put ne vodi cilju, ako on ima suprotno dejstvo, onda mi ne smemo sredstvo postaviti iznad cilja, ne smemo radi unitarizma i radi centralizma žrtvovati mogućnost održanja jedne države i stvaranja jedne nacionalne zajednice! (Odobranje i pljeskanje. — Jedan glas iz većine: Vi ste iz opozicije!) Ja ne pripadam ni jednoj partiskoj formaciji i ja ne branim ni jednu partisku politiku!

Gospodo, ja bez daljega dozvoljavam, da može neko »zagovarati«, zastupati federalizam iz drugih razloga, imajući druge ciljeve u vidu, t.j. koji hoće da konačno obezbedi egzistenciju posebnih naroda kao takvih, da se stvore pregrade, pa da ni u dalekoj budućnosti, nikada ni kroz generacije ne dode do toga duhovnog stapanja, do stvaranja jedne jedinstvene jugoslovenske nacije. Može i tako! Ali, gospodo, to se vrlo brzo može opaziti po varijanti, po obliku toga federalizma, da li se ima u vidu jedan, ili ovaj drugi cilj. Ko hoće, da za većita vremena održi zaseban narod srpski, hrvatski i slovenački i kao takav, da ne dode iznad njih i oko njih do stvaranja jedne duhovne zajednice, koja se zove nacionalna jugoslovenska zajednica, taj traži i zahteva tzv. plemenski federalizam, taj traži trialističku državu srpsku, hrvatsku, slovenačku. Takva trialistički organizovana država, ta bi bila sigurna garancija za održanje, za tako reći spasavanje individualnosti i srpske i hrvatske i slovenačke.

Drugo je pitanje, gospodo, praktično, da li je takvo razgraničavanje moguće, izvodljivo, i kakve političke posledice bi imalo takvo razgraničavanje. To je drugo! Ali načelno taj, koji traži trialističku organizaciju, taj hoće da održi za većita vremena, dogod postoji takva država, da održi odvojen narod srpski, hrvatski i slovenački, duhovno i politički odvojen.

Onaj, koji međutim traži autonomije, samouprave pokrajinske, ili nešto što je slično pokrajinskim samoupravama, taj ne teži tome cilju, da osigura za većita vremena individualnost narodnu srpsku, hrvatsku i slovenačku.

Slovinci su u jednom zavidnom položaju, da — i u slučaju plemenskog federalizma, ili u slučaju pokrajinskog ili banovinskog federalizma u svakom slučaju oni su odvojeni. Ali, gospodo, oni su se odvojili od nas onoga momenta, kad su stvarali svoj zasebni književni jezik. (Povici: Tako je!) To je jedan proces, koji ide unatrag. Oni su se već za doba Ilirizma odvojili i rezultat toga je njihova posebna narodna kulturna individualnost.

Ali, gospodo, za kompenzaciju — istorija je pravična i mudra — ipak za kompenzaciju te njihove odvojenosti imamo jednu garanciju, da će oni uvek hteti ostati u okviru ove države, jer za njih ova država pretstavlja maksimum te njihove posebne narodne egzistencije i narodne bezbednosti.

Dakle, ako nisu za narodno, duhovno, jedinstvo sa Srbima i Hrvatima, oni su bezuslovno za državno jedinstvo, naročito još ako imaju tako zgodan položaj koji g. Korošec ume da stvori. E, gospodo, kad se pitanje tako postavlja, kad se postavlja pitanje: Da li se može u okviru jedinstvene unitarističko-centralističke države postići maksimum zadovoljenja većine južno-slovenskog elementa u ovoj zemlji, ili se ne može, onda nam je rezultat toga režima za 18 godina najbolji odgovor. Mi smo danas — gospodo, u tome ne smemo da se mutimo i da se lažemo — mi smo danas dalje Srbi od Hrvata nego što smo bili 1918 godine. (Sava Mikić: Netačno! Tu postoje mnoge rodbinske veze. Ne razdruži se to nikada više!) Gospodo, ja znam vrlo dobro značaj tih rodbinskih veza. Ja znam to vrlo dobro. Ali, ja ću vam reći da to nije nešto specifično naše. Nema mešovitih brakova samo između Srba i Hrvata. Mešovitih brakova ima i kod drugih naroda, i rezultat tih mešovitih brakova je ozbiljno naučno ispitano baš u političkom pogledu, i rezultat je po pravilu taj: Da ili jedna ili druga strana privuče sebi onog drugog kontrahenta. Mešoviti brakovi su tu da se orodavaju izvesne porodice, ali i da se izvrši jednostrana asimilacija. (Sava Mikić: Kod raznih naroda da, ali pošto ovdje nisu razni narodi, to nije slučaj.) Dragi gospodine, šta je jedan narod, to je osnovno pitanje. Ja sada treba da Vam držim predavanje od jednog sata, da Vam to dokažem. Izgleda da Vi to ne znate. (Sava Mikić: Vi dokazujete da smo tri naroda!) Narod je, po današnjem stanju za to merodavne društvene nauke, jedna zajednica koju pripadnici te zajednice hoće, osećaju je, imaju o njoj svest i afirmiraju je. Mi smo pre nekoliko dana bili svedoci, kada je jedan Musliman rekao: „Ja nisam znao da su Srbi postojali, pa sam mislio da sam Hrvat, pa sam posle saznao da postoje Srbi, pa sam onda postao Srbin.” Taj gospodin se vrlo nevešto izrazio, što je razumljivo, jer je bio u uzbuđenju i lično atakiran, a ne zna ove stvari koje ni vi ne znate. On je pripadnik Jugoslovenske muslimanske grupe, koja nije imala svoje nacionalne svesti. (Mustafa Mulalić: Nije mi dao g. Predsednik da govorim! — Žagor i upadice.) Molim vas, gospodo, samo lagano.

Председник Стеван Ђурић: Молим господу посланике да не упадају говорнику у реч, јер су ова питања тако крупна питања да се не могу упадицама решавати. Ако се неко не слаже са г. говорником, нека има храбрости да дође на говорницу и покуша побити његово мишљење. (Опште бурно плескање).

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Molim, da se razumemo. Ja ne govorim o pojedincima. Ja govorim o grupama. Da li je jedan ili drugi musliman imao veću

nacionalnu svest nego Srbi ili Hrvati, i da li je tu svest imao i ranije ili ne, to je druga stvar. Važno je kakvu je nacionalnu svest imala masa. Ona nije imala nacionalne svesti, pa možda je nema ni danas. Ali, nije tačno da taj gospodin nije znao da Srbi postoje. Kako to da se u Bosni i Hercegovini nije znalo da postoje Srbi?! On je sigurno to znao. Bolje bi bilo da je on kazao ovako: Ja kao pripadnik jugoslovenske muslimanske zajednice, koji govorim srpskim ili hrvatskim jezikom, ja kao takav, nisam znao da li sam Srbin ili Hrvat; pa sam se najpre obreo u hrvatskoj sredini, ta hrvatska sredina me je asimilirala i ja sam dobio hrvatsku narodnu svest. Posle toga sam se obreo u srpskoj sredini, ili se promenila situacija državna i politička, i onda se probudila u meni srpska narodna svest. Najzad, on je našao najpravičniji izlaz za njega, po mome mišljenju, a to je, da je Jugosloven.

Merodavno je šta ko smatra i oseća da je, i kome pripada. Pogotovu je to merodavno u slučajevima kada postoje dva po sebi spolja tako srodna naroda kao što je srpski i hrvatski. Naroda! (Jedan glas: Plemena!) Gospodine, ima ih koji kažu: pleme. Pleme je nešto drugo. Plemena postoje u Crnoj Gori. Molim vas da ne izgubimo iz vida: mi nećemo igru reči. Nažalost, naši pojedini državnici posle oslobođenja i ujedinjenja uhvatili su se za te reči, za te termine, i oni su vršili igru reči. Tako je jedan naš vođa nekadašnje demokratije, kada su mu sa hrvatske strane pojedinci predložili da se pre Ustavotvorne Skupštine sporazumeju predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca kakvo uređenje državno hoće, taj demokrat, formalni demokrat, odgovorio im je: „Nećemo sporazumevanje, idemo na izbore; ko dobije većinu, taj će doneti Ustav.” To je u smislu formalne demokratije. Ali, gospodo, formalna demokratija ona je samo tamo osnovana, ona je samo tamo blagotvorna gde se radi o jedinstvenom i homogenom narodu, o jednoj zajednici, kao što je bila Kraljevina Srbija. Onda su se pravile doskočice političke, pa se kazalo: „Mi Srbi, Hrvati i Slovenci smo jedan narod, ne može jedan deo sa samim sobom da se sporazumeva”. To se može kazati kada nisu u pitanju dva fronta, između kojih postoji jaz. Tačno se zna ko je Hrvat, a ko Srbin. Niko od nas nije istovremeno i Srbin i Hrvat. Mi možemo da kažemo, jedni i drugi, da mi podjednako volimo i osećamo i za srpski i za hrvatski narod, jer su deo jedne buduće nacije jugoslovenske, koja se stvara, ali koja još nije definitivno stvorena, koja će se stvoriti; ako ostane okvir državnih zajednički, onda će se stvoriti i ako iščekuje žalac između nas i njih da smo ih varali, da smo ih podjarmljivali, da smo ih eksploatisali. (Jedan glas: Nismo ih mi eksploatisali!) Oni to tvrde, ne tvrdim ja. A merodavno je i što onaj drugi oseća, što i onaj drugi želi.

U čemu su ta njihova traženja, to što se kaže: pa šta hoće upravo Hrvati? Prvo hoće da imaju u Jugoslaviji bar ono što su u Austro-Ugarskoj imali. Oni su u Austro-Ugarskoj imali mnogo bolji položaj nego što ga je imala onda istorijska Kraljevina Češka, koja je danas samostalna država. Imali su polusuverenu državnost, koja je istina napadana i nacinjana od strane Ugarske — ali sva njihova borba nacionalna, hrvatska, sastojala se u tome, da su branili tu samostalnost njihove nekadašnje narodne države. U toj samoupravi hrvatskoj imali su unutrašnju upravu, prosvetu, sudstvo, narodnu privredu, u koju ulaze i šume i rude, i „gradevine”, putevi i t. d. To su imali u potpunoj svojoj nadležnosti. Njihovi či-

novnici, pa i najviši koji su o svemu tome rešavali u Zagrebu, oni su se osećali kao da su u svojoj zemlji.

Ja sam kao gimnazista četvrtog razreda u Novom Sadu, osećao uvek duševnu potrebu da po podne, kada nema nastave, predem preko mosta u Petrovaradin koji je pripadao Hrvatskoj i Slavoniji, jer sam se tamo osećao u nekoj poluslobodnoj slovenskoj zemlji. Tolika je razlika bila između atmosfere i režimâ u Ugarskoj, užoj, u Mađarskoj, i u toj autonomnoj Hrvatskoj i Slavoniji. A mi smo uvek naše, ako hoćete, veleizdajničke sastanke i dogovore po pravilu održavali ne u Novom Sadu nego preko u Petrovaradinu ili u Sremskim Karlovcima, jer smo se nalazili u većoj bezbednosti.

I oni . . . (Jedan glas: Pa i sada je tako!) . . . a vi se osećate u Zemunu bolje nego u Beogradu. Dakle, gospodo, dobro treba zadržati u vidu tu razliku osećanja i shvatanja Hrvata i, recimo, ako hoćete, Srba iz Vojvodine iz takozvanog vojvodanskog fronta. Tu postoji jedna bitna razlika. Razlika je u tome, što Hrvati traže nešto što su imali i to traže po tome osnovu da su oni zaseban narod, a ne može niko doći da pomoću profesora filologije nama dokazuje sa filologijom govoreći: jesu oni jedan narod. Oni govore istim jezikom. Istim jezikom govore Englezi i Iraci, koji sad tek uče u svojoj državi irski, pa su krvni neprijatelji bili dok se nisu odvojili; istim jezikom govore Englezi i Amerikanci, koji su ne samo dva naroda nego i dve nacije; istim jezikom govore Danci i Norvežani, odnosno imaju isti književni jezik kao što imamo isti književni jezik i mi i Hrvati, pa nisu jedan narod. Nije zajednica jezika ta koja konstituiše narodnu zajednicu. Jezik pomaže, doprinosi, ubrzava stvaranje jedne jedinstvene nacionalne svesti ali još ne čini narod. Tu su potrebni još i drugi faktori pa da se dođe do te volje, do te svesti, do te želje, da se smatra i da se oseća jedna narodna zajednica. Nije to jezik nego to su istorijske tradicije, to su tradicije u okviru posebnog državnog života jednih i drugih i to narodnog državnog života i to još pre Austro-Ugarske monarhije. Zatim uticaj crkve, o tome nikakve sumnje nema. I potpuno odvojeni kulturni proces njihov i naš kroz vekove. Mi smo pod najezdom Turaka bačeni bili za vekove unatrag u patrijarhalne društveno-kulturne prilike, a Hrvati su prolazili kroz svoje staleško društvo i građanstvo, a došli su i tuđinski elementi ali drugi tuđinski elementi nego što su bili naši.

Mi kažemo: mi smo jedne krvi. Ni to nije tačno. Veoma je sporno kakav je rasni sastav Srba i Hrvata. To je pre svega neispitano naučno, (Jedan glas: Mi smo jedan narod!) To se tako tvrdi, a naučno je neispitano. U koliko su naučnici ispitali antropološki . . . (Milan Božić: A istorija?) . . . Istorija ne odlučuje o rasama, antropologija odlučuje o rasama. (Jedan glas: Ko zna kome Vi pripadate!) Na to ćemo da dodemo. Tu smo saglasni. Antropološki, po krvi kako se to kaže pre svega ni jedan narod, ni jedna nacija nije jednorasna, nije čista, nije homogena. Nisu ni Hitlerovi Nemci jednorasni Germani, pa makar se to proklamovalo tri puta kao osnovni zakon njegovog poretka. Tako isto nismo ni mi Srbi, za sebe uzevši kao narod, nismo jednorasni. Među nama ima veoma različitih antropoloških, rasnih, elemenata kao što i među Hrvatima ima, ali ono što je bitno i važno to je, da taj sklop, da ti sastavni delovi rasni u Srba i sastavni delovi rasni u Hrvata nisu isti. (Je-

dan glas: Jesu!) Nisu, gospodo. To se ustanovljava ne tvrdnjama nego ispitivanjem. Buržoazija srpska i buržoazija hrvatska imaju različiti rasni sklop. (Mustafa Mulalić: Vi ste za rasizam!) Nisam, vidite da ne razumete što govorim. Ja kažem da ne može rasa da odlučuje o pripadnosti jednom narodu. Prema tome ne može se pozivati, kao što to obično čine publicisti kada govore o narodnom jedinstvu, na jedan jezik, na jednu krv, na jedan narod. Ne. Nije to ono što odlučuje. Odlučno je ono što se smatraju ti elementi, kome pripadaju. Zato ima samo jedan postupak. Jedan jedini objektivni postupak za ustanovljenje gde su granice jedne narodne zajednice. Taj postupak jeste plebiscit. Drugog nema. Ima da se pita: šta ste, odlučujte se šta ste! (Jedan glas sa levice: Zašto Vi niste kazali?) Gospodo, ja pripadam od pamtiveka srpskom narodu a osećam jugoslovenski (Jedan glas: A kao rasa?)

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас да не упадате господину говорнику у реч. Имаћете прилике да говорите у буџетској дебати, а сада Вас молим да саслушате говор.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Kad takva pitanja postavljate, moram da konstatujem da niste ušli u suštinu stvari. Rasa nema nikakve veze sa narodom, sa na-ro-dom, zapamtite! (Jedan glas: Samo jedan narod ima izvesnih elemenata rase!) I nije važno prema tome rasa, jer ne možete vi sporiti g. Otonu Gavriloviću zato što pripada drugoj rasi nego vi i ja, da nije Srbin. Ne možete vi to sporiti. Sada ću da vam odgovorim nešto. Ovaj mladi g. Došen ili stari g. Došen začikava se stvarima koje nije dobro promislilo. Ja ću vam odgovoriti anegdodom. 1928 godine u Novom Sadu se izvršio popis stanovništva. (Jedan glas: Je li tako misli i Duda Bošković?) Ja sam u tom momentu bio stanovnik grada Novog Sada i ispunio svoj tabak ovako: Verospovert — srpsko-pravoslavne, maternji jezik — srpsko-hrvatski, narodnost — jugoslovenska. To je bilo 1928 godine. Gospoda su našla za ukusno počev od g. gradskog načelnika da taj tabak izvade iz zvanične arhive i pokazuju po kafanama, kako je Mirko Kosić kazao da je jugoslovenske narodnosti. A to je bilo pre septembra 1930 kad je postala Jugoslavija i kad su svi postali Jugosloveni. To nema sa rasom veze. To je stvar osećanja nacionalnog ko je Jugosloven a ko nije. Nema jugoslovenske rase, pa kazao sam vam da nema ni nemačke rase, šta ćete više i jasnije. (Mustafa Mulalić: Plebiscit?) Vi kažete plebiscit. Ja sam kazao plebiscit, zato da se putem plebiscita ustanovi ko pripada kojoj narodnoj zajednici. Ako bi hteli da izvršite recimo razgraničenje teritorije u Belgiji između Flamanâ i Valona, onda svakako mora da se priredi plebiscit, da se čuje ko je od njih Flaman a ko Valon, to jest ko hoće da pripada kojoj zajednici, jer nećete moći po jeziku razdeliti, jer u centru Brisla ima mase koja je dvojezična i zna i flamanski i valonski, a sada bi trebao da dode nacional-socijalistički hemičar da ispita ko pripada kakvoj rasno-nacionalnoj zajednici između nas! To može da se prečisti putem plebiscita. Da ste pažljivo pratili moja prethodna izlaganja vi bi zapazili da ja ne mislim da se plebiscitom vrši odvajanje Srba i Hrvata, jer sam kazao ko ide za plemenskom idejom, ide za odvajanjem. To odvajanje i razgraničenje ne bi moglo bez krupne štete da se izvede, jer u svakom slučaju ostaje iredenta sa jedne ili druge strane, bilo iredenta spoljna ili unutrašnja. Dakle, ne upuštajmo se u to. Drugo,

gospodin pita, da li tako misli i Duda Bošković. Ja sam nažalost imao prilike da podvučem razliku između onoga što ja mislim i onoga što misli g. Duda Bošković, mada to ne bi bilo potrebno da se naglašava. G. Duda Bošković vodi takozvani Vojvodanski front. Kada bih ja tako mislio bio bih u tom frontu, i možda ne poslednji, a kad ja tamo nisam, to znači da ja tako ne mislim. Ništa drugo. (Pljeskanje). Pardon, gospodo, samo da se razumemo, da ne budu krivi zaključci, ja sam toliko pošten u tome da hoću ipak da vas rashladim. Ako ja kažem da ne mislim kao što misli Duda Bošković, mi u osnovnim pozicijama možemo isto misliti.

Onda to, gospodo, ne znači, da sam ja protiv, recimo, pokrajinskih samouprava. To ne znači. Ako bi pokrajinske samouprave rešile naš državni problem, ako bi se putem pokrajinskih samouprava izvršila politička konsolidacija ove države i nestalo jaza između Srba i Hrvata, — na prvom mestu, ako bi to bio rezultat sprovođenja pokrajinskih samouprava, ja sam, u tom slučaju, za njih. Jer pitanje državnog uređenja, gospodo, to je jedno tehničko pitanje i pitanje prolazno. Možda se, u navesnom periodu, dode sa federalističkim rešenjima.

Pre svega, nemojte da vas buni reč federalizam. Što je reč „federacija“ i „federalizam“ postala crvena marama, razumem zašto, i autonomija i sve to, jer naše političko srpsko mišljenje formiralo se prvobitno sa obzirom na otomansku imperiju. Tamo je autonomija pokrajinska, provincijska bila samo prva etapa za odvajanje od države, kao što je bila i u Austro-Ugarskoj etapa, verovatno etapa takode odvajanje, ali, pogotovu, ako van okvira te države postoji jedna slobodna narodna, država. Ali kod nas ne mora autonomija, samouprava, da bude put ka odvajanju. Naprotiv, može da bude put ka konsolidovanju. Sve zavisi od toga kako se ta organizacija sprovodi. (Dr. Mirko Došen: Po tendenciji zavisi autonomija, a ne po kompetenciji. — Graja).

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, изволите се јавити за реч, ако мислите да треба да реагујете на наводе господина говорника. Молим Вас, да достојанство овога високог Дома не срозавате сталним упадицама.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Gospodo, da se mi lepo razumemo. Na ovoj strani ima nekoliko dogmatičara, koji misle da imaju kamen mudrosti. Jedino to i ništa drugo. (Dr. Mirko Došen nešto dobacuje). Nisam Vas razumeo, ali nije šteta.

Pre svega, federacija ima najraznovrsnijih stupnjeva i najraznovrsnijih sadržina. Ima federacija, koje ništa ne znače pa zovu se federalne države. Austrijska Republika i danas je federalna država, a šefa policije u svakoj toj zemlji postavlja kancelar; šefa policije u prestonici, recimo Banovine, postavlja kancelar direktno i ima svu vlast egzekutivnu u svojim rukama. Ima federacija različitih. Nemojmo da uzimamo ovu reč federacija kao crvenu maramu, nego da uđemo u suštinu stvari. Gospodo, radi se o tome, da se izvesni delovi stanovništva jedne države, bilo da su kulturnim tradicijama ili geografski bili odvojeni, pa usled toga imali poseban razvoj ili su posebne narodne formacije, da se ti delovi zadovolje u okviru unutar jedne države, dakle ne stvaranje više država, nego u okviru jedne države stvorili poredak, da maksimalno može zadovoljiti politički čitav živalj čitave grupe. — Ne možemo doći kasnije Hrvatima i reći: Vi ste jedan narod isti sa Srbima i, prema tome,

nemate prava na obzire, na nekakvu sentimentalnost. Gospodo, u politici sentimentalnosti i te kako je bila odlučujuća, u mržnji između Srba i Turaka.

Mržnja između Slovena i Germana jeste sentimentalnost, sve su to sentimentalnosti. Dakle, time se ne može osećanje i volja, koja potiče iz jednog osećanja, omalovažavati, što se tiče „sentimentalnosti“ kod Hrvata, ona je u tome, što hoće da ostanu pri tome da su zaseban narod.

Za nas kao političare, daleko je važnije političko pitanje: stvoriti takve uslove zajedničkog života, da neminovno u daljoj budućnosti dode do stvaranja jedne zajedničke nacije. (Odobranje). To je važno! I taj put stvaranja tih uslova može biti različit. Nemci su kod ujedinjenja 1871 godine ostavili države i poludržave. Italijani su izvršili unifikaciju zato, što su imali tuđinske dinastije, a drugo, što je Sever, koji je izvršio ujedinjenje, bio najsposobniji da sprovede asimilaciju ne samo upravnu, nego i duhovno-kulturnu. — što je bio najjači kulturno, ekonomski i politički.

Naša situacija je drukčija. Srbi i Hrvati nisu što su bili Italijani u raznim državicama, jedan narod koji ima jedan jezik, ima svoje reminiscencije iz velike rimske imperije. Kakva je stvarnost rimska imperija vidimo danas kad se vaspostavlja ono o čemu su sanjali vekovima. Kod nas je drugo, mi težimo jedni i drugi za svojom nekadanjom vladavinom: Srbi za Dušanovim Carstvom, a Hrvati za Krešimirovom Hrvatskom. Ali Hrvati pod pritiskom velikih suseda, moćnih Talijana, Nemaca i Mađžara dok smo mi Srbi u povoljnijem položaju zato, što ne graničimo sa velikim narodima, nego samo sa malim. Oni graniče sa velikim narodima sa dugim granicama, a u dubinu njihova teritorija iznosi svega 100 km. vazdušne linije, pa su kulturnu penetraciju vrlo brzo Hrvati osetili zato se kod njih prvih javila ideja ujedinjenja, ali su svagda želeli da se u toj novoj državi osećaju ravnopravnima.

Sada, čuli smo šta je formalna ravnopravnost, a sada da vidimo gde se ogleda stvarna neravnopravnost, šta kažu o tome ozbiljni Hrvati: Od ujedinjenja do danas imali smo 25 Vlada u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Jugoslaviji, i od tih 25 Vlada imali smo 23 pretседника Vlade iz Srbije, jedan je bio Srbin iz Bosne, a jedan je bio Slovenac. Hrvat ni jedan. Drugo, kažu, na čelu velikih državnih i poludržavnih novčanih zavoda i privrednih preduzeća nema ni jednoga Hrvata. (Jedan glas sa leveice: To nije istina!) Ima jedan vice-guверner, ali taj nije na čelu. Dalje kažu, da su oni 10 godina plaćali jedan porez koji Srbija nije plaćala; to je dohodarina, koju smo plaćali i mi u Vojvodini. Treće, kažu, da je investiciona državna politika na njihovu štetu i navode za primer, da se od oslobođenja do danas investiralo za gradnju železnica u Srbiji 3 milijarde i 300 miliona, dok su u svim ostalim krajevima svega 700 miliona dinara.

Gospodo, kada se njima na to odgovori: Pa Srbiji trebaju te železnice, jer ih nema, — oni kažu: Mi ne govorimo toliko s obzirom na Hrvatsku, ali nije ništa investirano ni u Hercegovini — koja je po njihovoj statistici pretežno hrvatska, t.j. ima više katolika nego pravoslavnih — drugo da nije ništa investirano ni u centralnoj Bosni ni u Crnoj Gori, koja uopšte nema železnica, nego sve baš u Srbiji.

Dalje navode ovo: Eto mi Hrvati smo poznati kao jedan junački narod, mi smo dali Austro-Ugar-

skoj monarhiji veliki broj vojskovođa na vodećim položajima. Tako oni govore. Razume se ona druga strana govori drukčije, vi morate saslušati i nju, ući u njihova shvatanja i jednih i drugih, i onda tek možete razgovarati sa razumevanjem, a bez razumevanja nema sporazumevanja. Hrvati dakle kažu: Imamo nekoliko stotina generala što aktivnih što rezervnih, ni jedan procenat nije Hrvat. Na to se sa srpske strane odgovara: Nemate pogodnih ličnosti kojima biste mogli poveriti i taj položaj; drugo, ima vas vrlo mnogo, komandanata bataljona i pukova koji će uskoro da dospeju. Hrvati međutim kažu, kako da za 18 godina niko nije mogao da dospe na taj položaj!

To je sa njihove strane jedan gravamen, jedna optužba. Zatim: U Ministarstvima, i centralnoj upravi u Beogradu ima fakultetski obrazovanih činovnika prve kategorije, Srba 74,½%, Hrvata svega 16½%, bez Ministarstva vojske, Ministarstva spoljnih poslova i Ministarstva saobraćaja, a kad se uzmu još i ta tri ministarstva, ispada da Hrvata ima jedva nešto preko 10%. (Jedan glas: A kako je u Zagrebu?) Ovdje je reč o centralnoj upravi. Što se tiče Zagreba, kad je već to spomenuto, i u Zagrebu je jedno vreme bio Ban koji nije Hrvat, podban koji je Srbin i šef policije Srbin.

Dakle, to su njihove žalbe, kojima dokazuju da se ne osećaju ravnopravni, da ne učestvuju ravnopravno u upravi naše državne zajednice. I ako hoćete ima još mnoštvo drugih žalbi, ja sam vam ovde naveo samo najkarakterističnije.

Gospodo, to je važno za jedan narod koji je imao svoje samouprave, svoje državopravne tradicije i svoju samostalnu narodnu svest.

Ali — da se opet vratim na Vojvodinu — Duda Bošković agituje u Vojvodini tim, da bi narod trebao da bira i svoje sreske načelnike — i to je sasvim nešto drugo. On kaže: Oni bi izabrali »svoju decu« i razume se da je to za one koji imaju sinove u gimnazijama jedna prijatna stvar. Dakle, to nije za široke slojeve naroda. Međutim, gospodo, nije važno da li je taj činovnik sin toga kraja, ali što je važno to je, da to upravno činovištvo bude na visini, da nije nesposobno, da nije korupcionističko i da nije samovoljno, nasilničko. Za buržoaziju, za građanstvo, razume se, važno je da se prvenstvo daje za te položaje njihovoj domaćoj deci. Postoji opravdana pretpostavka, da ljudi iz istih krajeva bolje razumeju svet, da se bolje sa njima ophode. Ta je pretpostavka opravdana ako su ostale kvalifikacije jednake.

Ono što je najteže u svim tim žalbama Hrvata, — ali to nisu samo žalbe Hrvata nego i Srba iz bivše Austro-Ugarske, i to je baš i osnova zašto je stvoren taj zajednički front ukoliko ga ima, — to je žalba na upravu, na nesposobnu, koruptivnu, protekcionističku i nasilničku upravu. To je glavno. I da smo mi od početka uočili šta je osnova za zadovoljenje širokih slojeva naroda, mi bi se prvo starali da imamo bolju upravu, i to ne na poslednjem mestu i fiskalnu upravu, jer tu se radi o egzistenciji već naravno i policisku upravu, koja je najgora. Zatim bi se starali za ekonomsko i socijalno podizanje tih širokih slojeva. Da smo to radili od početka, mogli smo rizikovati eventualno ukidanje pokrajinskih samouprava i vreme eksperimenata sa unitarnom državom. Ali, pošto mi nismo imali taj kadar činovički, niti smo ga preko noć mogli stvoriti, koji je potreban da bi dobili poštenu upravu podrazumevajući tu i sudstvo, mi smo suviše olako ukinuli zatečeno stanje

pokrajinskih samouprava i prešli preko noći na unitarističko-centralističku upravu. Gospodo, krivica za to ne tereti samo Srbe iz Srbije, nego bar isto toliko i Srbe iz preka, koji su prvi bili pobornici centralizma, a tereti i Hrvate utoliko, što su mislili da je apstinencija najbolji put za odbranu narodnih prava. a u politici, pogotovu u ovako demokratskoj atmosferi kao što je bila naša posle Ujedinjenja, tu se apstinencijom ništa ne postiže, naprotiv: ljudima koji nisu prisutni, tima »daleko lepa kuća«!

To je najmasivniji, najteži deo nezadovoljstva hrvatskoga sa političkim položajem u ovoj državi, što im je ova država dala na svima poljima goru upravu, nego što su je ranije imali ne samo u političkom pogledu, nego i čisto tehnički goru upravu. Tu leži osnov za nezadovoljstvo i onih Srba, koji su rešeni da udruženi sa Hrvatima vode borbu za izmenu državnog poretka u smislu samouprava pokrajinskih. (*Vojislav Lazić*: Ne traže oni samoupravu, nego nešto više.) Gospodine Laziću, vi pod samoupravom razumete ono što se u Srbiji zvalo samoupravom, a ja ću da vam kažem, da se to nigde u svetu ne zove samoupravom, kada okružni načelnik pretsedava i odlučuje nad »samoupravnim« telima. To nije samouprava.

Ali, gospodo, stvar je u ovome: da su samouprave, da su autonomije, veoma neodređene jedinice po stepenu i obimu svoje kompetencije. Jedan od gospode dobacio mi je, da nije važna kompetencija već da su važne tendencije. Tendencije, gospodo, nastaju iz duhovnog stanja koje je stvoreno iskustvom prošlosti. Na taj način nastaju tendencije, koje se pojačavaju eventualnim uticajima spolja, ali i ti uticaji spolja, kada ne bi postajao osnov nezadovoljstva iznutra, ne bi mogli da imaju toga dejstva.

Te tendencije, to je baš glavno. To ima da uoči jedan državnik: kakve tendencije postoje, odakle one potiču i na koji se način one mogu reducirati i učiniti manje opasnima, to jest na koji se način može razbiti masa koja je zadojena jednom tendencijom, na koji se način može likvidirati masivnost te tendencije. Glavni interes širokih slojeva naroda jest: dobra uprava, ekonomsko-finansijska pravičnost i socijalna briga za te široke slojeve, to je ono što njih najviše interesuje. Ako to njima obezbedimo, vi ste onda u mnogom učinili bezopasnima te tendencije, i one će iščeznuti. Te su pojave istorijske, koje ne mogu biti odstranjene onako preko noći, ali će biti smanjene na taj način barem do bezopasnosti.

Osnovno pitanje nije tendencija ili kompetencija. Osnovno je pitanje: s kojom dobrom voljom, s kojim mentalitetom i s kojom i s kakvom čvrstom odlukom se pristupa rešavanju takvog jednog problema. Ako smo mi svesni da u ovom momentu pretila opasnost poretku u srednjoj, ili, ako hoćete, u čitavoj Evropi, ako takva opasnost pretila — kažem, i ako smo mi svesni da u takvoj situaciji moramo imati maksimalnu sigurnost, a nju ćemo imati samo ako zadobijemo za ovu državnu zajednicu i ogromnu većinu Hrvata, kažem za ovu državnu zajednicu koja je — nemojmo, gospodo, od toga begati — u suštini srpsko-hrvatska, ako mi imamo tu čvrstu volju i odluku, onda treba da pristupimo ozbiljnom rasmatranju čitave situacije, onda treba da ispitamo te tendencije i da vidimo na koji se način one mogu reducirati onde gde su opasne.

Po mom mišljenju opasan je plemenski federalizam, jer on nosi u sebi zametak centrifugalnih te-

žnji u zasebnoj individualnosti narodne države, koja bi mogla da se afirmira, a nije opasan pokrajinski federalizam, i ako hoćete kao minimum: prava i puna samouprava banovinska (Odobranje). Minimum prava i iskrena puna samouprava to znači: ako je ban šef uprave u banovini, onda toga bana ima da biraju ili da ga predlože dva-tri kandidata Kruni iz banovinskog veća koje je slobodno izabrano jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem. Ako je ban kontrolna vlast samouprave, organ centralne vlasti, koji samo pazi da banska uprava ne prekorači svoj delokrug, onda toga bana može bez daljega da se postavi na predlog centralne vlade, ali šefa uprave, podbana, njega bira banovinsko veće. Glavno je to, da onaj, koji je šef samouprave, mora biti izabran od naroda tog područja, inače nemate samouprave.

I te samouprave banovinske one imaju da biraju svoje činovništvo banovinsko, one imaju da razrezuju svoje banovinske poreze, poreze izvesnih vrsta rezervisane banovinama, banovine mogu da razrezuju n.pr. dohodarinu, po mom mišljenju bilo bi pravilno da i zemljarina pripada banovini. To su već problemi na koji se način obezbeđuje finansijska nezavisnost banovina, da se ne bi desilo da Ministar finansija gospodari banovinom, stvari treba razgraničiti. To su sve tehnička pitanja, koja nije teško rešiti, ako postoji dobra volja i ubedenje, da se tim putem mora ići. A ako neko misli da treba i dalje produžiti sa centralističkim-unitarističkim eksperimentom, ja mislim, gospodo, da se to ne bi smelo dozvoliti danas, kada se očigledno zgušnjava opasnost oko nas, opasnost po poredak politički i socijalni u čitavoj Evropi. (Manfred Paštrović: Centralizam i unitarizam nije isto!) Gospodine tehničaru, poznato mi je. (Buran smeh.)

Gospodo, unitarizam u smislu da postoji jedna država, država suverena, država ne samo kao subjekat međunarodnog prava nego i kao subjekt ustavnog prava, jedna država u tom smislu, takav unitarizam je za mene van diskusije kad govorim o samoupravnim pokrajinama, kad govorim o samoupravama banovinskim i kad sam protiv plemenskog federalizma. Samo onaj koji je za plemenski federalizam, samo taj može da zagovara neunitarističku državu, trijalističku državu, u kojoj zemlje pokušavaju da budu suverene. To je sasvim nešto drugo. (Dobacivanja) Gospodo narodni poslanici, ja nisam govornik ni vaš, gospodo, sa leve, ni vaš, gospodo, sa desne; ja sam govornik svoga uverenja i jedne istine koja je iznad vas i iznad nas. (Odobranje) Gospodo, ja sam lično isto tako jugoslovenski nacionalista koliko je i svaki od vas na ovoj ili onoj strani mogao biti. Isto toliko, za to imam dokaza i pisanih i nepisanih, ali ono što je glavno to je, da baš ako hoćemo da spasemo tu jugoslovensku naciju, koja danas nije puna stvarnost, naprotiv, bojim se, dalje je danas od stvarnosti nego što je ikad bila, ako hoćemo da je spasemo za buduća pokolenja, mi moramo tražiti rešenje našeg državnog problema. (Burno odobranje kod većine i u centru). Jer samo u okviru jedne jugoslovenske države doći će do stvaranja te jugoslovenske nacije. (Odobranje i pijeskanje kod većine i centra) Samo u okviru jedne jugoslovenske države, a ako bi, ne daj Bože, ta jugoslovenska država imala da se razide, bilo tvrdoglavošću ili nevidavnošću onih koji kažu unitarizam i centralizam... (Manfred Paštrović: Zašto to spajate?) Zato što se je dosad uvek spajalo. Svaka jugoslovenska politika

dosad je spajala i jedno i drugo a govorila o administrativnoj decentralizaciji, širim samoupravama, ali u stvarnosti kako su Jugosloveni vodili ovu državu? Oni su je vodili pod barjakom jugoslovenstva centralistički....

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, обраћама Вам пажњу да је Ваше време истекло.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Gospodo, ja se u jednome slažem sa primedbama sa one strane, da nikada pravi Jugosloveni nisu vodili ovu državu; sa time se slažem, i zato sam kazao, da je šestojanuarski autoritativni režim mankirao na nesposobnosti onih, koji su trebali da organizuju tu Jugoslaviju. Ali, osnovno pitanje je ovo, i tu treba da se razumemo mi Jugosloveni: da mi moramo da obezbedimo egzistenciju moćnoj državi, i ta moćna država da bude trajna kroz generacije, jer tek tada, gospodo, moglo bi da se izvrši duhovno stapanje koje je neminovno potrebno, ako hoćemo da se dode do jugoslovenske zajednice. (Glasovi sa leve: Zato smo protiv J.R.Z.!)

Gospodo, mi smo ovde čuli reč dr. Korošeca. Ta se reč stalno provlači. Međutim, dozvolite mi da vam prikažem, kako stvar stoji. Ta stvar stoji ovako. Na jednom nedavnom ljubljanskom zboru, gde je kao predsednik bio g. dr. Korošec, a bio prisutan i g. Krek, doneta je jedna rezolucija, koja ima dva do tri zahteva, koja nama izgledaju kao federalistička ili čak i separatistička. Jedan je zahtev iz ove rezolucije taj, da se na teritoriji Dravske banovine prizna ravnopravnost slovenačkim zastavama sa državnom zastavom. Drugi zahtev bio je da se prihvati koji se ubiraju na teritoriji Dravske banovine tamo imaju i trošiti. Gospodo, jugoslovenska država kao takva i ideja jugoslovenske države i njezina stvarnost neće biti umanjena niti ugrožena ako se pored jugoslovenske zastave vije i slovenačka zastava. Ali, ono što je interesantno u tome, to je ovo, da je i ovaj zahtev iz tačke druge isti kao iz prve tačke, tipično austrijskog porekla, a evo zašto. Zato, što Austrija i nije bila nacionalna država, nego država mnogobrojnih narodnosti. Ona je imala svoju državnu zastavu crnožutu, a pored te zastave imala je i zastavu za brodove koja je bila crveno-bela-crvena. Tamo su narodnosti u borbi protiv nenacionalne države težili da se afirmiraju, i s toga su tražili opravdano da ističu i svoju zastavu. Meni je neopisano mило bilo, kad sam bio u Trstu u gimnaziji, da izidem na Kraš, da uživam ne samo u veselim slovenačkim pesmama, nego i u njihovim zastavama. To je bila onda relativna sloboda koju su oni uživali.

Drugi zahtev da finansijska sretstva koja se tamo na toj teritoriji ubiraju imaju tamo i da se troše, to je opet tipičan austrijski zahtev te rezolucije. Nemci su pre rata u Austriji povelili akciju protiv Čeha, i kazali im: Vi tražite svoju potpunu državnu nezavisnost, a međutim prihodi koje vi imate na vašoj teritoriji, dobijeni su od Nemaca. Nemačka industrija u Čehoslovačkoj plaća to, i stoga oni traže prihode, jer nije pravo da nemački novac vi Česi trošite na vas ili vi Slovenci. Odgovorili su im: Jeste, istina je, vi ste vlasnici industrije, ali radnici su većinom naši u tome području, ali svejedno, baš neka su i vaši radnici, ali ko je potrošač te industrije, i ko zaraduje na toj industriji, kao i ko plaća carinu toj industriji? Carinski prihodi Rakeka, Maribora, Jasnice i poreza industrije nisu samo, gospodo, prihodi Dravske banovine, nego to su prihodi svih potrošača,

jer ja vam mogu iskreno da kažem da vi mnogo ne pretegnete, jer ako se stavite na stanovište da se tamo troše prihodi gde se ubiraju, šta će onda biti odgovor na to? Biće odgovor carinske barijere, pa će onda doći to, da će ta industrija otići tamo gde su potrošači, pa će onda te pokrajine imati te prihode. (Pljeskanje na levici). Gospodo, ja razumem situaciju g. dr. Korošca u Ljubljani na zboru, on je u situaciji i lteo bi da se kaže: Mi se borimo za prava Slovenije ali i vaša. U Srbiji mi smo centralistički, a ovde federalistički. Vidite, ekvilibristika je veoma potrebna veština u takvoj jednoj situaciji u kojoj se on nalazi. Kaže se za g. dr. Korošca da kada ide za Ljubljanu, usput svrati u Zagreb i kaže: Ja sam vama bliži nego li drugi, ja tražim isto tako federalizam kao i vi samo malo zaobilazno; ja ne kažem „Hrvatska slobodna i samostalna država“, ali ipak zastava je simbol a pare su realnost. ... Molim, gospodo, da se razumemo. Ja ne govorim protiv finansijske samouprave, kao što ste čuli, ja sam kazao da pokrajine moraju imati svojih samoupravnih finansijsa i to takvih samoupravnih finansijsa u kojima su one nezavisne od Ministra finansijsa, jer inače nema stvarne samouprave i nezavisnosti. Sad ja vas pitam, šta bi bilo u tom slučaju, da imamo banovinske samouprave, koje će birati banove. Ja mislim da g. Duda Bošković može biti zadovoljan, jer onda neće biti to da dođe jedan iz Vojvodine a osam iz Sumadije, nego bi se bar odmenjivali. A što se tiče sposobnosti, pa kao što je bio jedan ban Dunić, mi u svakoj vojvodanskoj palanci imamo bar trojicu takvih.

Претседник Стеван Ђирић: Молим господина говорника да не говори с омаловажавањем о особама које овде нису присутне и који се не могу бранити.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Ali ono što je važno, gospodo, to je ovo, a to se tiče i vas iz Moravske i vas iz Dravske i Dunavske i drugih banovina. Ovo je važno, gospodo, što u tom slučaju neće ni jedna banovina izglasati svome banu takve reprezentacije i troškove za nabavku srebrnih „seci, bodi, vadila“ — kako Hrvati kažu ili „escajga“ — kako Srbi kažu, neće to učiniti, niti će biti tih automobila, nit luksuza banskog dvora. Svega toga neće biti, gospodo, pošto će se slobodno izabrani banski većnici, prethodno pitati: kako ćemo izaći pred naše birače sa ovakvim luksuzima, gde jedan ban košta više nego li tri Ministra.

A sada, neka izvini g. Pretsednik koji me je opomenuo da ne govorim o licima koja nisu prisutna ja moram od toga da se ogradim jer ja sam ovde govorio o jednome banu koji je bio javni funkcioner. Poznata su njegova dela i trag koji je on ostavio tamo, i ja sam kazao samo to, da takvih imamo i mi, i ništa drugo, inače ne bih mogao kritikovati ni jednog javnog funkcionera, koji nije prisutan, ako bi se držao ovoga što mi g. Pretsednik preporučuje.

Претседник Стеван Ђирић: Није тежиште моје примедбе у томе, да не говорите о овим лицима, него да не говорите са омаловажењем. Иначе, Ви се не можете тужити на лојалност и либералност Претседништва, јер ево говорите већ 20 минута више, и ја Вас молим, да завршите свој говор.

Dr. Mirko Kosić (nastavlja): Pa šta ću kad ne mogu da ih uzdižem. To su moje političke ocene.

Gospodo, ja mislim da, ako mi ozbiljno mislimo pristupiti konsolidaciji zemlje kao takve, i ako hoćemo ma samo u tu svrhu, da možemo odbraniti zemlju od opasnosti koje mogu još sutra da iskrсну,

a koje ne zavise samo od nas — naravno da jedna dobra spoljna politika može te opasnosti da umanji ali ih ne može da otkloni — ako mislimo da se kao država spremimo da branimo svoju državnu i nacionalnu egzistenciju, mi se moramo — pored briga za privredno blagostanje, koje su brige kod nas velikim delom u resoru Gospoda Boga, kao što smo to juče čuli i kao što i jeste u jednoj ekstenzivnoj privredi gde sve zavisi od godine i od prilika na svetskom tržištu, — mi se moramo, gospodo, pre svega posvetiti onim problemima, čije rešenje zavisi pre svega od nas, a to je naše državno pitanje kao takvo, rešavanje unutrašnjeg uređenja naše države.

Gospodo, mi moramo biti načisto s tim, da je to centralni problem egzistencije i budućnosti ako hoćete baš te jugoslovenske nacije za koju se svi zalažemo, ili naše narodne budućnosti Srba, Hrvata i Slovenaca. Mi ćemo samo u zajednici, samo u zajednici i to u punoj odanosti toj zajednici, moći da se održimo na ovoj strašnoj vetrometini pred kojom se nalazimo. Nemojmo se, gospodo, zavaravati o prilikama na Balkanu; nemojmo misliti da nema više onih istih snaga koje su postojale i koje su htele da idu ovim drumom. (Jedan glas: A šta je sa većitim prijateljstvom sa Bugarima?). Ja govorim samo o snagama, koje će poći niz Dunav. Te snage mogu momentalno da nadu svoje interese i na drugim stranama, na primer na severo-istoku Evrope, ali bi posle toga došla ova strana, jugo-istok, jer je to od najkrupnijeg njihovog političkog i ekonomskog interesa. I zato što ta opasnost postoji i što će postojati, mi moramo učiniti krajnji napor da izvršimo tu državnu konsolidaciju, da izvršimo konsolidaciju i koncentraciju svih naših snaga, te da budemo jedno isto prema trećima. Jer, to je ideja nacije za razliku od naroda: Mi možemo za sebe biti Srbi, Hrvati i Slovenci, ali ako smo mi jedno prema trećima, onda mi ispunjavamo uslove da postanemo jedna nacija. (Pljeskanje). I u toj odbrani od opasnosti mi moramo biti rame uz rame sa Hrvatima, jer ako njih nemamo uz sebe, mi nemamo većinu zemlje na braniku Otadžbine. Zato se nama nameće kao imperativ, da odmah pristupimo rešavanju državnoga pitanja. Ako ne možemo odmah preći na krupna rešenja, ako ne možemo odmah prihvatiti maksimalne zahteve, mi moramo ići putem postepenog rešavanja i od nas zavisi da izvršimo odredbu Ustava na kojem danas stojimo: ostvariti pune banske samouprave, i posle toga videti, ostaje li posle toga još kakvog nezadovoljstva i nešto što još nije uklonjeno i pristupiti rešavanju i toga. Ne skokom u nešto što se ne zna, korak po korak rešavati osnovni problem, a osnovni problem je u tome: Zadobiti hrvatski narod za jugoslovensku državu. (Opšte burno pljeskanje).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, пре но што бих доделио реч народном посланику г. Мустафи Мулалићу ради личног објашњења, сматрам за дужност да поново замолим г. г. народне посланике, да одмах по свршеном говору имају доброту отићи у Стенографски биро, да према § 130 нашег Пословника поправе стенографске белешке, јер само ћемо тако моћи савладати овај напор, да добијете на време билтен.

Реч има народни посланик г. Мустафа Мулалић.

Мустафа Мулалић: Господо народни посланици, г. професор Косић изволео је у своје ин-

тересантном говору јако апострофирати и моју личност, и ако ме није споменуо, ипак се знало, да се то односи на моју личност, па имам част да му на то одговорим са неколико речи.

Г. професор Косић имао је тенденцију да мало проиронизира национално освештавање наших Муслимана, нарочито мене. (Узвици: Не, не! — Др. Мирко Косић: Не!) Али имају прилике, да у овој буџетској дебати опширније и о томе говорим, пошто сам 37 на листи говорника, и кога интересује може да ме чује. Лако је г. професору Косићу, да са овога места изјави да је Србин, јер је он православне вере; мени није то лако казати, јер моја мајка мени није казала да сам Србин, она ми је говорила да сам Турчин, али то је синоним Муслимана. Моје сазнање о српском пореклу долази накнадно и то г. професор Косић мора да поштује. (Др. Мирко Косић: То сам вам рекао!) И. професор Косић изнео је мишљење и мени до сада непознату теорију о национализму. Не тражи чак ни предуслове, ни историјске, ни антрополошке, ни расне, он тражи сопствено осећање националне јединке. Ако је тај национализам такав, ја бих препоручио г. професору, да се он осећа Енглецом, јер би му то много корисније било. (Смех).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Милан Вукићевић у име групе Југословенског Клуба.

Милан Вукићевић: Господо народни посланици, мој претходник у своме говору говорио је о политичкој ситуацији у држави, а ја ћу говорити већим делом о буџету и о Финансијском закону, чија је данас дебата на дневном реду.

Предлог буџета за 1937/38 буџетску годину износи 10 милијарди 949 милиона као расхода, и толика иста сума као прихода.

У експозеу, који је Министар финансија изложио у Финансијском одбору а и штампао га, стање, које се предвиђа изгледа да је бриљантно; изгледа да смо ми у положају да можемо за 1937/38 годину да повећамо буџетске кредите. Повећавањем буџетских кредита оптерећује се народна привреда. Ја мислим, господо народни посланици, да је овако ружичасто гледиште Министра финансија претерано. Ја таквим очима не могу гледати на нашу привреду и финансије. Ја морам да констатујем да нисам имао при руци материјал, који је био неопходан да би се о рачунском делу овога буџета могло са фактима да говори и подвргне критичној оцени. Један уставни недостатак фали а то је завршни рачун. Према завршном рачуну може да се цени како су текле наше економске и привредне прилике, како се прибирао новац и како се трошио. Само на тај начин и са завршним рачуном може да се цени да ли смо у таквом положају да можемо повећавати буџетске кредите. У недостатку тога, ја сам се послужио једним завршним рачуном, који смо ми добили, а то је завршни рачун за 1933/34 годину. По том рачуну ми смо имали дефицит. Више се трошило но што се могло, више се дало на расходе но што су били приходи. И у овоме буџету, господо, који предвиђа цифарни издатак од — 10,949,000.000 није тачно показано све шта има да се потроши, а узет је максимум од онога што се апроксимативно може да сматра као приход.

Једна велика сума троши се увек као издатак по одлукама Министарског савета. То се види из Финансијског закона који у свом § 66 ређа све одлуке Министарског савета по којима су вршени издатци противно буџетском прорачуну. Ја сам све те издатке, по решењима Министарског савета, сумирао и могу да вам кажем да укупни издатци по тим решењима Министарског савета износе 116,930.338 динара. Али ово није све, јер има један добар део овде изложених решења Министарског савета, у којима нису изложене суме које су трошене. Разлоге за то ја нећу да наводим. Може бити да је то било нешто врло потребно, и свакако могу претпоставити да у овим решењима, где цифре нису изложене, износи много више но што је ова сума од 116,930.338 динара. Кад се има то у виду да наша привреда не стоји тако сјајно као што г. Министар претставља, онда је требало мислити на штедњу, а не на повећање кредита. Повећање кредита је извршено у главном да се повећа администрација, да се повећа чиновнички кадар, да се повећају надлештва. Међутим господо, ви знате да је чиновнички кадар врло велики и да он знатно оптерећује државни буџет. Господо, са овим персоналом који се већ има, могла су да се увећају надлештва. Нећу да кажем да није потребно да се увећају Срески судови, али персонала је толико било у досадашњим судовима да је се могло расподелити па да послужи за отварање нових Среских судови.

Финансијски закон у својим параграфима предвидео је и неке издатке, који не би смели да буду предвиђени ван буџета, јер се на тај начин ремети буџетска равнотежа.

На пример у § 6 материјални расходи и расходи на наднице радника, државних привредних предузећа и установа, чије вршење је услов за постизавање већих прихода, могу се повећавати на рачун вишкова прихода тих установа и то до 5% од износа кредита одобрених буџетом за те расходе, одлуком ресорног министра, до 10% по одлуци Министра финансија, а преко тога решењем Министарског савета по образложеном сагласном предлогу ресорног министра и Министра финансија.

Ови вишкови прихода служе за повећање обртног капитала по закону, а не као што је то било по ранијим законима. Ови вишкови прихода погрешно су распоређени на ове сврхе, које ови прописи законски излажу. То не би требало и смело тако да буде ако би се респектовао закон о Државном рачуноводству, који је обавезан за буџетирање и финансирање по буџету.

Министар правде може, по сагласности Министра финансија, вишкове чистих прихода продуктивних грана економије и индустрије у Казним заводима употребити за повећање материјалних расхода тих завода. Ово је опет оптерећење буџетских кредита. Исто тако Министар правде може средства централнога фонда за подизање казних завода и сличних завода употребити и за издржавање казних и сличних завода, у колико предвиђени буџетски кредити не би били довољни.

И овде је одступање од цифарскога дела буџета, који предвиђа расходе по овој установи казних завода.

Таквих случајева има више и ја ћу се трудити у што мањем обиму да их прикажем.

По § 9 „државне обавезе из ранијих година, које не испуњавају услове из предњегга става, могу се исплаћивати из обртног капитала Главне државне благајнице.” Ми, господо, немамо при руци завршни рачун да би смо видели колико износи тај обртни капитал, јер, колико је мени познато, обртни капитал није био довољан за прошлу годину да се покрију расходи који су стављени на терет обртног капитала. То ћу мало доцније цифарски изложити.

У Одељку Министарства финансија, други раздео у ставу 3 каже се: „да Министар финансија може све оне позајмице и државна потраживања за које Државно правобраниоштво на основу уредних законских докумената утврди немогућност наплате, расходovati на терет обртног капитала Главне државне благајнице, с тим, да се о њима води и даље засебна евиденција и, у случају могућности наплате, наплаћене суме унесу у државну касу”. Дакле, и овде је, господо, случај да се ставља на терет обртног капитала нешто неодређено и нешто што тек треба да се утврди.

Исто тако овлашћује се Министар финансија да у смислу чл. 62 Финансијског закона за 1928/29 годину, продуженог чл. 40 Закона о продужењу важности одредаба досадашњих финансијских закона и Закона о буџетским дванаестинама, може признати завршне рачуне обласних дирекција државних железница за време од ослобођења до закључно 1922/1923 буџетске године и без прописаних законских формалности, у колико органи Главне контроле нађу да по овим рачунима није било злоупотреба.

Молим вас, господо, овде се предлаже разрешење рачуна који засецају у велике суме. Те рачуне небрежањем и нехатом није стигла благовремено да прегледа Главна контрола и о њима донесе свој суд, односно разрешења.

Попут оваквог рада раде се сад и општински рачуни, јер се општински рачуни сваке године у масама отписују непрегледани и неразгледани. Међутим, у општинским рачунима постоје многобројни приходи државни у виду такса који пролазе неопажено и који штете државну касу.

Да је мало веће дисциплине и мало већег реда код ових институција, не би дошло до тога да буџетски рачуни не буду поднети на време ради прегледа и разрешења одговорних наредбодаваца и рачунополагача.

Код Министарства иностраних послова има једна тачка, која пада у очи, а која гласи: „Снабдевање новцем заступништава и преглед њихових рачуна вршиће Министарство иностраних послова према правилнику од 11 октобра 1926 К.Б.бр. 9129, уносећи у свој годишњи рачун за Главну контролу све издатке заступништава. Према томе, органи Главне контроле неће ни у будуће вршити превентивни преглед издатака Министарства иностраних послова и заступништава, него ће Министарство као и до сада, слати на преглед Главној контроли свој годишњи завршни рачун.”

Овом одредбом избегава се, господо, превентивна виза која по Закону о Главној контроли и чл. 107 Устава важи за сва државна надлештва. Зашто је потребно да се издаци Министарства иностраних послова на материјалне и личне расходе не прегледају од стране Главне контроле. Од те повреде требало је да буде поштеђен Устав.

Нема никакве штете ако се материјални и лични расходи прегледају, у своје време, и на начин како то Устав и закони прописују.

У § 44 стоји у тачци 2: „Да се овлашћује Министар саобраћаја да може изузетно од чл. 95 Закона о државном рачуноводству објављивати литаације и закључивати погодбе, а по претходном одобрењу Министра финансија и Министарског савета, ради набавке креозота, цинклорида и др. материјала за импрегнасање прагова и грађе на рачун наредне буџетске године у суми до 10 милиона динара”. Овакво задуживање унапред коси се са императивним одредбама Закона о државном рачуноводству, а коси се и са уставним одредбама, које гласе: да се приходи и расходи једне буџетске године морају унети у буџет, јер се само оно може трошити, што је буџетом предвиђено као расход, а не и оно што треба да буде за наредну годину.

У одељку Министарства пошта и телеграфа стоји тач. 2 у којој се каже: „да у току ове буџетске године може на рачун остварених прихода по поштанско-телеграфској-телефонској служби вршити исплате на име накнаде за изгубљене и упропашћене поштанске пошиљке свих врста, као и за покриће мањака насталих код руковања истима и покрића благајничких мањака преузетих на терет државе, уколико односна партија буџета расхода за поштанско-телеграфско-телефонску службу не би била довољна, а исто тако да све оне износе који су пријављени као вишкови итд.”. И ово је господо противно чл. 45 Закона о државном рачуноводству. Оваке исплате и овака употреба кредита апсолутно су забрањени, забрањени су и законом и противни су и чл. 102 Устава.

У § 52 каже се: „Овлашћује се Министар шума и рудника, да може сукцесивно из текућих шумских прихода за 1937/38 годину ставити на расположење 15 милиона динара на име обртног капитала државном шумском предузећу Добрљин—Дрвар, но с тим да је предузеће дужно до краја ове буџетске године вратити ову суму каси Министарства шума и рудника”.

Оба ова предузећа улазе у састав предузећа „Шипад”. „Шипад”, као што је познато, данас је државна својина. Највећи део акција, готово све акције су државне, и данас постоји у „Шипаду” Управни и Надзорни одбор, који велике суме, за своје учествовање и неучествовање, наплаћује из ових пара, које се данас дају томе предузећу на име обртног капитала, али не на потребе да се тај расход и даље врши, кад је држава по среди, и кад држава може на место Управног и Надзорног одбора да има један ужи одбор, који ће водити надзор над пословима овог предузећа. Али они, који су у Управном и Надзорном одбору, то су без сумње људи који уживају синекуре, и које надлежан Министар неће да лиши ових си-некура!!.

У тачци 2 каже се: „да се у буџетској години 1937/38 може утрошити остатак кредита у вези решења Министарског савета бр. 1310 од 7 јуна 1934 године, те решења бр. 5744 од 4 марта 1935 године и готовину фонда Теслићке фабрике у ликвидацији у износу од 2,450.000 динара на додељивању државног шумског земљишта итд.”.

Буџетска година се закључује, зна се рок за закључивање буџетске године, зна се, како се по-

стуга са оним потраживањима која се у једној буџетској години нису могла да наплате, него се преносе на идућу годину. Година једна мора да се закључи, мора се направити завршни рачун, и питам онога, који га је писао, какав је завршни рачун за 1934/35 годину кад се ово води још као неисплаћено дуговање. (Пљескање на левици).

У трећој тачки се каже: „да се за текућу буџетску годину одложи извршење § 123 Закона о шумама, за које време имају у свему важити прописи правилника итд.“. Овом се тачком суспендује извршење једне законске одредбе. Уместо да се одредба анулира или измени, она се суспендује! Али суспендовање одредаба законских не предвиђа Устав. Устав предвиђа доношење измена или укидање закона. (Пљескање на левици).

У Министарству шума има једна оваква одредба, која се не да разумети. Тако у тач. 2 § 53, каже се, „да дипломиране шумарске инжењере поставља за чиновничке приправнике — волонтере без принадлежности. Време проведено у таквом својству рачунаће им се као време приправне службе за полагање државног стручног испита и испита за самостално управљање шумом. Овим држава не преузима никаву обавезу да их прими у државну службу, а на нормалним путем упражњена места имају се, првенствено, постављати ови приправници — волонтери.“

Молим вас, шта ће ово у закону? Ако нема места, па нема, а ако има овај право, који је служио две, три године, да буде постављен, и зашто мењати одредбу, да не мора бити постављен. Та је одредба била апсолутно депласирана. (Одобравање на левици).

Овде има у Министарству шума једна одредба, о којој је раније говорено. То је у § 55 тач. 2 који гласи: „Прима се на знање и одобрава решење Рударског отсека Министарства шума и рудника у Сарајеву бр. 9366/22 од 7 јуна 1922, којим је измењен и проширен уговор за реконструкцију разредишта за државни рудник у Зеници са свима каснијим изменама и допунама, пошто је набавка извршена у интересу државне касе.“

Господо, ово је јединствен случај у нашим буџетима и финансијским законима, да се одобравају решења, која су била предмет судске оцене у суђењу дотичнога лица и за које је суд један и други, и нижи и виши, ценио, констатовао, да су она штетна по интересе државе, па је по тим решењима донета и пресуда и изречена осуда. Овај господин, на кога се односе ова решења осуђен је на 5 милиона динара. Та осуда не може се ануларити! Не може управна власт да закорачује у судску власт, по начелу поделе власти. Оно што је суд изрекао, то остаје, а управна власт може чинити кораке другим путем, ако налази, да је изреченом пресудом и осудом оштећен дотични, и да му треба дати неку сатисфакцију. Али ни у ком случају не сме управна власт да закорачује у судску компетенцију. Овде постоји одлука једног и другог суда, и по тој одлуци, која датира још из ранијих година, од пре десет и више година, од 1922 год., сад се улази у оцену решења у 1936 години, да ли је то решење правилно, или није правилно. Хоће да се помогне једном човеку, који је може бити — ја га не познајем лично — вредан и способан, али који је у овом случају чинио грешке и оштетио државу. Ја сам на овоме предмету радио, док сам

био у државној служби, и мени су решења позната. Зато против овога члана дижем свој глас и протест и тражим, да се овакво штогод не чини у Финансијском закону и кроз Финансијски закон. (Пљескање на левици).

Сад долазимо, господо, на једну тачку, која је у глави „Остале одредбе“, то је § 58, који гласи: „Овлашћује се Министарски савет да може доносити уредбе са законском снагом у циљу сређивања и олакшања економских прилика у земљи, као и уопште унапређења привредне делатности. Ове уредбе ступају на снагу даном обнародовања и имају се одмах поднети на сагласност Народном претставништву.“ Ова се одредба протеже још из 1934 и 1935 године, и сада се, наравно, и овде уноси. Данашња Краљевска Влада влада такорећи по уредбама: Влада је донела безброј уредаба са законском снагом, и ако она то није смела да ради, јер се то коси с Уставом. По Уставу, такве уредбе Влада не сме и не може да доноси. Она их је доносила и прошле године, а доносила их је и ове године. У колико се сећам, г. Министар финансија је рекао у свом експозеу: да је Краљевска влада донела преко 200 таквих уредаба. Ја ћу бити слободан да вам објасним да је овакав рад Краљевске владе у супротности с Установм. Данашњи Устав предвиђа у свом чл. 81 могућност да управне власти могу издавати уредбе потребне за примену закона. Треба да постоји закон донет уставним путем, па да се донесе нека Уредба за његову примену. То је тенденција Устава, а да је то тако, господо, ја ћу се позвати на Видовдански устав од 28 јуна 1921 који је замењен садашњим Уставом од 3 септембра 1931, чије су уставне одредбе углавном пренете из Устава од 1921 с извесним изменама. Ево како је било у ранијем Уставу. Чл. 94 Видовданског Устава, одговара члану 81 садашњег Устава. Ево шта каже чл. 94 Устава од 1921: „Управна власт може издавати уредбе потребне за примену закона“, — дакле оно што је у садашњи Устав у члану који сам вам прочитао преписано. Али, у Уставу од 1921 — Видовданском — било је једно шире овлашћење, које је гласило овако: „Управна власт може уредбама са законском снагом уређивати односе само на основу законског овлашћења које се даје за сваки случај посебно. Уредбе не могу противречити Уставу ни закону ради чије су примене донете. Оне не могу бити у супротности са законским овлашћењем на основу кога су прописане. Народна скупштина може уредбе, издате на основу законског овлашћења, резолуцијом ставити ван снаге у целини или појединостима. Уредбе се имају обнародовати и у њима мора бити сваки пут назначен закон на основу кога се издају. Да је уставотворац хтео да управним властима да право да се могу користити уредбама са законском снагом, он би узео и ове 4 тачке. Али, уставотворац то није хтео, јер је сматрао да је то штетно, и да Скупштина треба да доноси законе, а ако су потребна каква упутства и објашњења у погледу примене закона, да се то чини уредбом. Овде се ради противно Уставу и доноси се, противно Уставу, уредбе са којима се данас управља. Ово господо, мора да осуди сваки који се бави законом и коме су познате уставне одредбе. Ја сам, господо, више година радио на примени закона и Устава који су онда важали, и могу да вам кажем: да се никада и ни у којем случају оваква фрапантна

грешка није могла десити. Данас се то дешава — да ли са знањем, хотимично, или из незнања — ја не знам; али, када је Скупштина на окупу и када може да донесе законе, а када се не обраћа на Скупштину да донесе потребан закон, онда се то чини намерно, да се избегну функције Скупштине и да се проведе оно што се жели.

Господо, има још у тачци 5 § 61 једна одредба која гласи овако: „Исплате свих месечних принадлежности министара без портфеља вршиће се из буџетских резервних кредита. Из овога ће се кредити вршити сви лични и материјални издаци ресора”. Молим вас, господо, буџетски резервни кредити апсолутно не могу да се употребе на плате. То је чиста и јасна ствар. Ја ћу да вам прочитам закон па ћете видети у коликој је контрадикцији са законом оваква одредба. Члан 26 Закона о државном рачуноводству, а и Устав, ако хоћете, ево шта каже: „Резервни буџетски кредити могу се трошити прво на недовољно предвиђене расходе, на ситне неминовне потребе у позицијама и на мање ванредне државне потребе”. Зашто је требало влади да ове министре на расположењу ставља на буџетске резервне кредити, ја не могу да објасним. Није ништа сметало да се тај издатак стави као и редован издатак у групи било врховне државне управе, било у надлежна министарства, за која су они стручњаци!! То је могло да буде, и онда би ствар била чиста, а овако је у закону направљена једна смутња. (Милан Банић: Г. Крек противзаконито добија плату! — Војислав Лазић: Резервни министри, онда и резервни кредити!)

У § 63 говори се у тачци 3: „За прековремене часове рада, уколико се по потреби службе морају заводити, неће се исплаћивати никакве награде, изузев награда за прековремени рад особља Министарства финансија које ради на изради државног буџета и завршних рачуна”. Ево молим вас, господо, зашто ми немамо завршне државне рачуне! Због овог прековременог рада. Јер, да није награде за тај прековремени рад, то би се и брзо радило и брзо свршило, или да је била паушална награда, када се рад сврши, што би било најбоље, ми би данас имали завршне рачуне. Постоји читав један биро за израду завршних рачуна, и тај биро није мали, то је читаво једно мало надлештво. Оно не ради енергично, да би могло да одговори свом задатку, зато што за прековремени рад прима награду, њима је стало до тога да тај прековремени рад што дуже траје. (Одобравање на левици).

Даље, тачка 3 говори: „Шефовима и рачуноиспитачима месних контрола не може се без одобрења Опште седнице Главне контроле исплаћивати никакве награда за рад због кога су постављени”. Откада је ово заведено, да се шефовима и рачуноиспитачима при појединим надлештвима дају награде, од тада је Главна контрола изгубила сваки свој углед. Онај који се плаћа, не може да буде строг према ономе чије рачуне прегледа и од чије визије зависи исплата. То је тако чиста ствар. За време моје службе, док сам у Главној контроли био на њеном челу, постојао је један засебан кредит за награде, али тај кредит је даван по заслуги. Ако се један истакао својим радом као вредан, способан, а сиромашан, он је добијао награду. Сада се сви труде да уђу као рачуноиспитачи и шефови месних контрола, при надлештви-

ма где се добијају награде, а нико не мисли на просперитет у послу, и да својим заслужним радом, и својим квалификацијама, стекне право на унапређење, на већу групу, па ако хоћете и на одликовање.

Ја сам за то да се укину те награде, — то је изнето и у једном амандману Министарства финансија — зато да би се повратио ред у тој струци контролној, односно ред при месним контролама које раде на прегледу и превентивној визи издатака, а један кредит може да буде, и из тога кредита нека се награде вредни, трудољубиви, и способни чиновници, који се одликују у раду.

Одредбе о наградама рачуноиспитачима и шефовима провукла се и кроз финансијски закон за 1936/37 и тај издатак који није незнатан пао је на буџет за 1936/37 год., који, узгред буди речено, није уравнотежен са неких 78.000.000 динара, што се јасно види из буџета за ову годину, но о овоме биће речи доцније. Господо, у § 64 има одредба која у тачци 4 гласи овако: одлаже се до 1 априла 1938 ступање на снагу Закона о државном рачуноводству од 15 јула 1934 године као и извршење државног буџета за 1937/38 годину по томе Закону”. Ово је, господо, суспендовање извршења једног закона, који је донет од оба законодавна тела, и Народне скупштине и Сената, и који је потписао први законодавни фактор — Краљ. Тај је закон публикован. Ступање на снагу овог закона требало је да буде још прошле године 1 априла. Одредбе тога закона нису такве да би могло овако као сада да се буџетира. Нећу да кажем да су оне много боље од садашњег закона, али свакако донет је један закон, који, ако није добар, Влада треба да га укине или да се у њему изврше извесне измене. Нема одредбе, нема могућности у Уставу да се један промулговани, проглашени, закон обуставља једном одредбом Финансијског закона. То не постоји. Ово је један преседан, који је врло ружан и који може да донесе штетне последице државним пословима и државној администрацији!!

У § 66 Финансиског закона, сва решења Министарског савета, за која се предлаже да се приме на знање престављају један велики издатак који је потрошен мимо буџета. За ове вишкове од преко 116,930,380 динара Министар финансија не каже одакле да се подмире, заједно са оним за које постоје одлуке Министарског савета, а ни износ суме. Министар финансија био је дужан да у финансијском закону ово каже, и у Закону о државном рачуноводству постоји одредба одакле ће се и покрити. Овде се рачуна на обртни капитал. Питање је како он стоји. То је видите једно питање о коме можда ви много и не знате, али ћете то тек сад сазнати. Обртног капитала у ствари и нема. Он је мизеран, он је ништаван. Ја сам прегледао завршни рачун, онај који сам имао при руци тј. завршни рачун за 1933/34 год. Нисам имао доцнији, као што је требало да буде, али ипак да би показао слику стања обртног капитала, ја сам податке извадио из њега. Дакле по рачуну изравнања завршног рачуна за 1933/34 води се као актива, поред оног што иде у овај рачун по чл. 40 Закона о државном рачуноводству и знатне суме пропалих сумњивих потраживања.

Мени је жао што овде није сада г. Министар финансија или његов заступник те да чују моје констатације. Показује се актива у суми од 30

милиона, као потраживање од Руске банке за трговину и индустрију у Паризу. То је, господо, банка која је пропала, која је завршила своју каријеру. Молим вас, господо, као актива показује се и потраживање од Министарства пошта и телеграфа, у износу 149,250.392 динара. Држава потражује од Министарства пошта једне државне институције дакле, и то се уноси као активно потраживање државе од државне институције, место да је то одавно ликвидирано. Даље као актива показује се 34,043.911 од Министарства за исхрану и обнову. Опет од државне институције. Опет од државе. И ово је нека актива! Па онда, господо, долази сума од 725,460.622, то су позајмице разним установама, од којих је 639,619.252 динара помоћ руским избеглицама и руским инвалидима. Све се ове суме, воде на страни активе у рачуну обртног капитала. Да је ту г. Министар финансија, ја бих га питао да ми објасни: зашто се ове суме воде као актива, кад су пропала потраживања, и зашто се потраживања не ликвидирају код државних предузећа. Зна се на који начин могу да се ликвидирају. Потребно је само да се покаже што већа актива. Сума од 344.416 води се као актива још од 1918 до 1919 године т.ј. за време рата, а то су позајмице марсељске, разним лицима, индустријалцима, трговцима, адвокатима и т. д. Или потраживања и од народних посланика по меницама у Марсељу 37.700. Ето, господо, то се води као актива место да се ликвидира. По марсељским меницама потраживање код Народне банке, 1,261.682.28 динара. То је потраживање из ратног доба 1918 и 1919 године. Сада има једна сума која се тиче Народне скупштине, а то је констатован мањак у каси Народне скупштине од динара 1,162.556, који је настао од аконтација и издатака и т. д. када се бивши благајник скупштински Чабрић још пре неколико година убио. Ово примање од бивших народних посланика од којих је једна маса помрла, а неки су још живи, повлачи се неколико година, и нико не помишља да тражи наплату и да се ово ликвидира. Најбоље би било да се и ова сума, као и многе друге много веће, ликвидира отписом на терет неког рачуна.

У 1932 и 1933 години, по рачуну обртног капитала, уписан је и дефицит за 1932/33 годину 447,703.871 дин.; дефицит за 1933/34 год. 348,532.178 динара. Молим вас, господо, ви знате како се воде ови дефицити, воде се у рачуну као актива. А зашто се тако воде? — Зато што није било покрића, и онда је за опсенити простоту, уписан овај дефицит у активу, да се изравна равнотежа у рачуну обртног капитала. Ето, господо, то су аномалије у нашем финансирању, па нека неко каже сада, да је оно бриљантно!!

То је, господо, све што сам вам изнео на рачуну активе имовине. Сад нам дође ту рачун пасиве обртних капитала. По разним обавезама по Финансијским законима износи дуг 738,620.913 дин. То су издаци по разним финансијским законима. По закону о продужењу важности разних досадашњих Финансијских закона издато је 12,652.972 динара. Овлашћења Финансијског закона стављају се на терет обртних капитала и ако је тај обртни капитал у пасиви, нема га, него се из године у годину пребацује. Нико није имао прилике да то види и да контролише, јер се за ово тражи познавање овог посла. Књижурина завршних рачуна, као што сте видели, толико је велика да је нико не

узима и све што је штампано од завршних рачуна стоји у архиви. Међутим једна таква књига, по прорачуну, кошта 900 динара. Ово је једна компарација, коју сам вам изнео, на основу завршног рачуна, са којим сам располагао. Наравно да би резултат био сасвим друкчији можда, — нећу да кажем црњи или бољи, — али је сигурно да не би био добар, да сам имао завршни рачун, који треба да буде саставни део садашњег буџета. Међутим, господо, и ако је данашњи буџет расхода десет милијарди и нешто више, троше се ипак, из других сретстава, знатне суме. То су дуговања државна, која морају да се плате. Један део ануитета тих отплата унесен је у буџет. Али само да вам кажем интересовања ради, да се по извештају, који сам добио а који сте и ви сви добили, код Поштанске штедионице задужују државна надлештва, а то је држава, са 1.176,205.895 динара. Код Државне хипотекарне банке нисам добио обавештење, тражио сам, али директор није био ту, не знам тачно, и ту ће бити сигурно једна велика и знатна сума дуга.

Код Народне банке по раније привременим авансима Државни дуг износи 1.648,833.000 а сем овога и један привремени аванс, који је узела држава од Народне банке од 600,000.000 динара.

Уписани су, затим, записи у два пута по 500 милиона динара т. ј. једну милијарду и сада се отвара упис за 500.000.000. То је све дуг и тај дуг мора да се плати. Људи су дали паре и када буду тражили требаће те паре да се врате. То је дуг државни и о томе треба да се води рачуна. Ето, видите, како се разним задужењем набацују терети на народ, које он неће моћи да издржи. Апсолутно није тачно, да је тако бриљантно наше економско и привредно стање, да можемо да повишимо буџетске издатке. Ко зна шта је привреда, ко је био у народу, — тај може казати да су незнатно повишене цене пољопривредних производа, али индекс цена не одговара ценама артикала, који требају земљораднику. Када он прода 100 килограма жита за 150—160 динара шта он може да купи, када су опанци 50 динара, шећер 13 динара, гас 6.50 и т. д. Када се сабере салдо, њему ништа не остаје. Труди се и ради да једва живи и да одговори својим обавезама држави и општини. Министри, који иду по народу, и држе говоре, да подигну углед ЈРЗ, боље би учинили, да иду у народ и да се распитају какво је економско стање. Онда би сазнали праву истину, а овако су у заблуди.

Сада су дошле масе уредаба, за које сам вам казао да су противне Уставу и да такве уредбе хује угледу нашег законодавства а и угледу саме државе, јер држава, која влада уредбама, не ужива добру репутацију, и није чудо, да се овај режим назива свакојако. Толико има тих уредаба да се не може у њима нико снаћи, осим оних чиновника који су у појединим ресорима, и који узимају за своје послове шта им треба. Иначе је употреба њихова скопчана са великим тешкоћама!

Сада би могао да дођем на нашу државну врховну управу. У једном делу, ја ћу се осврнути само на ресор Министарства унутрашњих дела, на челу кога је Министар г. Корошец. Ја сам имао прилике да се јављам Министру Корошцу као народни посланик, да му саопштим извесне случајеве из његовог ресора, који су се дешавали у моме срезу, али нисам могао да будем примљен,

и ако сам долазио 3—4 пута да ме прими и са-слуша. Мени је казано: „Нека посланик поднесе писмено шта жели.” Ето, какав је наш ауторитет, нас народних посланика, када нас Министри не примају да им усмено преставимо какво је стање у земљи! У питању су била у срезу два претседника општине, који су били пред судом за кривична дела, која се казне робијом и безчастећа су.

Они су требали по закону због ових дела да буду смењени са својих положаја.

Они нису могли ни 24 сата остати на претседничким положајима као људи под оптужбом за таква прљава дела. И када сам поднео претставку најпре Бановини и позвао се на закон, знате какав сам одговор добио од Бана?! Није ми дао никакво решење и ништа друго, него ми је одговорио: „Господине посланиче, имам наређење да радим само са Главним одбором; ово питање има да реши Главни одбор а не Бановина, и ако ми Главни одбор нареди ја ћу да их сменим.” — „Господине Бане, није овде у питању политика него закон, ја се позивам на закон, а Ви сте позвани да примењујете закон. Ја тражим од Вас да донесете одлуку онако како Закон каже”. — Није хтео! Ја сам се због тога жалио Господину Министру унутрашњих послова да нареди Бановини да врши закон. Учинио сам онако како ми је казано и поднео сам му писмену претставку. И знате, господо, какав сам одговор добио?! Уместо да се извиди зашто није донето решење по Закону, Министар ме је известио: да су моје претставке упућене Бановини на законски поступак. Дакле све што сам питао и све што сам говорио отишло је у воду. . . . (Министар без портфеља др. Миха Крек: Тако је по закону: прво се подноси жалба на среског начелника, па онда на Бановину). То није тачно, срески начелник не разрешава претседнике него само чини предлог Бановини. (Др. Јанко Баричевић: Али Министар је ту да мора примати жалбе од народних посланика. — Министар без портфеља др. Миха Крек: То да. — Др. Јанко Баричевић: Министар је ту да испитује жалбе које му подносе народни посланици! Ако не зна шта је закон нека иде кући! Граја).

Да наставим, господо. Донет је закон, донета је једна уредба о ослобођењу земљорадника од дугова. Земљорадници неки ће да се користе, а неки ће богами, да претрпе штету. О томе је говорио врло лепо г. Војислав Лазић у Финансијском одбору, али му се није дала прилика да доврши свој говор. Када су дошле ове Уредбе са законском снагом било је већ пола три сата и сви чланови Финансијског одбора разишли су се по кулоарима и нису се даље интересовали. Говорио је пред празним клубом, јер господи из клуба већине нису се хтели интересовати за овај говор. Када је видео Лазић да нема никога није хтео да продужи такав говор. (Милоје Рајаковић: Ми се интересујемо на пример кад говори Баричевић!) Па кога ћете да слушате ако нећете говоре са познавањем питања о коме говори. Ја сам служио државу три и по године више него што треба; али када је дошло да министри одговарају пред Главном контролом, и 12 њих дошло под суд и када су откривене злоупотребе у неким државним привредним предузећима онда нисам био требао Контроли. (Милоје Рајаковић: Отишли сте у посланике!) Отишао сам што сам сматрао за потребно да браним овај народ са овог места у Парламенту.

Господо, има једна ствар о којој се није водило рачуна када се је хтело да се побољша стање

наших привредника. Ви ћете се сећати да су пре неколико година вршене процене општинских имања да би се наплатила нека такса на вишак вредности имања. Ми из вароши, који имамо имања, отимали смо се и нико није хтео да плати ту таксу на вишак вредности. Али по селима је извршена процена тих вишкова вредности имања и општине су задужене и то са великим сумама. н.пр. моја општина, у којој је моје пољско имање, Општина Винчанска, задужена је таксом на увећану вредност општинског имања са 114.736 динара. Сада власти по наређењу Министарства финансија притежу да се у дотичне буџете општинске унесе плаћање ових сума. Та задужења су неоправдана, јер су привремено била имања са увећаним вредностима. Данас је вредност имања пала. Није данас оно што је било рецимо 1922, 1923, 1924 године. Данас људи, у нашим крајевима, продају хектар земље по 700 до 800 динара, па одакле ће општина да плати таксу на вишак вредности имања. Треба да прода целу њену општинску имовину па да се одужи. О томе Министар финансија није водио рачуна, а требао је да води на првом месту рачуна о томе да се од ових дугова ослободи општина. Кад општине осиромаше и остану без имања, шта ће оне да раде? Све општине у моме Срезу врачарском оптерећене су овом таксом са великим сумама, као што је ова коју сам навео.

Ми смо овде, господо, чули за „Призад” и Министар је тврдио да „Призад” служи веома корисно нашој привреди. Али Министар није казао и то, шта кошта тај „Призад”, и који су људи у том „Призиду”. Јесу ли то људи који су способни за рад и трговину, или су то људи којима је требало дати неку синекрду. Место да се приступило остварењу Пољопривредне коморе, па да се то ради преко Пољопривредне коморе, што не би коштало ништа или минимално, држи се „Призад”. Ми имамо Индустриску комору, Занатлиску комору, Трговачку комору, и многе друге, а само немамо Пољопривредну комору. Ако ми, господо, хоћемо да се подигне наша пољопривреда, онда треба да се створи та комора која ће се старати о пољопривредном сталежу, као и о бољитку наше привреде. О томе се неће старати „Призад”. Он сматра да то није његова дужност, него да му је дужност трговина. Сељак не може да продаје „Призиду” који купује вагонску и шлеповску робу. Сељак у Београду не може да прола ништа, већ треба да иде у Панчево и да тамо продаје, јер нема купца у Београду.

Е, господо, сад долази на ред онај сталеж који подноси највише државне терете, који највише доприноси држави, а то су кућевласници. И ја сам кућевласник, али далеко је то од мене, јер ја не дугујем ником ништа. Али има маса људи који су подизали зграде на кредит, задуживали се код Хипотекарне банке и другде. Задуживали се у времену кад су биле друге коњуктеуре у вредности имања. Данас је та коњуктеура знатно опала. Девалоризација динара у 1929 години имала је за последицу то да су вредности, као што знате, пале, пале су и кирије, а намети су се попели. Ми који смо били ослобођени од пореза на ново подигнуте куће и плаћали само 3% инвалидске порезе, данас је то попето на 6% и ако смо стекли право на ослобођење новим наметима. Данас нам се спори стечено право и држава је опте-

ретила све ново подигнуте зграде са 6%, а осим тога још 10% патријаршијски прирез. Какав ће то имати утицај на нашу привреду, то не знамо. Само знам да се сељак буну јер је њему много да плати патријаршијског приреза 10%. Ако се неће да ова имућнија класа по варошима и по селима пропада, онда мора да се поведе рачуна и о овом дуговању, јер се не може рећи само: продај имање, и плати дуг. Држава би изгубила вредни принос који плаћају сопственици имања. Хипотекарна банка преоптерећена је куповањем имања за дугове и не зна се докле ће да их купује! Кад би Хипотекарна банка у свом билансу показивала штету која се појављује услед продаје и куповине тих имања, та би штета износила тешке милионе. То треба спречити. Треба бити увиђаван и проценити шта ће бити ако се овако буде продавало и даље. И кућевласници су се у погледу овог питања, обраћали и куцали на сва могућа врата али без успеха. Чак неће надлежни ни да их приме. Ја сам, са овог посланичког места, сматрао за дужност да укажем на те невоље и да замолим Министра финансија да поклати пажњу овом предмету који се налази пред њим, да се кућевласници помогну. Помажући кућевласнике, помаже се и држави. Хипотекарна банка неће имати потребе да продаје имања својих дужника. Администрирање тим имањима и јевтине кирије тих имања утичу на падање цена имања и губи се права њихова вредност. Потребно би било да се смањи камата која је велика са 6% на 4%, а такође амортизација дуга, сем тога да се интереси на неки начин анулирају. На тај начин одржали би дужници своја имања, јер би били у могућности да их одужују. Ово што важи за варош, важи и за села.

То сам имао да кажем о кућевласницима. Сада долази на ред судство. Морам и о судству нешто да кажем јер код судства баш није све на свом месту. Кад је требала да се уведе сталност судија, то одабирање судија, размештање и премештање, вршено је по једном плану, не по плану који се обазирао на способност и рад судија, него се водио рачун о партиској припадности, и отуда је дошло до тога да су добре, старе судије, премештане и разјурене из Београда и других већих вароши, а дошли су други, млађи, партијски обележени људи да заузму њихова места. Тиме је учињена једна велика неправда судијама и њиховим породицама.

Има још једна ствар која ремети независност судија, а то је установа државних тужилаца. Установа државних тужилаца пренета је из аустријског закона код нас, али је у пракси код нас, у колико сам ја, као бивши судија могао да видим, увођењем државних тужилаца у судове штетна зато, што државни тужилац није независан и непокретан. Државни тужилац је, под управном влашћу, и ако се његов рад не свиди једном Министру, као на пример Министру правде, он ће тог државног тужиоца да најури далеко од Београда. Дакле, над главама државних тужилаца стоји увек мач једног министра, јер ако се замери ма коме министру он треба да повуче консеквенце. Ја мислим, господо, да би у оквир независности судске требало да уђе и државни тужилац. Нека остане функција државних тужилаца али да не остану под управном влашћу. То захтева интерес незави-

сности судске. Ја мислим, господо, да нема ни једног који није искусио, можда ако не на себи а оно код својих пријатеља, који није видео са колико се пристрасности ради у државним тужиоштвима. Ја ћу вам навести из моје праксе један пример где се у једном министарству десило дефицит. Наредбодавац је био високи чиновник, не министар, и за тај дефицит оптужен је и он и рачунополагач који је руковао касом. Истрага се водила. Ма да је било јасно да онај рачунополагач није могао да узима и да троши без знања наредбодавца другог степена, (начелника) јер је био под његовом руком, ту на његовим очима, он му је оверавао рачуне о путовањима десет пута месечно, на разне стране прављени су фингирани рачуни, вршене су набавке које нису биле за државне потребе већ за личне. И знате ли шта је било? Онај другостепени наредбодавац, главни кривац, према њему је прекинута истрага а остао је да одговара рачунополагач, који је радио под његовом контролом и он је, господо, осуђен на 7—8 година робије, а главни кривац попео се доцније на највиши положај у држави. То је рађено по жељама и по наредби дотичног министра! (Гласови: Ко је тај?) Господо, дозволите, немојте се интресовати, није потребно, главно је ово што сам казао. Ово се је дешавало, и у будуће ће се дешавати, ако остане овај систем државног тужиоштва.

Главна контрола, господо, у којој сам ја служио један низ година, такође не одговара своме позиву. Не одговара, јер да је Главна контрола на своме месту, не би дошло да се преко финан. закона разрешавају рачуни обласних дирекција о којима сам мало пре говорио, јер разрешење ових рачуна спада у надлежност Главне контроле. Главна контрола је лабава, не води рачуна о својој дужности. Она је имала права да се обавештава тачно и на време, да ли су рачуни појединих обласних дирекција поднети ради прегледа на време, те, ако нису, да настоје да се то учини. Има крајева који заврше рачуне никад и не подносе, или, ако и подносе, онда неблаговремено.

На крају крајева хоћу да завршим са Министарством унутрашњих послова, ресором г. Корощца, који има, господо, два тега у своме раду као Министар унутрашњих послова: један тег за једне, а други тег за друге. Он се не држи закона, и доказао је да се закони не треба у држави подједнако да примењују. Он прави ту осетну разлику, јер, господо, док се код нас људи кажњавају за најмању ситницу, дотле се они у Хрватској, који треба за њихове кривице да иду на робију, шетају комотно по Загребу. Код нас, господо, овде у Београду, људи се кажњавају најстрожије ако би у место државне истакао другу коју заставу, а у Загребу и целој Хрватској за то нико не одговара. Примена и све строгиости закона треба да је према свима грађанима ове наше државе подједнака.

То је што сам имао да кажем у овој начелној дебати о буџету, а кад буде на реду говор у појединостима имаћу још много што шта да изнесем, нарочито у финансиском погледу. Са изнетих неправилности ја не могу гласати за овај буџет. (Бурно плескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Мита Димитријевић у име групе Југословенског радикалног клуба.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, ма колико год да је непријатно говорити у сали без много посланика, — ипак сматрам да није важно колико ће ушију чути, него колико ће срдаца примити оно што се каже овде.

Господо, ја сам навикао да увек, кад имам да кажем једну велику ствар, увек сам говорио једноме човеку, па сам говорио двојици, па онда оно што сам ја говорио само једноме, постала је истина, и то су примили многи и многи људи. То је баш питање што се тиче самога нашег односа са Хрватима. Ја сам, господо, са својим мишљењем о Хрватима био усамљен, и сад ћу казати многе истине. И могу бити усамљен. Све што ми имамо посланици, то је овај квадратни метар ове говорнице, а у даљини то је дужина до онога зида. Јер ако се и хоће да каже права истина, она често остане разбијена у ове зидове. Господо, ја прелазим на свој говор у коме ћу изложити не само тежину наше унутрашње кризе, него ћу казати и како је до ње дошло. Изложићу нешто што, можда, није вама свима познато; а може бити да сам и позван да многе ствари овде кажем, ствари које су остале између два важна фактора којих у животу нема, да овде изнесем као и једну истину о фактору кога у животу нема. Обојица су трагичном смрћу умрла. (Повици: Слава им!) У колико, господо, излазимо постепено из тешке економске кризе, у толико смо још у све тежој политичкој кризи. Унутрашња политичка криза наше земље од далеког је датума и траје већ дуго, траје читав један период, период све тежих и тежих мука, тако тешких да готово почињемо да мислимо да ли имамо уопште излаза из ове наше унутрашње кризе.

Ако хоћемо да говоримо јасно и одређено о тој унутрашњој кризи коју преживљује наша земља, погрешно би било везати је за једну владу, а још најмање за ову последњу. И ова садања влада већ има један део одговорности, али много веће и много теже одговорности падају на раније владе, или боље рећи, на читав један режим. У тој дугој нашој унутрашњој кризи, из које изгледа, као да нема излаза, постоје два фатална датума везана за две трагичне смрти, за трагичну смрт Стјепана Радића и за трагичну смрт Блаженопочившег Краља Мученика Александра Првог Ујединитеља.

И ако нема никакве узрочне везе између ове две трагичне смрти, оне обадве, и смрт Стјепана Радића и смрт Краља Мученика обележавају два тешка момента наше унутрашње кризе по дејству које су оне изазвале. И смрт Стјепана Радића и смрт Блаженопочившег Краља изазвале су у народу дубоке потресе и тим самим појачале су на шу тешку унутрашњу кризу. Да смрт није задешила ни једног ни другог, ни Стјепана Радића ни Блаженопочившег Краља Ујединитеља, уверен сам да би својим високим ауторитетом и један и други и пре и боље нашли излаза из тешке и мучне кризе наше земље. Зато су ове две смрти заиста фаталне за политички живот наше земље.

Смрт Стјепана Радића, с дубоким потресом који је изазвала, лишила је Блаженопочившег Краља једног од најјачих политичких фактора какав је био Радић који је у праведности својој, у мудрости својој, кроз познату своју девизу: Краљ и народ, здружио у једну политичку моћ две суверене снаге, Краља и Народ. Трагична смрт

одвојила је Краља Александра од Стјепана Радића, од његове универзалне моћи у хрватском народу. Смрћу Стјепана Радића, нестало је једног од највећих народних трибуна наше садашњице и свакако највећег сељачког вође.

Хрватски сељачки народ назвао га је вођом и учитељем својим дигнувши га тиме до највише висине у својој души. И заиста, ретко је ко не само у нашој земљи него и у свету разумео душу нашега сељака као Стјепан Радић и ретко је ко умео боље од њега наћи прави и непосредни пут до срца и душе сељачког народа.

Стјепан Радић у истини је пробудио хрватског сељака, довео га до свести о неизмерности његове животне и стваралачке снаге и уздигао га, као политичког фактора, до највише висине са знања своје моћи и значаја.

Подигнући у свести хрватског сељака идеју о слободном хрватском дому, Стјепан Радић је из те идеје дома развио најнепосредније у духу њиховом и силну свест о домовини. Мало је било рећи за Стјепана Радића да је био само вођ и учитељ свога сељачког народа; он је и препородитељ његове душе и свести, творац његове стране идеологије и највећи заштитник. Вера хрватског сељака у Стјепана Радића тако је била неизмерна, као вера у богоданог пророка и апостола, и више од тога, — као вера у моћног заштитника у злу и противу сваког зла.

Од хрватских сељака народних посланика чуо сам тих дана овакве речи: „Само нека нам Стипа остане жив — и све ће добро проћи. Ако се њему штогод деси биће недогледне несреће”.

За дивљење је ова неизмерна вера у хрватског сељаштва према Стјепану Радићу.

— Све док је жив Стипа — додавали су други — биће добро ма шта било.

Убити Стјепана Радића значило је створити најдубљи потрес за сву душу хрватских сељака.

Павши као жртва једнога безумља, Стјепан Радић своју политичку и духовну превласт пренео је, као мученик пророк и апостол, на све Хрвате, и који нису били у његовој странци, на сав народ. Мртав Стјепан Радић освојио је, својим духом, поред села и сељачких маса, и све градове. Тако је мртав Стјепан Радић сабрао у један покрет села и градове, и његов дух и после смрти остаје и даље да води не више једну странку него један јединствени народни покрет, покрет свих Хрвата.

Трагичном смрћу Стјепана Радића није нестало само највећег вође Хрвата, него је нестало и једног свакако најмоћнијег политичког човека у нашој земљи, државника чија је свака реч за најшире хрватске масе значила свету и убедљиву истину.

Смрћу Стјепана Радића нису само Хрвати изгубили свог вођу, него је с нестанком Стјепана Радића изгубила и цела држава један од најјачих стубова на којима се постављало државно јединство наше Краљевине.

Блаженопочивши Краљ Александар најнепосредније је осетио да је са смрћу Стјепана Радића изгубио једног од најважнијих својих сарадника.

Сазнавши за смрт Стјепана Радића, Краљ је из Хан Пијеска, где је био на летовању, одмах дошао у Београд. Имао сам част те ноћи да будем дуго, дуго с Краљем, кога сам тешио: Има се Ве-

личанство још увек с ким радити: с хрватским народом, јер дух Стјепана Радића остаће у народу.

Дух Стјепана Радића заиста је остао у народу и у вођству. Ништа у томе није промењено. Само је тај дух појачан, дух Стјепана Радића је на истој висини и у народу и у вођству. Господин др. Владимир Мачек је живи и комплетан израз тога духа Стјепана Радића. Народ и вођство у томе чини једно. И зато је њихова духовна снага и политички несаломљива. То је једак покрет а не више странка. То је један факат, који се није како треба схватио ни после смрти Стјепана Радића, па на жалост ни за све време до данас.

Ломити и даље тај дух значи у ствари јачати га и дражити га. А то је најопасније. Јер путеви данас стоје многи отворени за неочекиване екстремности. Видели смо и осетили шта значи изгубити Стјепана Радића. У др. Владимиру Мачеку остаје још једина и последња резерва. Јер др. Мачек данас претставља максимум могуће умерености. Срећа је, може се рећи, да је др. Мачек, колико мудар и конзеквентан толико и умерен. Г. др. Трумбић, који и сам признаје г. Мачека за вођу, недавно ми је говорио у Загребу: „По мудрости својој Мачек је данас предназначен да води Хрвате!

То треба имати у виду.

Али то се губило из вида, и бојим се да се још увек то не увиђа.

То се нарочито губило из вида за време шестојануарског режима; не само да се то губило из вида, него се у политичкој кратковидности ишло до самоуништења свих могућих и последњих здравих односа између једне и друге стране.

И пре 6 јануара 1929 године, а још више после 6 јануара у ауторитативном режиму није се са наше стране схватила она преоријентација хрватског народа вршена политичким радом хрватске сељачке странке под вођством Стјепана Радића, на темељу села и сељачког становништва који постаје све јачи и одлучујући фактор у политичком, социјалном и културном животу хрватског народа.

Господо, у култу Стјепана Радића има једна жива сила за скупљање снага не само хрватског сељака, него и Хрвата из вароши. Овај процес сабирања хрватског народа у једној странци, око личности Стјепана Радића и др. Мачека, има много сличнога са истим процесом сабирања народа у радикалној странци око личности Николе Пашића. Стјепан Радић, као некад што су радили Никола Пашић и први вођи Радикалне странке, нашао је и развијао у сељаштву најачу конструктивну, стваралачку снагу за најширу политичку акцију. Исто као и радикали некад, Стјепан Радић није био присташа класне политике. Никола Пашић, као организатор Народне радикалне странке, настојавао је да се нова, Радикална странка не везује искључиво ни за сељака ни за раднике као сталезе, већ да се у њу прикупе и једни и други као живи елементи свеопште народне снаге. Исто је то чинио Стјепан Радић. Његов сељачки покрет није био класни у смислу сталешке подвојености и сталешке борбе. Радићева политичка парола није ишла за цепањем и разједињавањем друштвених класа, већ је то био позив и позив за изједначање свих супротности у друштвеним редовима, поклич и позив за сједињење.

Ова сличност у процесу својих партијских стварања, као и исти елементи стваралачке сељач-

ке снаге, на које су се ослањале и Радиаклна странка Николе Пашића и Радићева Хрватска сељачка странка, логички и политички допринеле су да се створи и она најприроднија комбинација Р.Р. — Радикали—Радићевци. И за велико је жаљење што се у своје време, од 1925 године, није имало довољно увиђавности да се омогући у најширим размерама и код Срба и код Хрвата делатност ове најприродније и политички најјаче комбинације, која је добила име у коалицији Народне радикалне странке и Хрватске сељачке странке, Народни Споразум. Рушиоци тог Народног Споразума с наше стране од г. Узуновића до В. Вукићевића и даље кроз шестојануарске режиме, носиоце пред историјом најтеже одговорности.

Штета је велика, што је у то несрећно време, пресечен био пут здраве сарадње у народу Радићеве Хрватске сељачке странке и Радикалне странке. Искључивости у томе, мора се признати, било је више с наше стране. Да је дошло до те сарадње, знајући Радићеву привлачну снагу за сељаке свих крајева, уверен сам да би Радић знао говорити и сељацима у Шумадији као и сељацима у Загорју и да би Радикална странка и Сељачка демократска коалиција чиниле прво језгро за стварање једног широког споразума, или боље рећи, споразумног блока демократских странака у истом духу.

За годину и по, колико је на управи државе била влада Народног Споразума Радикала и Радићеваца, учињено је за јединство народа и државе, и то поглавито делима и речима Стјепана Радића, више него за све претходне године од уједињења. Сарадња Радићеве Хрватске сељачке странке и Народне радикалне странке, остаће у историји нашег политичког живота заиста као најсветлији и најактивнији период наше државне политике.

Ја указујем нарочито на то, да су Стјепан Радић и Никола Пашић Провиђењем били назначени да изврше кроз политику Народног Споразума најдубље духовно спајање Срба и Хрвата.

Али политичке интриге биле су јаче. Те су интриге долазиле и са стране, од радикалних противника, али потицале су такође из средине Радикалне странке и од радикала, који су из себичних циљева разбијали Радикалну странку, који су ударили на ауторитет Николе Пашића, који су стварали два крила Радикалне странке. И једно од њих одпадничко крило, какво је било крило радикала Веље Вукићевића, успело је да дође до власти. И то крило сломило је Народни споразум.

Ја нећу да улазим у даља разматрања овог цепања међу радикалима. То је већ ствар историје. Али треба признати и јавно рећи, да је ово цепање Радикалне странке, и намерно помагање да се цепа и разбије Радикална странка један од многих узрока што је пресечена политика Народног споразума, политика благотворне сарадње Срба и Хрвата у коалицији Пашићеве Народне радикалне странке и Радићеве Хрватске сељачке странке.

Сетимо се не само ради пијетета према величини родољубивог духа Стјепана Радића, него и ради нове инспирације за обострану потребу споразума, сетимо се оних сјајних говора Стјепана Радића, у којима пред хиљадама и хиљадама хрватских сељака велича јединство и целину наше државе. Он је казао: „Ми не водимо ни политику

од Крапина до Сиска и од Сиска до Брода, него од извора Саве до ушћа Дунава, и то је наша вањска политика. Унутрашња наша политика иде од Марибора до Ђевђелије. У вањској политици наш је циљ: јединствени сељачки народ Срба, Хрвата и Словенаца.”

Господо, ја бих имао пуно оваквих изјава да вам прочитам. Хоћу да вам поменем само то, да је и после разбијене коалиције народног споразума, Стјепан Радић, и ако је био у опозицији, сам са својом странком издвојивши се од демократа гласао за буџет Министарства војске.

Казао је том приликом: „Ми кад одемо из земље свако нас пита, да ли нам је држава моћна и јака и да ли нам је земља спремна за тешка искушења. Данас ми гласамо за буџет Министарства војске, јер сматрамо да то не улази у дискусију опозиције, већ улази у уверење и акламацију народне одбране”.

Господо, ако бисмо хтели да говоримо о осећајима Радићевим, који су га везивали за Шумадију, ја бих имао да цитирам ове његове речи: „Шумадија је велика и у литератури и у политици и што ју човек више проучава, више је воли и више јој се диви.” То је Стјепан Радић рекао на два месеца пре но што је убијен у Скупштини 1928 године.

Господо, враћам се сада чистој политици и разматрању наше унутрашње политичке кризе.

Нећу говорити о расцепу два крила у Радикалној странци из времена 1927 и 1928 године. Нажалост, тај расцеп стално траје и постаје све јачи, и као што је био кобан раније, исто је тако тај расцеп кобан и данас и биће све више кобан за будућност.

Нећу да говорим ни о несрећној политичкој ситуацији, која је 1928 године претходила убиству у Скупштини тројице хрватских вођа, нити ћу говорити о политичким личностима, који су тада били у несрећној влади Веље Вукићевића, и који су и данас стубови у Влади, изузевши др. Милана Стојадиновића. Нећу да говорим посебно о одговорности свакога од њих, који су били слабомоћни да савладају тешке моменте и који су пропустили моменте да се заустави талас огорчења и кризе.

Ви сте, господо, јутрос чули г. Косића, који је говорио о томе колико се ми Срби и Хрвати удаљујемо једни од других. Могу да вам кажем да је данас она иста маса, која је аплаudirала Стјепана Радића, кад је говорио о Шумадији, отишла толико далеко да се морамо запитати озбиљно куда то иде и докле ће ићи. Господо, крвави догађаји у Народној скупштини нису били мemento ни за кога.

У редовима радикала око Главног одбора, где је тада био и г. др. Стојадиновић, нарочито се осуђивала влада В. Вукићевића, и због ранијег његовог држања, а нарочито после крвавих догађаја у Скупштини.

После консултовања пред 6 јануар, радикали г. Вукићевића, демократи Маринковића, г. Корошец и Спахо, похитали су, да на основу изјаве г. др. Мачека, докажу да је споразум са Загребом немогућан и да тим самим изведу закључке у своју корист. Њихова је тежња и акција била, да компромитују споразумну акцију, и онемогуће сваки покушај у томе правцу, јер у тадашњем не-

споразуму, и нередовном стању лежала је и политичка егзистенција четворне коалиције. Тај нагон политичког самоодржања, наметнуо је тада и Маринковићу и Корошцу маневар, да своју политику воде и оснивају на инцидентима, па је и изјава др. Мачека од Корошеца, Маринковића и Веље Вукићевића радосно дочекана као такав један инцидент, јер је био згодан за њихову аргументацију, да нема споразума са Загребом.

Радикали око Главног одбора Радикалне странке сматрали су, да треба озбиљно преузети акцију за споразум, и веровали су, да ће та акција за споразум, наравно не без великих тешкоћа, ипак успети, и да ће се у етапама решити унутрашњи спорови, али у духу најширих самоуправа.

Ја нећу да наводим овде све оне моменте како је једно крило Радикалне странке изван Главног одбора, руководећи се личним циљевима, како је било несвесно свега за чим је ишло. У томе су имали велику улогу Спахо и Корошец, који су и данас у Влади.

У иностранству и у иностранј штампи, нама пријатељској штампи, било је о Влади г. Корошца створено мишљење. „Тан” је писао: „Ако је и који кабинет могао да убије поверење свима елементима у Југославији то је био кабинет г. Корошца, који је независно од српских радикала и демократа, имао и два Словенца, два Босанца и два Хрвата, који су били одређене присталице Југословенског јединства. После 5 месеци рада, преговарања и пипања најзад је морао да напусти дужност и да призна своју неспособност за решење кризе.”

Све је то прошлост и историја из које логично произилази наша данашња ситуација, и сада долазимо на оно што је врло важно, а то је консултовање које је било 4 и 5 јануара. Ни ту није било никаквог разумевања ни за др. Мачека ни за Прибићевића, ни за Хрвате уопште. Ја ћу поменути држање нашега вође Аце Станојевића и уверен сам да неће бити ни једнога који ће ме демантовати.

Ја причам о једном периоду наше историје, у коме је било најсветлије и у коме се радило на праведном јединству и Срба и Хрвата и на њиховој заједничкој сарадњи.

На овом консултовању уочи 6 јануара Аца Станојевић и Веља Вукићевић представљали су два крила радикала и заступали су два супротна гледишта.

Г. Аца Станојевић покушао је да нађе заједничко гледиште. Узалуд! Док је Аца Станојевић заступао гледиште да је тадашња Народна скупштина неспособна за ма какав било озбиљан рад, дотле је Вукићевић хтео убедити Круну да је тадашња ситуација таква, да пре свега треба донети буџет и свршити најхитније послове, па онда проучавати питање да ли да се иде на изборе, или не.

Кад се сви ови моменти од 1929 године вежу, зар се и сада не налазимо, по аналогiji ситуације, у истој перспективи, чак са истим људима, међу њима са г. Корошцем и г. Спахом.

Та ауторитативна влада, говорило се, имала би да изврши изборе. И неочекивано, кад нико то није мислио, када се г. Веља Вукићевић клео да ће се убити ако дође један генерал, осванула је 6 јануара влада г. Петра Живковића.

Господо, из радикалних редова г. Веље Вукићевића тврдило се према изјавама у „Политици“, да ситуација остаје њима. Међутим десило се обратно. Господо, главно је да је у очи 6 јануара у тадашњим владајућим круговима постојало овако оптимистичко уверење. Г. Вукићевић је био изненађен сутра дан, 6 јануара, када је осванула влада Ђенерала Живковића.

Господо, на овоме месту ја хоћу да зауставим вашу пажњу на оно мучно време у коме се наш Краљ заиста борио какав излаз из ситуације да нађе. Ја хоћу да објасним речима Краљевим шта је и како је замислио Краљ да шестојануарским режимом изврши. Али на жалост то није извршено. Јер људи шестојануарског режима нису били довољне способности и висине духа да то схвате и изврше.

У схватањима мучног проблема, пред којим се нашла наша држава, преовлађивала је у Краљевој акцији једна мисао да је наш народ један и по срцу и по души. Оно што је недостајало у даљем извођењу политике шестојануарског режима било је то што људи који су га изводили нису били на висини саме Краљеве замисли. Без ширине погледа, завађени до јуче међу собом, ови људи нису имали ни јединства у схватањима своје улоге и своје дужности. Сматрали су да је шестојануарска политика ограничена не на извођење једног општег програма са циљем који је Краљ обележио у свом манифесту, него су просто продужили оним истим методама како је спровођена партизанска политика пре 6 јануара. То су били стари партизански методи, али без партије, без парламента и без контроле народа.

Идеја Краљева остала је изнад њих и изван њих.

Они су схватили инаугурисани режим као диктатуру. Међутим Краљева мисао није била везана ни за увођење диктатуре, ни за уништење парламентаризма и демократије.

Ја ћу вам показати на једну изјаву коју је Краљ тих дана дао. Краљ је казао: „Далеко сам од тога да у земљи уводим режим ауторитета без контроле тј. диктатуру. Ја намеравам да ускоро земљи дам праву демократију и прави парламентаризам. Ја желим да земља ужива више слободе и своју вољу независније да изрази него што је то могла у прошлости”.

Краљ манифестом од 6 јануара није у суштини порицао ни парламентаризам. Напротив, рекао је „Парламентаризам је по традицијама од Мога незаборављеног оца остао и Мој идеал”.

Краљ није негирао ни националне индивидуалности Срба, Хрвата и Словенаца. Он је рекао: „Морамо да спремимо један режим децентрализације, способан за живот”. Па је даље казао: „Хрвати ће и даље бити Хрвати, Срби — Срби, Словенци — Словенци”.

Ово је јасна потврда, да Краљ није помишљао на форсирано поништење народних индивидуалности, као што није мислио ни на завођење диктатуре ни на поништење демократије и парламентаризма.

А све је то дошло, господо, доцније кроз шестојануарске режиме.

Историја ће утврдити, да је, у зачетку шестојануарског режима, Краљева замисао сконцентрирана била на јединство државе, да је била чак ли-

бералнија и сасвим друкчија, него што је у току 6 година била извођена сукцесивним владама Петра Живковића, Маринковића, Сршкића и Узуновића.

Могло би се за то навести пуно доказа. Ево још једног: Десет дана после 6 јануара Краљ је у разговору с једним видним француским новинаром изјавио ово: „Ми имамо да спремимо један децентралистички либерални режим којим ћемо сачувати основу јединства наше државе”.

Ове Краљеве речи, објавила је сва наша штампа. Оне нису биле демантоване. Напротив, оне су биле наглашаване и подвучене.

Настаје велико питање: Како су и зашто су сукцесивне владе после 6 јануара ове Краљеве мисли сасвим противно протумачиле и наопако у дело их приводиле?

У томе лежи, господо, питање највише одговорности. Да су ти људи били духом виши и снажнији, главне идеје шестојануарског Краљевског манифеста нашле би свој позитиван изражај, без икаквог потреса и без икаквог протеста у земљи.

Људи који су изводили политику шестојануарског програма нису схватили свога Краља, нису били на висини свог задатка, нису били способни за више инспирације, нису имали ону моћ, да у држави и кроз државу уведу ону дубоку хармонију, за којом сваки човек тежи, и за којом је и Краљ тежио. (Одобравање код већине).

Господо, шестојануарски режим је промашио. Он је промашио у своме циљу. Промашао је такође у једној лепој нади. Промашао је својим временом и оставио нам је једну ситуацију врло тешку, врло мучну. (Гласови код већине: Тачно!)

Пре свега резултати су били негативни. Треба ли да помињем та болна места, треба ли да говорим колико је хиљада сељака у Хрватској отишло у затворе? Треба ли да говорим, колико је изашло пред Државни суд? Треба ли да говорим, каква је настала психоза крајње мржње од Загреба према Београду, како је настало разједињење народа Хрвата и Срба? Како се мора дубоко жалити она дивна, срдачна и пуна братска атмосфера, коју је тако успешно, тако широко стварао пок. Стјепан Радић, у једном међусобном разумевању две велике демократске душе, каква је била душа Николе Пашића и каква је била душа Стјепана Радића! (Повици: Слава им!)

Настају, господо, интернације. Интернира се и сам г. Корошец. Тако и сам Корошец, велики помагач Веље Вукићевића и један од главних стубова шестојануарске Владе, доспева до интернације. (Манфред Паштровић: И он је крив!)

Зар сам тај факт не показује, колико се ствари страшно и хаотично компликују, колико држава иде странпутицом, и колико и сам долази у сумњу, онај који је био претседник Владе после Вукићевића, и министар у првој шестојануарској влади. Пошло се странпутицом и иде се њом стално. (Гласови код већине: Није! — Гласови код мањине: Јесте!)

За неуспех шестојануарског режима носе одговорност многи политички људи. Али и ми радикали, са Узуновићем, са Сршкићем, са Божом Максимовићем итд. (Повици код већине: Охо!) Само је Главни одбор Радикалне странке, где је тада био као једна видна личност, активна и мудра личност и сам Милан Стојадиновић, само је Главни одбор остао изван, на традицијама Народ-

не радикалне странке у чувању народних слобода и парламентаризма, истичући увек да Круна и народ деле уставну власт и да је у томе народ први уставни фактор.

На томе је Главни одбор био и остао за све време кризе, после силаска Николе Пашића и дан данас.

Прелазим на петوماјске изборе и на створену ситуацију на бази тих избора.

Господо, ако хоће човек да говори истину, онда он ризикује да нађе отпора и лево и десно, као што је сад мој случај. Али ако сваки од вас у душу унесе сам свој истински критеријум, онда ће ми морати дати за право. И зато кад се говори истина, не гледа се, хоће ли наићи на одобравање или неодобравање. Главно је рећи истину!

Пре свега петوماјски избори унели су велику пометњу у наш политички живот. План тих избора и те политике није био јасан. Влада Богољуба Јевтића имала је прво маркантно обележје: раскид са политичким људима из шестојануарске владе, раскид с њиховом организованом Југословенском националном странком, раскид са свима њима, али с мало искрене жеље и за везу са Главним одбором Радикалне странке. (Један глас из већине: Врло добро!)

У ствари био је јасан раскид с људима из шестојануарских влада, али не и раскид са режимом од 6 јануара.

План, дакле, неодређен, план на пола.

Парола је била петوماјских избора, да треба кидати са старим и „оно што је јуче било — рекао је г. Богољуб Јевтић — и то је већ старо”.

Наговештавана је смена генерација.

Тако је у тој неодређености плана, влада г. Јевтића манифестовала се разнолико за много што шта: за корпоративни систем, за смену генерација, за фашизам у неку руку. Све те манифестације биле су колико неодређене, толико и слабуњаве. Изашло се на изборе без партије, без много плана али ипак са једном заиста великом паролом „Чувајмо Југославију!” и са трагичним успоменама Краља Мученика, којему је г. Богољуб Јевтић стеченим поверењем био најближи.

Парола је била велика и достојна, мора се то признати. За ту паролу требало је више замаха, више личне моћи, више духа, више идеологије, и више сложног рада, чега изгледа, није било у тој влади. Али таквог замаха није било, нити је било снажног духовног и политичког покрета да захвати народ. Политички људи у влади били су ниви и слаби. Избори су свршени. Власт је победила на изборима. Добила је гласове влада Јевтића 1 милион 700 хиљада, а Удружена опозиција 1 милион и 100 хиљада. (Александар Дачић: А ти где си био?)

Господо, ако хоћете да знате, ја сам биран као опозиционар. (Александар Дачић: Које владе опозиционар?) јер је сва полиција и сав апарат био против мене. А зна се ко је био мој контракандидат, за кога је радила и цела влада. Биран сам и изабран слободном вољом народа, да ми је сам г. Јевтић, кад смо се први пут видели, рекао: Ти, Мито, можеш рећи да те полиција није бирала.

Господо, ја овде не рашчишћавам рачуне ни с ким. Ја кажем истину и говорим онако како јесте.

Да се сад окренем и на садашње стање. Стање, које ми имамо сада, то је такођер једна парадоксална ситуација. (Рајковић: Ти си шестојануарски

радикал! Био си са Узуновићем, а сад си са Главним одбором!)

Ја могу да кажем, да сам једини у скупштини гласао против Изборног закона. Ја чак велам и ово: Ако бих изашао пред сваки частан суд, па чак и револуционарни суд, ја бих у одбрану своје политичке исправности могао изнети шта сам све у скупштини говорио, тражећи слободне законе, грађанске слободе, гласао против изборног закона, који сад опозиција брани да се скине, тражио слободну штампу итд. За моја слободна уверења није ми нико сметао, нити од тога задржао, као и сад.

Ако ћете да чујете до краја, ја вас лепо молим да ме саслушате, јер ја хоћу да изнесем праве истине. Развој кризе и нарочито долазак Владе г. Милана Стојадиновића утврђује да је изборна победа не г. Јевтића, него Удружене опозиције. (Глас из центрума: Како је то?) Како је то сад ћу рећи. Биле су две тезе. Једна теза је 1,700.000, а друга је теза 1,100.000. Природно је да је опозиција казала: Ви сте фалсификовали вољу народну, а други су одговорили: Не, ви сте то чинили. Док не дође трећи, сваки има од њих право. Дошао је трећи и рекао: Дајем мандат Милану Стојадиновићу из опозиције. То је доказ да је тачно ово што сам рекао, а то је: да је примљено гледиште опозиције, тј. да се њој признало да има право народно поверење. И шта бива? Не долази Удружена опозиција на власт, већ долази трећи, који се користе том скупштином. Г. Милан Стојадиновић као кандидат Главног одбора добија мандат. Ствара се влада Југословенске Радикалне заједнице.

Не долази, дакле, Удружена опозиција, него трећи који се користе. Г. Корошец није учествовао на изборима, и он долази у владу. Г. Стојадиновић није учествовао на изборима такође, сем у толико у колико је био у Влади г. Јевтића. Г. др. Спахо био је на страни Удружене опозиције, и потписао је заједно са њом резолуцију од маја месеца, којом је и г. Спахо као и сви други осудио ову Скупштину у којој ми седимо, осудио је и свакога ко би ушао у ову Скупштину и ко би сарађивао с овом Скупштином. И, најзад, тражио је да се ова Скупштина распусти, разјури. Из свега овога логичан је закључак за нас, можда непријатан, али логичан је закључак да се ова Скупштина распусти. У том смислу је г. Претседник владе г. Стојадиновић добио хитним поступком наша овлашћења за три политичка закона ради избора. И да је г. Милан Стојадиновић с тим добијеним овлашћењима приступио распуштању Скупштине он би тим самим отворио брзу нормализацију стања и прилика у нашој земљи. И тиме г. Стојадиновић, којег поштујем и ценим, постао би центар ситуације за консолидовање земље и свих наших односа. Али ипак велика је заслуга г. Стојадиновића да је почетком своје владе стекао озбиљан кредит, да је отворио пут нормализовању, али, на жалост, то је прекинуто. Потреба је била наставити рад с овом Скупштином, а због парадоксалне њене ситуације, логично је било да буде распуштена . . . (Манфред Паштровић: Да нас отера све кући!) . . . Све да нас отера кући јер је парадоксално, господо, да ми седимо овде, кад се утврдило падом владе г. Јевтића да његови 1,700.000 не претстављају стварно народно поверење, а кад се дало за право Удруженој опозицији са 1,100.000 гласова, а њихови посланици не седе овде.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, ако неко сматра да је парадоксално седети овде, може положити мандат, и онда неће седети овде.

Мита Димитријевић (наставља): Господо, ја остајем само при логичким констатацијама. Може бити да нико не жали више него сам Милан Стојадиновић што није могао да изврши свој задатак са распуштањем Скупштине и са изборима нове Скупштине, јер би и сам дошао тиме у логичнију ситуацију уопште, на свакој страни.

Господо, да се задржим на састанку у Брежицама. Ово што говорим, не говорим само из свог сопственог закључивања, него вас уверавам да ја ово говорим из најверодостојнијег извора. Овај састанак у Брежицама имао је информативан карактер али све оно што се у Брежицама тражило, то је сарадња са овом Владом, сарадња са овом Скупштином, доношење у Скупштини политичких закона, евентуално излазак на изборе за редовну скупштину. Све то, по мишљењу др. Мачека, Претседник др. Милан Стојадиновић може свршити и без Мачека и без сељачко-демократске коалиције. (Један глас са деснице: Зашто да сврши! Нека дође овде, па нека помогне нама!) Господо, ја знам да сам повредио интересе, може бити и лични али је логички излаз из ситуације да се распусти ова Скупштина, да се иде на изборе с новим изборним законом.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, молим Вас, ја умам поштовати мишљења и уверења г. Мачека и посланика са његове листе који неће да дођу у Скупштину и који повлаче из свога уверења консеквенце, али не сматрам за достојно да један народни посланик седи у Скупштини и да пледира против ње. (Одобравање). Ја морам да заштитим углед и достојанство Народне скупштине против таквих испада. (Бурно одобравање).

Мита Димитријевић (наставља): Ја знам да г. Претседник Скупштине вама много дугује и знам да мора да заштити ову Скупштину у којој је и он извршио један парадоксални преокрет који ће остати забележен.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, кажњавам Вас са записаном опоменом на ред и ако наставите тако, одузећу Вам реч.

Мита Димитријевић (наставља): Господин Претседник Скупштине ми у приватној дискусији не би био у стању побити моја логична тврђења, нити би логички могао издржати са мном дискусију. Али повређен и он сам, с претседничког места може ми одузети реч.

Господо, да завршим овим: Наша је земља једна од најлепших земаља по композицији расној. У нашој земљи, господо, имате тако живе снаге огромних размера, јединство три вере, јединство три народа (*Милан Лазаревић* упада у реч). . . . Ти Деветка да ћутиш! Треба да промениш име.

Завршујући свој говор, ја верујем и тврдим, да је крајње време, приступити решењу нашег односа с Хрватима. Влада г. др. Стојадиновића, и сам г. Стојадиновић, требало би да се врати започетој линији нормализовања свега тешког стања и свих мучних односа. Још није касно. Најзад, хоћу да завршим овим: Ко год се за ово десет година од-

вајао од Главног одбора и од традиција Радикалне странке увек је погрешно.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, још једном морам да протестујем са овога места против инсинуације да чланови ове Народне скупштине гледају кроз свој лични интерес на политичку ситуацију. Протестујем против тога, тим пре, што је г. Димитријевић могао учинити оно што су многи учинили, који су мислили да ова Народна скупштина не врши дужност и не може је извршити као што треба.

Господо, која су мишљења да ова Народна скупштина није кадра да изврши дужност, немају права да пребацују никоме, а најмање онима, који савесно испуњавају дужност, да кроз личне интересе гледају на ситуацију ове Народне скупштине. Господин Димитријевић би нас више уверио да има дубоко уверење о ономе што је говорио да је просто рекао: господо, зато што верујем да ова Народна скупштина није способна да испуни дужност, ја полажем мандат.

Пошто је време поодмакло, господо, ову седницу ћемо у овоме тренутку прекинути и наставити је у 4 часа по подне.

(Наставак седнице у 16.30 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, настављамо седницу. Реч има народни посланик г. Павао Матица.

Pavao Matica: Gospodo narodni poslanici, pred nama leži budžet za 1937/38 godinu koji imamo ovde zadaću da pretresemo, da s tim budžetom osiguramo državi jednu potrebu za sledeću budžetsku godinu, a ujedno da s tim budžetom, oni koji se slažu, odgласају Kraljevskoj vladi poverenje.

Gospodo, taj budžet je toliko veliki prema ranijim budžetima, da će mislim, previše pogoditi narodnu privredu, toliko previše, da ta narodna privreda i naš svet, koji je iscrpljen ovom teškom krizom, koja je trajala kroz nekoliko godina, jedva da će moći da podnese i svojoj dužnosti da udovolji.

Gospodo, taj budžet iznosi 10 milijardi i 949 miliona, to jest 625 miliona više nego što je iznosio budžet od prošle godine. Ako k tome budžetu dodamo još budžete koje donose pojedine banovine, samoupravna tela, opštine, gradovi itd., ja smatram da taj budžet samopравних tela iznosi преко 2 milijarde i dodavši skoro 11 milijardi, to opterećenje naroda kod državnog i samoupravnog budžeta iznosilo bi преко 13 milijardi.

Ali u tome ne stoji celo to opterećenje, to opterećenje povećava se još sa Finansijskim zakonom, u koliko se je moglo videti iz Finansijskog zakona i paragrafa koji su jasniji, to povećanje još iznosi prema Finansijskom zakonu, kako je rekao izvestilac maniine 6 milijardi 915 miliona i 150 hiljada, dakle novih blizu 7 milijardi, dodavši ovih 13 milijardi, to bi taj budžet opterećивао celokupni наш народ i celokupnu našu privredu sa skoro 20 milijardi.

Gospodo, istina, ovi angažmani koji izlaze iz Finansijskog zakona neće biti svi oživotvoreni u sledećoj budžetskoj godini, dotično neće trebati sve obaveze da se plate u sledećoj godini, ali će toliko opterećivati i ovaj budžet i sledeće budžete, da će ili sadašnji gospodin Ministar finansija, ako ga Bog poživi i dade da ostane na tom položaju, imati brige kako

će uz redovito pokriće koje ima, izvršiti još i ove angažmane iz ovog Finansijskog zakona.

Da je ovo putpuno tačno tvrđenje to je i sam prvi govornik, koji je govorio u ime Vladine većine, priznao, kad je rekao u svome govoru, da faktički to opterećenje preko Finansijskog zakona iznosi tu sumu. Nije pominjao one druge stvari, samo je spomenuo nabavke u iznosu 3 i po milijarde i spomenuo je bonove, odnosno zapise, za 1 milijardu i 300 miliona i seljačke dugove, dok one druge stvari nije spomenuo iako te druge stvari u znatnoj veličini opterećuju državni život.

Optimizam g. Ministra finansija, ja mislim da će se na realnosti da poruši; jer tereti su toliki da ih naša nacionalna privreda ne može podneti, da ih naš narod nije u stanju izdržati. Prema izveštaju g. Ministra finansija narodna privreda povećala se je za 4 milijarde odnosno od 34 milijarde povećala se na 38 milijarde, a angažovana je u ovom budžetu ne samo sa 31½%, kako kaže u svome ekspozeu g. Ministar finansija, nego, ako uzmemo u obzir i ove sve angažmane koji proizlaze iz Finansijskog zakona to opterećenje iznosi ne 31½% nego blizu 40%.

Gospodo, u ovome budžetu nadalje nisu predviđeni mnogi anuiteti koje treba platiti za stare dugove. Mi ovde imamo naznačeno za državna dugovanja da ona iznose samo oko 11 do 12 milijardi, a ta dugovanja u stvari su mnogo veća. To i sam g. Ministar finansija vrlo dobro zna, samo ne znam iz kojih razloga on nije hteo sva ta dugovanja koja država ima, pa bila ta dugovanja kratkoročna ili dugoročna, zašto nam nije sva ta dugovanja izneo u ovom budžetu za godinu 1937/38, i zašto to nije saopšteno Narodnom predstavništvu. Narodno predstavništvo mora o tim dugovima voditi računa, jer ono odobrava i anuitetsku službu i to Narodno predstavništvo odgovara narodu za one dugove koje čini država, odnosno koje čini Kraljevska vlada, a odobrava ili odbija Narodna skupština. Mi nemamo tačnih obaveštenja o tome, radi toga kruže svakojaki glasovi o tim zaduženjima. Neki kažu, da ti dugovi iznose 25 milijardi, neki kažu 30 milijardi, a neki kažu 40 milijardi, pa naravno da se tu ulazi i u basnoslovne svote, za koje vele da nisu toliko visoke, a dolazi se do tih svota zbog toga, jer nam nisu tačno pokazani svi dugovi koje duguje naša država, i zbog toga što nam nije pokazano kako te dugove g. Ministar finansija isplaćuje i kako ih namerava da otplaćuje.

Gospodo, osim ovih opterećenja Finansijski zakon donosi narodnoj privredi i druga nova opterećenja. Ta nova opterećenja izražena su u socijalnom osiguranju. To socijalno osiguranje, naravna stvar, i neko ima da plaća a plaćaće celokupna narodna privreda. Svi oni koji budu angažirani oko toga socijalnog osiguranja imaće to da uplaćuju, i to se mora svakako da računa u nove izdatke. Mi imamo ovde predviđene i poljoprivredne komore u Finansijskom zakonu. Mi znamo da je donesena Uredba o poljoprivrednim komorama. Te poljoprivredne komore nose same po sebi jedan komorski prirez. To je jedno novo opterećenje, koje će trebati svakako da seljak naplaćuje i plaća, pošto poljoprivredne komore bez svoga budžeta takođe ne mogu da egzistiraju. Imamo nadalje u Finansijskom zakonu predviđene takozvane putne fondove. U taj putni fond, naravna stvar, moraće opet doprinositi celokupna privreda, svi privrednici bili kojeg zvanja ili zanimanja. Ta nova opterećenja iznosiće, kako su to proračunali neki finansijski stručnjaci, nekih 300 miliona dinara, i to treba

da se oživotvori opet u ovoj sledećoj budžetskoj godini. Gospodo, ako bismo sve skupa zbrojili, onih 10 milijardi i 900 i nekoliko miliona, ako bi dodali tome samoupravni budžet gradova, banovina, seoskih opština i dodali još tome ova druga opterećenja koja dolaze kroz socijalna osiguranja, poljoprivredne komore, putne fondove, dalje ona opterećenja koja dolaze od Središnjeg ureda za osiguranje radnika, koja takođe iznose preko 250 miliona, gospodo, to je jedno tako opterećenje našoj privredi, da ja mislim da će to našoj privredi toliko škoditi, da neće moći, i ako se prilike popravljaju, onim poletom da ide napred kako bi inače mogla da nije toliko opterećenja. Zato je moje mišljenje, da je to velika greška što se tako brzo i naglo povećava državni budžet od onog komprimiranog budžeta koji je iznosio 10 milijardi i 300 miliona dinara, tako da se danas nalazimo pred jednim naglim povećanjem od preko jedne polovice. To neće dati poleta narodnoj privredi, kako se nada g. Ministar finansija, nego će je stegnuti, pošto se time oduzima narodnoj privredi jedan veći deo toga no što joj se vraća, da bi mogla da izvrši svoju zadaću i dužnost.

Gospodo, neposredni porezi, kaže u svome ekspozeu g. Ministar, sniženi su na zemljarini za 33%, a pored toga će se gledati sniziti porezi i sitnim zanatlijama i trgovcima. Međutim, gospodo, g. Ministar finansija jednom rukom nešto daje a drugom rukom on to opet uzima. Uzima, gospodo, i to na ovaj način. Eto na primer, porez na poslovni promet je povećan. To povećanje je znatno i iznosi oko 100 miliona dinara. Za zemljarinu kažu gospoda, i g. Ministar finansija a i vladina većina naglašuje to stalno po zborovima, da je snižena za 33%. Gospodo, ja mislim da tako stvar ne stoji, da je to potpuno krivo rečeno. Zemljarina je snižena u onim krajevima za 33% gde ima većim delom oranice. I ti krajevi to olakšanje i oseće. To je u Sremu, Bačkoj i Banatu. Krajevi voćarski, krajevi vinogradarski, krajevi stočarski olakšanje ne oseće apsolutno ništa, pošto zemljarina nije ni na vinograde ni na voćnjake, ni na livade, ni na druge kulture protegnuta, nego se to sniženje zemljarine tiče samo oranica. Zato se u drugim krajevima i čude ljudi, kad dolaze da plaćaju porez. Čulo se, i to je oglašeno i u novinama a i gospoda narodni poslanici stalno to naglašuju zajedno sa Gospodinom Ministrom finansija da je zemljarina snižena za 33% dok su međutim poreski obveznici iznenađeni kad zagledaju u poreske knjžice u kojima im je zemljarina izračunata u istoj meri kao i prošle godine, kad nije bila za 33% zemljarina snižena. To je veliki deo severnih krajeva u našoj zemlji, to je zatim cela Šumadija, koji su jedva osetili štogod. Zatim veći deo Bosne i veći deo naše države nisu osetili ništa to sniženje za 33%. Međutim to vidimo, gospodo, i u ovome budžetu prihoda. Kad bi bila zemljarina snižena za 33%, onda ne bi zemljarina iznosila 460.000.000, skoro koliko i prošle godine, nego bi morala iznositi za jednu trećinu manje. A međutim, mi vidimo ovde u predlogu budžeta državnih prihoda da među neposrednim porezima — norez na zemljište — zemljarina iznosi 460.000.000 dinara kao i ranije.

Gospodo, ja apeliram na Kraljevsku vladu, na g. Ministra finansija, na gospodu iz vladine većine, da se ta zemljarina ako je snižena, snizi za sve vrste kulture, a ne samo da se snizi za jednu kulturu tako, da se olakšanje u porezama da jednom malom delu seljačkog naroda, a drugom delu ne.

Gospodo, to sniženje od 33% slabo pomaže, ako g. Ministar finansija i Kraljevska vlada ne načine jednu drugu stvar, koja je bezuvjetno potrebna. Zemljarina je ovde u severnim krajevima, specijalno u Savskoj i Dunavskoj banovini izračunata prema čistom katastarskom prihodu. Čist katastarski prihod izračunat je u zlatnim dinarima, i to prema odluci poreskog odbora, koji je bio sastavljen posle donošenja novog Zakona o neposrednim porezima. Specijalno kod zemljarine povećavan je taj katastarski prihod u nekim krajevima za 20 puta, negde za 30 do 34 puta.

Gospodo, u kraju, koga zastupam, koji je čist planinski kraj, i gde o nekim žitorodnim poljima nema govora, tu je povećan procenat 26 puta, 27 puta i 28 puta. To znači da se čist katastarski prihod pomnoži sa 26, 27 i 28 puta i od toga se onda izračunava zemljarina. Tu već na jedno jutro ili hektar dolazi toliko svota, koliko često puta ne vredi ni cela letina. Osobito ako je slabija godina u voćarstvu ili vinogradarstvu, ako je slabija letina a da ne govorim o nerodici, onda ti ljudi faktički plaćaju zakupninu makar da su i pravni vlasnici svoje zemlje.

Zato ja apeliram ovde i na g. Ministra finansija i na vladinu većinu da, kako je i obećano u Finansijskom odboru, da faktički i stvarno provedu reviziju čistog katastarskog prihoda utoliko, da se taj procenat smanji i da se udesi onako kako to današnjim prilikama odgovara. Čist katastarski prihod proračunavan je i taj je koeficijent načinjen u onim godinama kad je bila jako dobra konjunktura, a to je bilo 1927, 1928 i 1929 godine, dok je danas ta konjunktura pala usled gospodarske krize koja je zahvatila celu zemlju i sva gazdinstva.

Gospodo, naš seljački svet ne samo da plaća taj direktni porez na zemljarinu, već on plaća osim toga još i razne vrste trošarine. Tu je državna trošarina, tu je trošarina gradova, tu je trošarina banovinska itd. Ja ovde hoću specijalno da kažem nešto o trošarini na vino. Mi smo godine 1932 i 1933, vodili veliku borbu da oslobodimo seljački svet od te državne trošarine na vino i na rakiju, jer su se s tim dogadale svakojake neugodne i nepoželjne stvari. Međutim, dok je naša država snizila tu trošarinu na vino i na rakiju, skočile su banovine i skočile su gradske opštine i seljačke opštine i trošarina je nametnuta, i to još toliko više nego što je bivša državna trošarina, tako da se danas na vino u nekim mestima, — a to je različito prema gradovima i prema banovinama, plaća minimum jedan i po dinar, a maksimum dva i po do tri dinara na litar vina, dok producent za taj litar vina jedva dobije jedan i po do 2 i po dinara, ako je osobitog kvaliteta 3—4 dinara. Dakle, on plaća još toliko trošarine koliko je dobio za svoj prirod. Ta trošarina ne samo da s tim pogađa toga producenta, nego pogađa i potrošača, smanjuje potrošnju vina, čini vinsku krizu i čini da oni vinogradski krajevi koji žive čisto od vina, da su oni u najbednijem stanju i položaju tako da ne mogu da kupe ni hleba za sebe i svoju porodicu. U tom pogledu trebalo bi da se načine neke granice da ne mogu banovine i gradovi da ubiru tako visoke trošarine na te stvari.

Ne radi se tu samo o trošarini na vino i rakiju, nego i na ostale stvari. Donesete par pilića ili neko živinče u Beograd, trošarina iznosi 3—4 dinara po kilogramu, a negde i 5 dinara. Ako donese seljak neko prase u varoš, on plati 10 dinara na ime trošarine a prase proda za 30 dinara na pijaci. Tim tro-

šarinama ja mislim da bi trebao da učini neko ograničenje g. Ministar finansija, tako da se one ne dižu u nedoglednu visinu, nego da budu primerene i to prvo pijaci a drugo vrednosti onoga predmeta koji se prodaje na pijaci, a to su većinom životne namirnice, tako da budu one snošljive i da to onda bude olakšanje i selu koje prodaje svoje produkte i gradu odnosno gradskim potrošačima jer neće trebati tako skupo kupovati one seljačke produkte.

Uz trošarinu, gospodo, jedan važan izvor prihoda za državu su takode i državne takse. Državne takse naročito su u sudskim stvarima izvanredno visoke, tako da siromah čovek ne može doći ni do pravde i pravice mada je u najboljem pravu. On nije u stanju da plati sudske takse, nije u stanju da plati advokata bez koga ne može voditi parnicu, jer ako i za najsitniju stvar nema advokata, 90% je verovatnoće da će izgubiti, pa makar on bio i u najvećem pravu. (Glasovi: To nije tačno!) Ja sam se uverio da jeste. Te sudske takse toliko su visoke, da, kako sam rekao, siromah čovek ne može da dode do svoga prava. U tim sudskim taksama trebalo bi da bude visina određena prema veličini one krivice ili prema krupnoći predmeta koji se nalazi pred sudom. Dok su s jedne strane te takse tako visoke, Kraljevska vlada daje na drugoj strani oslobodjenje od tih taksa bankarima. Evo, mi imamo jednu uredbu u ovom Finansijskom zakonu o oslobodjenju od takse za prenos nekretnina koje putem prinudne dražbe stižu novčani zavodi. To je u § 67 Finansijskog zakona, i to mi imamo da uzakonimo. (Povici sa leve: Imamo ministara bankara!) Možda radi toga. Ako neki siromah kupi makar četvrt hektara zemljišta ili neku malu kućicu, ma bilo kakvu drvenjaru, ili bilo da štogod drugo kupi, ako prenese na sebe, mora da plati prenosnu taksu. Čim napravi ugovor, taksa mora da bude plaćena. I protiv toga ne protestira se mnogo, jer je to, najzad, prihod državi. Ako je svaki građanin dužan da plaća tu prenosnu taksu, ja ne znam kakvi su to viši razlozi diktirali da su banke od tih prenosnih taksa oslobodene. (Ministar finansija *Dušan Letica*: To nije tako!) Evo, izvolite pogledati § 67 Finansijskog zakona tačka 25. Izvolite pogledati Uredbu o oslobodjenju od taksa za prenos nekretnina, koje putem prinudne dražbe stižu novčani zavodi. To općenito vredi za sve novčane zavode. (Ministar finansija *Dušan Letica*: Niste čitali Uredbu! — On čita samo naslovel!) Ja je nisam čitao, jer nije predložena, ali se iz samog naslova Uredbe vidi da se daje taj privilegovani položaj bankama i bankarima, a zašto im se daje taj privilegijum koga inače nema ni jedan građanin, to pitam g. Ministra finansija i gospodu iz skupštinske većine?

Gospodo poslanici, daljni znatan prihod državi i g. Ministru finansija jesu carine. Našu carinsku politiku, kako je sprovedena i kako se vodi, smatram da bi je trebalo izmeniti, prvo radi toga, jer su ove carinske tarife već mnogo stare i ne odgovaraju sadašnjim prilikama, a drugo radi toga, jer te carine imaju da budu ne samo prihod državi, nego one imaju, po mom mišljenju, i drugih zadataka, naime da zaštite domaću radinost, da zaštite industriju, da pomognu razvitku te industrije, a koji je razvitak bezuslovno potreban našoj zemlji i to, gospodo, iz više razloga. Na prvom mestu da se zaposli onaj svet koji sedi besposlen. Mi znamo da se, hvala Bogu, u našoj zemlji povećava pučanstvo svake godine za oko 50.000 ljudi, koji su sposobni za rad a koji se ne mogu zaposliti ni u domaćoj poljoprivredi, koji moraju tražiti negde drugde zarade i hleba, jer seljačka privreda njihova je takva, da za njih mesta nema. Taj

višak našeg pučanstva je prije išao u prekookeanske zemlje, išao je u druge industrijske krajeve i zemlje i tamo je nalazio zarade i odande slao svojim porodicama zaradu i tako obezbeđivao sebi i svojim egzistenciju. A danas, kad je to sve prestalo, država treba da dobrom carinskom politikom omogući razvitak domaće industrije, da se mogu te silne radne snage, koje nisu potrebne selu, zaposliti u domaćoj industriji.

Specijalno bih ovde spomenuo još jednu stavku, a to je carina na pivo. Carine na pivo su toliko visoke, da su zaštitile pivovare u tolikoj meri, da te pivovare više i nemaju nikakve konkurencije. Šta se usled toga događa? Događa se to, gospodo, da one zemlje, koje su pivarske kao Češka i Nemačka i koje zbog ovih visokih carina ne mogu uvoziti svoje pivo ova-mo, neće za uzvrat da uzimaju naše vino. Ne samo što su ovim velikim carinama te pivovare zaštićene, nego su se one još i kartelisale, razdeljujući područja. Veliku konkurenciju prave vinu i ne samo što prave konkurenciju nego one onemogućavaju da mi naše vino u klirinškom prometu možemo liferovati drugim zemljama, tako da naši vinorodni krajevi jedva vežu kraj s krajem i u bedi i nevolji žive.

Treće glavno vrelo prihoda državne blagajne jesu državni monopoli. Ti državni monopoli iznose godišnje prema predviđanju g. Ministra jednu milijardu i 956 miliona dinara. Tim monopolima u prvom redu najveći dohodak potiče od duvana. Gospodo, duvan makar da smo mi zemlja gde duvan dobro uspeva, duvan je kod nas previše skup, skupe su ne samo bolje vrste nego i one najslabije vrste, tako da siromašni svet ne može niti da si priušti da zapali cigaretu ili da napuni lulu duvana. Ja za ove bolje kvalitete ne bih ništa rekao, ne bih tražio da im se snižava cena, ali svakako treba podesiti, da se za taj siromašan svet načine takve vrste duvana, koje su vrlo jeftine i koje njemu pristojne, tako da on može kupiti duvana i zapušiti i učiniti time sebi neko zadovoljstvo, jer i siromašni svet hoće da ima neko zadovoljstvo, ako se pati, muči i radi treba da ima neko zadovoljstvo, a vi znate koliko je naš narod zadovoljan ako zapuši neku cigaretu ili lulu duvana. I onda bi mu nadležni faktori mnogo više učinili nego ma šta, ako mu ovo dadu i zato ja apelujem na g. Ministra da načini jednu vrstu duvana koju će i najsiromašniji svet moći sebi da priušti i da troši.

Isto to je i sa cigaret papirom. Po našim selima i među našim radnim svetom, gospodo, puši se najviše iz novina, i zbog toga trebalo bi načiniti da taj cigaret papir bude jeftiniji, da se može dobiti i kad već hoće seljak da zapali jednu cigaru da ima i cigaret papira. Prihodi pak ne bi bili manji, jer bi se u većoj meri trošilo te bi i prihodi ostali isti.

Gospodo, još jedna je stvar koja zanima naš narod, osobito u siromašnim krajevima, a to je so. Skupa je ova obična so koju uživa svet, a pogotovu je skupa jodirana so. U našem Hrvatskom Zagorju, naš svet ne može drugu so ni da dobije nego ovu jodiranu so, koju plaća po tri i po dinara, što je svakako previše skupo, jer i najsiromašnije porodice i najsiromašniji čovek ne može bez soli da živi a ne može ni da skupi onih tri dinara da sebi pribavi tu so. Ja ne znam zašto se i iz kojih razloga ne prodaje tamo u Varaždinskoj županiji ova obična so, nego se samo može dobiti ova jodirana so. To je učinjeno zbog referata sreskih lekara, koji su u referatu rekli da vlada gušavost. Medutim, zna se, da gušavost vla-

da samo u predelima gde su visoke planine, i tamo narod dobija gušu zbog vode, alj to je jako malo i mislim da nema toga više od 2%, i radi tih 2% da ceo onaj kraj treba da plaća jedan dinar po kilogramu soli više, to nije pravo. (Ministar finansija *Dušan Letica*: Biće jeftinija). Dobro, hvala lepo.

Isto tako, kao što je sa soli, tako je isto i sa petroleumom ili gasom kako vi kažete. Taj gas, toliko je skup, da su siromašne porodice ovo zimsko vreme prisiljene da provedu u tami sedeći i u tami razgovarajući, ako neće da prospavaju duge jesenje i zimske noći. I tu, gospodo, treba nešto učiniti i uraditi da se omogući tome siromašnom svetu, koji nema elektriku, koji nema plina nego jedino mu je osvetljenje petrolejsko, da mu se omogući, gospodo, da zapali bar to petrolejsko svetlo i da kod toga svetla može nešto da radi i tako da provede vreme.

Gospodo, ako sve skupa obračunamo, onda prihvodi od neposrednih i posrednih poreza i državnih monopola iznose skupa 7 milijardi 305 miliona i 180 hiljada dinara. Toliki su državni prihodi od neposrednih poreza, posrednih poreza i državnih monopola, dok ostali prihodi dolaze od privrednih preduzeća i ti prihodi predviđeni su ovde u sumi od 3 milijarde i 642 miliona. Moje je mišljenje, gospodo, da bi budžet državnih privrednih preduzeća morao biti odeljen od ovog administrativnog budžeta. Što se troši na administraciju, što se troši na zemaljsku odbranu, trebalo bi da bude posebno izraženo, a posebno da se izrazi budžet dohodaka državnih privrednih preduzeća i drugi razni sitni prihodi. To bi bilo potrebno radi toga, da bi narodni poslanici, da bi Narodna skupština mogla kontrolisati koliko ova državna preduzeća donose državi. Jer, ja sam se osvedočio, da pored onih državnih preduzeća koja donose državi prihode, ima i takvih državnih privrednih preduzeća koja joj ne donose nikakav prihod, nego im država još doplaćuje. Ispitujući tako jedna i druga preduzeća, došao sam do uverenja, da država mora nastojati, da ona privredna preduzeća na kojima ona bezuslovno gubi i koja njoj kao takvoj nisu potrebna, prepusti privatnoj inicijativi. Ona ne može napustiti železnice, ne može napustiti brodarstvo ili druga neka preduzeća, ali takva preduzeća kao što je na primer, državno imanje Belje, ona može potpuno da prepusti privatnoj inicijativi. (*Vojislav Lazić*: Neka razdeli narodu zemlju!) To bi bilo još i ponajbolje da zemlju ima onaj koji je i obrađuje. Država bi trebala da se kurtališe ovakvih privrednih preduzeća i da ih ostavi privatnoj inicijativi, jer će privatna inicijativa mnogo lakše doći do pozitivnih rezultata, nego li država, a to stoga, što državnim privrednim preduzećima mnogo smeta u njihovom napretku Zakon o državnom računovodstvu i druge formalnosti koje se moraju ispunjavati, usled čega dolazi do toga, da ova preduzeća ne daju državi ni toliko prihoda koliko bi dobila od njih da su ona u rukama nekoga vlasnika, koliko bi dobila na ime poreze. Da je Belje u rukama seljaka, ja sam uveren, da bi država od tih seljaka na ime poreza i na ime trošarine, na ime monopola i na ime ostalih taksa dobila više nego što sada ima čistog prihoda od Belja. Ja ovde ne mislim, kad ovo govorim, na ona preduzeća koja država mora da ima u svojim rukama, kao što su, na primer, državne železnice, kao što su pojedine industrije, koje su apsolutno potrebne državi da ih ima u svojim rukama i to iz važnih razloga. Ja ne mislim na ta preduzeća, nego samo na ova druga, koja državi apsolutno nisu potrebna i koja za nju predstavljaju samo teret, jer bi

ta preduzeća kao što već rekoh, da su u privatnim rukama dala državi više koristi nego što to daju danas kada se nalaze u državnim rukama. (Jedan glas: To je jedno zasebno polje!) Jeste, to je zaista jedno zasebno polje, ali nalazim da je umereno, da se to i ovde spomene, jer sam video kod raznih preduzeća, proučavajući koliko ona daju prihoda državi, a koliki su opet izdaci na njih, da ta preduzeća podbacuju i da država na njima samo gubi i nadplaćuje.

Hteo bih da kažem još koju reč o budžetu gradova. Gospodo, budžeti gradova donose takode opterećenje građana. Oni opterećuju ne samo građane koji u tim gradovima žive, nego opterećuju i seljake koji tamo prodaju svoje proizvode, jer moraju da plaćaju trošarinu. Ti budžeti gradova stoje pod kontrolom g. Ministra finansija. Ti budžeti često puta odobravaju se vrlo kasno. Oni možda budu predani na vreme Ministarstvu finansija da ih ono odobri, ali se događa to, da ih Ministarstvo ne pregleda po 2 i 3 meseca, pa često ni za pola godine, pa ih tek onda pregleda i iz raznih uzroka ne odobri nego ih vraća sa primedbama dotičnim gradovima, pa posle toga dolaze ovamo deputacije gradske da mole da se budžeti odobre, a to sve donosi nova opterećenja.

Nema sumnje da je to jedan nepraktičan način. Osim toga, gospoda koja su na radu u Otketu za odobravanje gradskih budžeta ma koliko bili stručni, oni ne mogu poznavati sve detaljne prilike u dotičnom mestu i gradu, pa čine mnogo puta pogreške, radi kojih se moraju dotični gradovi opet žaliti, moraju dolaziti Ministru finansija u deputaciji te tako opet ima velikih teškoća oko toga. Često prođe i pola godine i više, dokle se odobri taj budžet. Oni od prilike ubiru taj gradski prirez prema starome, ali nemaju zato pravne snage, jer njihov budžet još nema zakonske moći.

Gospodo, ja mislim da bi bila potrebna neka reforma u tome pogledu, ili da g. Ministar finansija to odobrenje budžeta gradova preda pojedinim banovinskim finansijskim direkcijama, koje su ipak bliže terenu i dokučnije tim gradovima, da se njima ti budžeti predaju na pregled; ili da se dozvoli da gradovi sami kao samoupravna tela sastavljaju te budžete i odobravaju ih, naravno pod nekim ograničenjima u glavnim principima kojih bi se imao držati svaki grad. Te glavne principe imao bi dati Ministar finansija u jednome zakonu o gradovima a potom bi se ostavilo da oni sami uređuju te budžete. Naravna stvar, to nije moguće dokle god gradovi ne budu imali ne imenovana nego izabrana gradska zastupstva odnosno gradska veća.

Cele prošle godine govorilo se: Sada su opštinski izbori na selu, a sprema se zakon kojim će se vršiti izbori po gradovima! Medutim, mi čekamo svi skupa i već su prošle dve godine otkako se ova Vlada nalazi na kormilu države i uzalud sva ta obećanja, još ni do danas nisu izvršeni ti gradski izbori. (Dr. Vojislav Došen: Nisu gradski birači još zreli!) Ja mislim da jesu i to potpuno zreli. I ja se nadam, da će ne samo Kraljevska vlada nego i gospoda iz vladine većine tu stvar podupreti, i da će forsirati Vladu da što pre raspišu gradske izbore, da građani izaberu svoja gradska veća i da prema svojoj volji uređuju svoje finansije i svoje gradske poslove. To je i Vlada dužna učiniti, a to je dužna i vladina većina, a dužna je radi toga, jer gdegod se drže zborovi g. g. Ministri govore na zborovima, mi to svakodnevno čitamo u novinama: „Gospodo sada je došlo novo

vreme, došlo je vreme demokratije, došlo je vreme parlamentarizma” — a ne daju ni gradske izbore. A šta će onda misliti ti građani? Misliće ono što i ja mislim: Bacaju nam pesak u oči, pripovedaju da je ova Vlada parlamentarna, demokratska itd., a mi od svega toga ne vidimo ništa. (Graja na desnici). Ja ovde samo konstatujem činjenice. Vlada jedno govori a drugo radi. I ako jedno govori a drugo radi niko joj ne može verovati. (Upadice). Pokažite, gospodo, da je sve ono što obećavate narodu, da je sve to istina i da to stvarno stoji. (Života Milanović: Onako kao što ste i Vi radili!) Mi smo bili u autoritativnom režimu i nikad nismo kazali da se nalazimo u demokratskom režimu, nego u autoritativnom, a vi kažete da ste demokratski režim, ali demokratski ništa ne radite. (Glas sa desnice: Kad se čekalo od 1926 do 1929, može i sada nešto malo!)

Što se mene tiče, ja mogu još čekati, ali ne mogu čekati oni građani koje ste preopteretili velikim prirezima, velikim gradskim taksama. Ali vi već znate da se u mnogim mestima javljaju nezadovoljni građani, eto n. pr. u Banja Luci — dobili ste sigurno i vi te žalbe — kako se građani žale na pojedine gradske uprave, na predsednike opština it.d. A tome se može lako doskočiti, ako prema onome što kažete da stojite na demokratskim načelima raspisete gradske izbore, jer to zahteva to demokratsko načelo. (Odobranje na levici. — Miloje Rajaković: Jeste li, Vi za demokratski režim?)

Jesam, to vam odmah kažem, Vi samo govorite, da ste za demokratski režim, ali ne radite demokratski, jer demokratsko načelo bi provodili kako ono zahteva, a to je što pre raspisivanje gradskih izbora. Ne bi ova Skupština šest meseci mirovala; šest meseci mi nismo sazivani. Toga u demokratiji nema. Ne bi doneli 29 uredaba, ozakonjenih ovako kratkim putem, koje mi i ne znamo i ne poznajemo. Svega toga u demokratiji nema, svega toga nema gde je parlamentarna vlada. (Odobranje na levici. — Prigovori na desnici. — Dr. Mirko Kosić: To je dirigovana demokratija!) Tačno je to što kaže g. profesor Kosić, to je dirigovana demokratija.

Gospodo, budući da ovaj budžet i politika ove Kraljevske vlade suviše opterećuje narod, koliko onaj narod na selu, toliko i narod u gradovima, jer mu oduzima ne jednu trećinu nego više od jedne trećine njihovog nacionalnog prihoda, jer od 38 milijardi uzima preko 15 milijardi prema ovome predlogu budžeta, ovakav budžet ne može da se oživotvori i ne može niko ko ga tačno promotri da glasa za nj i da uzima odgovornost za ovoliko preopterećenje naroda. Osim toga, ovaj budžet opterećuje ne samo ovako predviđenim rashodima, nego opterećuje i novim dugovima od 6 milijardi 915 miliona, što stiže u kratkom roku da se isplati. Radi toga, taj budžet još više opterećuje narod, jer ga opterećuje i sa novim uredbama, koje su predviđene u ovom budžetu za 320 miliona. Radi toga ja smatram, da je taj budžet i prevelik i pretežak, da ga ne može podneti naša privreda i naš svet iscrpljen dosadašnjom krizom, ne može ga podneti i ne može toliko da plati. Gospodo, Kraljevska vlada ne samo da u tolikoj meri opterećuje narod sa novim daćama i sa novim dugovima, nego Kraljevska vlada vodi i takvu jednu politiku, sa kojom politikom nije moguće da se složi veliki deo ovoga naroda, makar vi kazali i govorili, da je veliki deo naroda uz vas. (Glasovi iz većine: Tako je!) Gospodo, ja vam kažem ovo: vi kažete da je ve-

liki deo naroda uz vas, ali ja ne znam da kada bi se dali slobodni politički izbori, kako bi taj narod reagirao na to. Ja mislim da bi taj narod reagirao čisto protivno i čisto drukčije nego što vi mislite, i kako se vi nadate.

Gospodo, osobito moram da naglasim, da jedan veliki deo naroda nije zadovoljan ni sa politikom Kraljevske vlade, niti sa politikom vladine većine. Taj veliki deo naroda, to su Hrvati, sa kojima nikako ne možete da dođete do sporazuma. Gospodo, ne može ova Vlada da dođe do sporazuma sa nama Hrvatima koji smo ovde u Skupštini. (Odobranje na levisi. — Buran smeh u dvorani). . . . koje nazivate oportunistima, i koji smo oportunisti. Kada vi sa nama ne možete da načinite sporazum, onda kako ćete vi taj sporazum načiniti sa onom opozicijom, koja je izvan ove Skupštine? Ja, gospodo, u to apsolutno ne mogu da verujem (Odobranje na levisi), i ja mislim da je sve ovo pisanje po novinama o sporazumu itd., da je to samo zato da se malo publika zabavlja (Odobranje na levisi), i da nema s vaše strane niti faktično, — možda ima dobronamernih ljudi, neću da govorim općenito, — ali među glavnim ljudima niti ima namere, niti dobre volje da se taj sporazum načini. (Odobranje na levisi). Ja bar tako mislim. Nema, gospodo, niti namere za to. Jer kad bi bilo namere, onda bi se to malo drukčijim putem provodilo, nego što se provodi. A tome mi je najjači dokaz, što su dva glavna stuba Radikalne zajednice sigurno protiv toga sporazuma sa Hrvatima, jer im to ne ide u politički račun. (Odobranje na levisi). Gospodo, kad bi se napravio sporazum između Srba i Hrvata, onda bi ta dva glavna stuba Radikalne zajednice došla u neugodan položaj, ne bi imala onaj dominantni položaj, koji imaju sada u Radikalnoj zajednici. Ja držim da je tako. (Glasovi na levisi: Tako je!) Tako je sigurno! Gospodo, kad bi do toga sporazuma došlo, ja sam siguran da bi i gospodin Korošec i gospodin Spaho imali jedan sasvim drukčiji položaj u Vladi, nego što ga imaju danas (Odobranje na levisi), i da bi imali drugi položaj u Radikalnoj zajednici nego što ga imaju danas. . .

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорниче, изволите наставити ваш говор али немојте улазити у појединачку дискусију, јер је ваше време прошло.

Раво Матича (наставља): Ја сам први говорник, у име групе. Господо, тај споразум, како сам рекао, неће оживотворити Радикална заједница. Мој предговорник г. Мита Димитријевић изволео је рећи да је једино Радикални клуб добиће Главни одбор радикалне странке дорастао да начини тај споразум. Ја бих то од срца поздрављивао кад би се то фактично десило али исто тако као што неће Радикална заједница тај споразум направити, и то не за то што не би могла да га направи, већ ради тога, јер јој не иде у политички račun, тако га неће направити ни Радикални главни одбор. И због тога све то писање и састанци имају за циљ да забављају политичку публику, и осталу публику а и ради тога, да онај свет који би од срца желео споразум, који очекује нешто у том погледу да не буде дешператан већ да се нечему нада и ако од тога неће бити ништа. (Пљескање на леvisи).

Gospodo, ja mislim da će taj sporazum, kako je rekao jedan pametan čovjek, načiniti ili neka velika nevolja, ili će ga načiniti jedna velika pamet. Gospodo, ne dao Bog da naš narod snade neka velika nevolja, zbog koje bi moralo doći do sporazuma, ali neka da Bog da se nade jedna takva velika pamet! Ali ja

dvojim da će se naći ta velika pamet. (Glasovi sa desnice: Imamo je već, imamo!). Ja dvojim, postoje dve bremze koje ne daju.

Ja držim da će taj sporazum najpre napraviti seljački pokret — seljaci. Kad seljački pokret zahvati srpske seljačke redove tada će srpski seljak napraviti brzo sporazum sa hrvatskim seljacima za 24 časa. (Пљескање на леvisи и у центруму. — Glasovi iz većine: Pa i u JRZ ima seljaka!).

Gospodo, srpski seljački pokret je već gotova stvar. On čeka samo svoga vodu, koji će biti ideolog srpskog seljaka i kodifikovati njegovu ideologiju i program. To mora da bude jedna apsolutno nesebična, poštena i umna ličnost, koja će iskupiti sve srpske seljake oko sebe, i ti srpski seljaci i hrvatski seljaci učiniće sporazum za 24 časa. Zašto? Ja sam uveren radi toga jer oni nemaju onih predrasuda... (Žagor i međusobna objašnjenja).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим господу посланике да не упадају у реч, а Вас, господине говорниче, молим да не улазите у дискусију са појединим посланицима. Изволите наставити свој говор.

Раво Матича (наставља): Господо, ја не говорим о seljačkom pokretu г. Воје Ђорђевића. (Живо одобранје на леvisи.) Ја говорим о pokretu који ће водити једна nesebična, poštena i umna ličnost... (Жива objašnjenja između poslanika Narodnog seljačkog kluba i poslanika sa levice).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине, молим вас за мир.

Раво Матича (наставља): Господо, да вам кажем зашто ја у ту ствар верујем. Ја верујем у ту ствар ради тога јер ће српски и хрватски seljaci доћи један другоме без икакве predrasude. Они поштују један другом веру, они имају сличне обичаје, они су једнаке природе, једнаких mana и врлина, али они се неће посвадати за положаје, они се неће отимати за министарства, они се неће отимати за разне beneficije, за које се gospoda otimlju. Ради тога otimanja за те положаје, за различите beneficije danas u državi ne mogu se gospoda nikako pogoditi, јер више би htela srpska gospoda, а више би htela и hrvatska gospoda... (Žagor i objašnjenja između poslanika iz centra i sa levice).

Radi toga, gospodo, ја верујем да је српски seljački pokret gotova stvar. Он је у masama svršen. Да је г. др. Маček знао pokret seljački ставити на југословенску базу, данас би била велика većina srpskih seljaka уз Маčekа, макар је он Hrvat. (Пљескање на леvisи. — Žagor i objašnjenja između poslanika većine i opozicije).

Gospodo, ova Vlada govori mnogo i o tome da joj je seljački svet i seljački naš narod i napredak našeg seljačkog naroda mnogo na duši i srcu. To se govori prilikom svih izbora, to naglašava i Kraljevska vlada, i gospoda iz većine i t. d. Međutim, promotrimo malo privrednu politiku, dajmo promotriti malo kakva je poljoprivredna politika u našoj zemlji.

Mi kažemo da smo seljačka zemlja. Ја то не верујем. Gospoda su naglasila da smo seljačka zemlja. Seljačka smo zemlja samo po većini pučanstva. То је истина. Али смо иначе по свему birokratska država i то строго birokratska država. Да ми postanemo seljačka država potreban nam je parlament slobodan, slobodni izbori, slobodno sprovođenje jed-

ne seljačke politike i tad biće seljačka država (Pljeskanje na levlci... Šta ste izvoleli reći, Ministre? (Govornik se obraća Ministru socijalne politike i narodnog zdravlja g. Dragiši Cvetkoviću).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, господине посланиче, изволите наставити! Г. Министар разговара са мном.

Раво Матика (nastavlja): Ја сматрам, господо народни посланици, да би наше Министарство пољопривреде морало имати за задаћу подизање не само seljačkog благостанја, него и seljačke кulture.

Gospodo, promotrite naše niže poljoprivredne škole; promotrite naše srednje poljoprivredne škole; promotrite, gospodo, naše visoke poljoprivredne škole, šta je u njima grešaka i pogrešaka, da se ne uzgajaju seljaci, nego da se uzgajaju birokrati. Duh tih škola nije dobar. Ја не говорим о овој или оној научној основи, него говорим, да тим пољопривредним школама, и нижим, и средњим и највишим манјка seljački дух. Зато деца, која свршавају те пољопривредне школе, било ниже средње или више, не свршавају их да се посвете пољопривреди, настоје да се са нешто знанја које су стекли прогурaju или за послужителје, или благајнике или beležнике у општини или у неко друго звање. Ради чега? Ради тога јер сматрају и очекују један лананији живот тамо, јер нису те школе водене у правом seljaчком духу.

Gospodo, trebalo bi u tim školama, da Ministarstvo poljoprivrede i Ministarstvo prosvete dade onaj pravi seljački дух, да ти људи не изгубе љубав према земљи, да ти људи не изгубе љубав према своме родном селу, да ти људи не изгубе љубав према seljaчком животу, да не изгубе љубав према seljačким обичајима, него да ту љубав још повећају у тим школама и да усаврше и seljačke обичаје, и seljačku культуру, и seljački дом, и seljačku нјиву, и seljački виноград и seljački воћњак.

Gospodo, uz tu brigu, — ако се хоће не само благостанје да подиже, — мора Kraljevska vlada имати и brigu, да и преко Министарства пољопривреде подиже seljačku культуру: да seljački дом постане, према данашњем духу времена, прави, лепи, seljački дом, удешен са свим оним, што модерна кultura и цивилизације носи, а што је до данас носила само граду, док је село свега тога било лишено.

Gospodo, ko podiže prosvetne domove? — То би морало seljačko министарство. Оно би морало да држи задружне течајеве за воденје задруга. А ко би морао издржавати и davati smer тим течајевима? Свакако, gospodo, то исто Министарство пољопривреде.

Али само Министарство као такво не би могло све то да врши, него то би се могло да развије по целој земљи преко бановинских самоуправа, и онда би се тиме dizalo seljačko благостанје, seljačka кultura и љубав оних слушалаца према селу, љубав према сеоским обичајима, према сеоском domu, према земљи и према свему онемо што је seljačko. Gospodo, то је врло важна ствар дати такав дух тим школама, дати такав дух тим задружним течајевима, дати такав дух seljačким задругама, дати такав дух просветним домовима, који би се морали подићи у свима нашим већим selima.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, ја вруће желим да се нас двојица споразумемо.

Раво Матика (nastavlja): Па ми се разумемо. (Buran smeh).

Потпретседник Фрањо Маркић: Ради се о овоме. Ви, г. посланиче, говорите у своје име. По Закону о пословном реду Ви имате права да говорите свега један сат, међутим, Ви говорите већ један сат и 20 минута. Ја Вас стога молим да завршите говор.

Раво Матика (nastavlja): Gospodo, Ministarstvo poljoprivrede načinilo je Uredbom o poljoprivrednim komorama jednu po sebi jako dobru stvar. Kako će se te poljoprivredne komore u praksi pokazati prema toj Uredbi, koju ја smatram u principu да је добра, то ćemo videti. Али, та Uredba imade једну основну grešku. Та основна greška, gospodo, jeste: да се већници за poljoprivredne komore не бирају непосредно, него се бирају посредно. Па бар да је то посредно бирање установљено на један други начин. Него је оно установљено на sledeći начин: у § 14 те Uredbe о poljoprivrednim komorama govori се о избору коморских већника. Ко тај избор провада? Не провадају га seljaci директно да свoga већника из свoga среза šalju тамо, него општински odbori delegiraju 50 članova у срез, и у том sreskom mestu тih 50 članova бирају једног коморског већника. Gospodo, ту је покварена, по моме mišljenju, читava ova Uredba о poljoprivrednim komorama. I dok bude то посредно бирање; док će те коморске већнике бирати не сами seljaci, него će их бирати delegati општинских odbora, dotle neće ulaziti у та коморска veća они људи који би могли користити seljaчком свету и seljaчком народу, и који би могли бити добри savetnici и Kraljevskoj vladi, и свакој која буде била, који би doprinosili своје mišljenje о појединим zakonima и стављати своје захтеве у појединим stvarima које се тице seljaštva. Ту је учињена основна greška, и ту основну grešku носіће те коморе. Мени је рекао г. Министар пољопривреде: Kada би било непосредно право glasanja, proizvelo би се одмах veliko uzbuđenje међу seljačким светом поради glasanja. Ја mislim да не би тако било. То нису политички избори. То су skroz seljački избори, који би се тicali само пољопривреде, који би се тicali seljačke кulture, који би се тicali seljačkog napretka itd. А када би ти избори за poljoprivredne komore били provedeni непосредним načinom — šta би се dogodilo? Bilo би то, да би те poljoprivredne komore биле праве male seljačke skupštine, које би водиле brigu у свакој banovini о свима životnim potrebama нашега sela и нашег seljaka.

Gospodo, hteo bih još о nekim stvarima овде да говорим, specijalno што се тице sela и seljaka, али само нешто што ću још да spomenem, што морам bezuvetно да spomenem, а то је: ја сам говорио овде о unapređenju seljaka; сад да spomenem рад „Hrvatskog Radiše” и „Srpskog Privrednika”. Gospodo, ove dve institucije, vi znate, већим delom brinu се за нашу mladež у siromašним крајевима, помало их nameštaju у zanate, trgovine itd. да их osposobe да буду добри и zanatski и трговачки pomoćnici и да буду danas-sutra своје gazde. Међутим one су уzele за задаћу још један posao: да из siromašних крајева или заосталих, где је пољопривреда заостала, да они seljačke dečake šalju у napredne крајеве где је наша poljoprивреда болје napredovala, где је veća кultura sela, где могу та деца много да науче. I то је врло лепа и добра ствар, и тај posao ја mislim да би морала podupreti и Kraljevska vlada и г. Министар пољопривреде, да омогући и једном и другом друштву и Srpsком Privredniku и Hrvatsком Radišu да у што већем broју могу ту decu из оних заосталих крајева слати у naprednije крајеве као научнике, као šegrte да се у

toj poljoprivredi izuče i vide tamo lakši, bolji život, bolje obradivanje polja i da onda to prenesu u svoje krajeve.

Gospodo, još bih jednu stvar imao spomenuti. Budući da mi imamo predele različite, da imamo, na primer, u Južnoj Srbiji drugu klimu, druge kulture koje ne uspevaju, u severnim krajevima druge, u istočnim druge, u južnim i zapadnim druge, radi toga je bezuvetno potrebna jedna decentralizacija poljoprivrede; poljoprivreda vodi se sa jednog mesta ali decentralisana treba da bude prema mestima gde je, a to se najzgodnije provodi kroz banovine.

Gospodo, kako se vodi slaba briga za napredak sela i napredak seljačke kulture, tako je i slaba briga Kraljevske vlade za napredak seljačkog zdravlja. G. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja ima povećan budžet za nekih 20 ili 30 miliona, — ne sećam se tačno. Ne poričemo da su zdravstvene prilike takve da bi trebalo taj budžet možda još povećati ali ja smatram da će od toga i higijena sela i zdravstvene prilike na selu od toga povećanja budžeta imati slabe koristi. Zašto? Ne kažem da neće imati nikakve koristi, ali slabe koristi će imati. Radi čega? Radi toga, jer, gospodo, kako stvar stoji, ako stigne bolest nekoga na selu, jednog siromašnog čoveka, seljaka koji je siromašan, koji ne može da plati lekara, koji ne može da plati apoteku, šta mu se događa? Makar da ima lekara tamo u selu ili u bližoj varoši, makar da ima apoteku tamo, taj seljak mora svejedno umreti ili skapavati od svoje boli i bolesti. Kažu: zato je bolnica, da ga pošalju u bolnicu. Međutim, seljak se boji da ide u bolnicu ne radi toga što on ima straha od lečenja u bolnici, nego radi toga što mora platiti bolničke troškove. Ako on ostane mesec dana, ili ako bolest zahteva da dva meseca ostane u bolnici, to mu već iznosi toliku sumu da je pokolebano njegovo ekonomsko stanje, da su pokolebane njegove prilike.

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, ви правите екскурзију кроз сва министарства. Има већ сат и по како говорите и време је да завршите. Зато Вас молим да остала излагања резервишите за специјалну дебату.

Павао Матица (наставља): Господо, ако би се htelo помоћи са ових 20 милиона или тридесет милиона, не сећам се таčno, за колико је повећан буџет, могло би се најједноставнијим начином врло много помоћи. Да вам кажем једну ствар коју је загребачка обласна управа начинила 1927 године. Станје је било слично по селима па шта је учинила? Послала је у поједине општине леџнике. Тим леџницима дала је плату као што има сваки чиновник према своме положају и према годинама службе. Али дала му је још нешто. Дала му је 3.000 динара месечно надоплате за бесплатно лечење свих општинара у dotичној општини и осигурала осим тога да може добити и сваки онај лек, јер су ти лекари имали мале ручне апотеке из којих су davали лекове. За те ручне апотеке и dodatak лекарима бринула се загребачка област. И шта се је dogodilo tada? Dogodilo се то да су фактички много pomogli и да су били свакome лако pristupačni и то је било seljacima од велике помоћи. Али шта се је после dogodilo? Naravna ствар, то је била silna конкуренција лекарима који се баве праксом, јер је то социјализација медицине која је била на штету лекара и апотекара, и dogodilo се то да се та добра институција и добра ствар порушила и да данас више не egzistira.

По мом мишљењу, Министар социјалне политике и народног здравља ако хоће seljačkom свету да

помогне са тих 20 милиона, помоћи ће му више на овај начин него ако их уложи у болнице, ако начини овакву здравствену службу као што је начинила 1927 године Загребачка област.

Будући да је буџет толико повећан да је opterećenje народа тако високо и да то opterećenje pogada најшире слојеве нашег народа, а нити у здравственом погледу, нити у погледу привредном нити у просветном најшире масе нашег народа не могу да дођу до оног идеалног циља, који народ очекује од своје државе и од своје земље, ја, gospodo, не могу да glasam за овај прораčун и не могу да дам glasanjem својим поверење Kraljevskoj vladi. (Odobranje на левици).

Потпредседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, пре него што дам реч следећем говорнику дозволите ми, молим вас, да приметим да се нека господа говорници и сувише задржавају са својим говором. Ја сам у овој случају био нарочито толерантан, али молим да се не схвати да ћу сваком говорнику дозволити да говори двапут више него што на то има по Пословнику право. Реч има известилац већине народни посланик г. др. Часлав Никитовић.

Известилац већине др. Часлав Никитовић: Као известилац већине Финансиског одбора дужан сам да исправим извесне нетачности, које је уважени Министар г. Матица мало пре учинио. Ја нећу да се упуштам у то, колико је г. Матица успео да вас увери у своја демократска начела и схватања, али сам дужан да кажем две-три речи о томе, да је г. министар казао неке нетачности, које би, може бити, могле да вас рђаво обавесте о извесним питањима.

Реч је о § 67 тач. 25 Финансијског закона. Ту се говори о томе, да је Краљевска влада поднела на озакоњење Уредбу о ослобођењу од таксе за пренос некретнина, које путем принудне дражбе стичу новчани заводи.

Уваженом Министру г. Матици у Финансијском одбору по овом питању је одговорио и Министар финансија г. Летица, одговорио му је нашта се ово односи и ми смо сви веровали, да је он тада био убеђен, да оно што је био казао није било тачно. Међутим, видели смо, да г. Матица опет говори о истом питању.

Ја ћу да објасним како ствар стоји, да не би неко од госпoде народних посланика остао можда у заблуди да су наводи г. Матице тачни.

Ова Уредба донесена је половином октобра прошле године. Она је имала и има социјални карактер. У њој је реч о ослобођењу преносне таксе оних новчаних завода и задруга, које би на једној јавној лицитацији купили некретнине од свога дужника. Тиме се, gospodo, штити дужник да не би те преносне таксе он платио, који је и иначе у тешком положају. Влада је донела ову Уредбу, да дужнике од тога ослободи. Даље, новчани заводи и задруге, обавезне су да у року од две године дана те некретнине продају другима, у коме ће случају платити преносну таксу, а ако то не учине у том року, платиће накнадну таксу.

Према томе, Уредба о којој је реч, има социјални карактер и речи министра г. Матице нису биле на своме месту.

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има г. Павао Матица ради личног објашњења.

Павао Матица: Ја бих хтео рећи само то, да ме народни посланик г. Часлав Никитовић није опет убедио, да то није привилегија банака и ја остајем и након говора г. Никитовића при томе, да је то велика привилегија банкарима коју нема ни један грађанин. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. др. Драгутин Којић.

Др. Драгутин Којић: Господо народни посланици, пре него што бих почео своја излагања, да учиним једну напомену: да ћу се ја у њима бавити више политичком страном предложеног буџета, но чисто финансијском. Кад кажем: политичком страном предложеног државног буџета, ја мислим на ону политику чији ће продужетак, чији ће наставак бити омогућен, ако Народно претставништво изгласа овој Краљевској влади предложени државни буџет.

У погледу финансијске стране буџета, ја морам одмах да кажем да ја не могу за њега гласати. Не могу гласати из ових разлога: Предложени државни буџет знатно је већи од прошлогодњишег буџета. Самим тим, а то се, господо, не може сакрити ни са каквим фразама, самим тим он супсумира и повећање јавних терета. Државни буџет повећан, чија је неминовна последица повећање државних терета, не може бити симпатично примљен од Народног претставништва, ако је оно свесно у каквом се економском стању наш народ налази. Његово економско стање, његова платежна и нарочито његова фискална моћ налажу императивно смањење и олакшање јавних терета и дажбина, што значи другим речима смањење државног буџета.

Овај државни буџет, господо, поред тога, уводи чудновату праксу ван буџетског финансирања. У читавом низу утросака, са читавим низом државних финансијских операција које су изван буџета, он ништи основно право Народног претставништва: буџетско право Народног претставништва и његову контролу државног газдовања.

Кад сам казао, да ћу се углавном позабавити политичком страном предложеног буџета, ја сам, господо народни посланици, помишљао на једну од наших најважнијих дужности и на једно од најважнијих права: на дужност и право народних претставника да, претресајући државни буџет, пажљиво и савесно претресу и испитају политику владе која буџет предлаже.

Одговарајући тој својој дужности и користећи се тим својим правом народног посланика, ја сада улазим у ту анализу политике Краљевске владе.

Да у ту сврху поставим једну полазну линију.

Вама је свима, господо, познато, да је садашња Влада још пре изгласавања прошлогодњишег буџета изашла са једном декларацијом којом је објашњавала значај свога преузимања власти и главне линије великог политичког програма који је себи ставила у задаћу.

По тој декларацији, која је доцније и све до последњих дана удопуњавана честим изјавама Претседника и чланова Краљевске владе, цео обешани програм њен могао би да се сведе у главном на ово:

1) Решавање тзв. хрватског питања;

2) Стварање у земљи пуног парламентарног режима у демократском духу и пуне политичке слободе;

3) Доследно томе, ликвидирање свега што су ауторитативни режими после 6 јануара 1929 године створили, а као круну тога пословања, ликвидирање и ове Народне скупштине;

4) Поправке свих грешака и занемара раније државне политике, почев од 1918 године;

5) Смиривање духова и ублажавање заоштрениости у верским, племенским и међупартијским односима. И на крају, господо, из спољне политике Краљевска влада нам је обећала што тешњу и што интимнију везу са нашим савезницима и пријатељима. Ето програма Краљевске владе, ето обећања које нам је она дала о ономе што треба да ради у унутрашњој и спољној својој политици! Да, господо, сада полако прегледамо, колико је она тих својих обећања остварила.

Да појемо са тако званим решењем тако званог хрватског питања. Никада, господо народни посланици, у име демократије и за рачун демократије један честит, бистар и паметан народ није толико обмањиван и са толико бездушности се према њему није поступало као у случају решавања и споразумевања о тако званом хрватском питању. Ја морам да признам, господо, да Влада др. Стојадиновића или боље рећи сам г. Стојадиновић није у овом питању био први ни оригиналан. И пре њега, г. Давидовић преко својих политичких лауфера, преко својих политичких трговачких путника са куферима његових политичких проналазака и његове политичке робе, отворио је серију трчкарања од Београда до Купиновачког двора. Само др. Стојадиновић је учинио нешто више од г. Давидовића. Док је г. Давидовић слао своје изасланике, претседник Краљевске владе се с њима лично састао. И као сви ранији, господо, и Претседник Министарског савета са овога свога утакмичарског похода вратио се је са врло чудном изјавом. Раније се говорило да је споразум по такозваном хрватском питању ту, само се, веле, ради о извесним предусловима, предатмосферама итд., а г. др. Милан Стојадиновић измислио је нову реч, он је дао изјаву по повратку са свога састанка са др. Мачеком да се сада ради о предрадњама. Ја вам, господо, подвлачим реч предуслови, предатмосфере и предрадње и уверавам вас да ни у једном политичком речнику никада ове терминологије није било. (Протести код већине и гласови са деснице: Он то није казао, он је рекао: На добром смо путу, то је све!) Ја нећу да говорим док немам потпуно гарантован мир, ја нећу да се надвикујем са г. посланицима.....

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо посланици, збиља господин говорник има право и молим вас изволите га саслушати у миру.

Др. Драгутин Којић (наставља):.... Ова необична терминологија у политичком језику, а нарочито у нашем јасном народном језику имала је једну тенденцију, блефирање, господо! Рачунато је на простодушност нашег народа. Хтело се је необичним за његов слух, ако хоћете, необичним уопште речима, да се блефира, као што се блефирало још од петемајских избора, кад је г. Давидовић изјављивао да је споразум по такозваном

ном хрватском питању готова ствар, само је једина сметња да се у дело спроведе влада г. Јевтића!

Ми, господо народни посланици, којима се спори демократизам, нисмо никада имали овако мало поштовања и овако мало искрености за један трезвени и бистар народ као што је то наш. Отворено и јасно ми смо изјављивали, да за нас не постоји хрватско питање као питање, које носи обележје политичке националне хрватске индивидуалности. Сматрали смо и сматрамо и данас да постоји само једна и једина нација — југословенска нација (Бурно плескање на левици), која је са историјских поремећаја понекад површински и привремено губила пуни и интегрални национални карактер, али га је увек и сигурно, често и кроз тешке трзаје, на крају, ипак, налазила. (Један глас са деснице: За Вас не постоји хрватско питање, Господине Министре!) Ја сам, господине, поставио, како не постоји. Хоћете ли још једанпут да Вам поновим?!

Уз припомоћ и асистенцију Краљевске владе сада је видно признато и постојање тога питања, и карактер политичке националне индивидуалности тога питања. Уопште, дата му је једна таква форма, да оно може угрозити основе наше државе. Јер, господо, као неизбежна и логична последица и једино могућа последица једног таквог признања хрватског питања у таквој једној форми, доводи и до једног другог признања: до признања, по коме смо ми повредили принцип националности, на коме смо принципу водили све наше народне ратове и на коме смо израдили и темеље Краљевине. (Плескање на левици). Другим речима, господо народни посланици, значи признати, да је наша Отаџбина, наша државна заједница, постављена на несолидним темељима и уз повреду онога права за друге, које смо ми увек ревидирали за себе.

Ја остављам вама, господо народни посланици, и заточници народног јединства и државне целине, да судите и то да добро судите до каквих све тешких последица за нашу народну будућност овакав један рад и овакво једно признање може да доведе. Тако исто, ја остављам, господо, народном суду да цени и оцењује поступање једне Краљевске владе, која овако олако схвата своју одговорност пред народном историјом.

Господо, не треба се ни чудити што споразума по такозваном хрватском питању не може ни бити. Нигде ни код једнога народа формирање једне нације која је била раскомадана и подложена туђинским доминацијама није се вршило путем споразумевања. Споразумевају се, господо, разни народи, а не делови једног те истог народа. На једном истом телу, господо, не споразумевају се делови тога истог тела. Један од наших другова, г. Косић, јутрос је дао мало историског прегледа како су се формирале нације. Па дозволите, да вам и ја нешто о томе кажем.

Узмимо, господо, за пример једну најчистију, најчистије формирану нацију, француску нацију. Мислите ли ви да је се при процесу формирања француске нације вршило путем споразумевања и договарања? Не, господо, и на том народном телу и на француском народном телу, постојале су белеге и ожиљци туђинске владавине, туђинске политике раздвајања и раскидања. И Лотрингија, и Дофинија, и Бретања и Нормандија и Аквитанија и Прованса, све крајеви насељени народом једног

језика и једне крви, још у 17 веку нису признавали јединство нације. Не само то, господо, него су се и бориле против тога јединства тражећи свака за себе признање специјалне националне индивидуалности. (Један глас: Тако је!) Али срећом за француски народ у тој земљи и на том националном телу постојали су велики владари Луј XI, Хенрик IV, који је свој живот жртвовао за дело народног уједињења, Луј XIII и Луј XIV, велики државници и национални борци Ришеље и Мазарен који су истрајали на линији народног јединства и на тој линији по цену свога живота нису хтели да отступају нити да праве какве компромисе. На таквој једној линији, господо народни посланици, жртвовали су своје драгоцене и племените животе и велики Вожд и његов исто толико велики Праунук уз безброј саможртава великих нам људи из хрватског, словеначког и српског дела нашег народа. (Повици на левици: Тако је!) А да не помињем већ милионите жртве које је наш народ у последњим ратовима поднео на олтар потпуног народног уједињења.

Поред свега тога, господо посланици, што се и код нас са званичне стране сада пошло изван тих линија, које нам указује и историја других народа, а коју су и својом крвљу обележили и племенитији међу нама, ја верујем да и најпогрешнија политика неће моћи дефинитивно да спречи процес народног уједињења. (Узвици на левици: Тако је!) Краљевска влада ће једнога дана морати да одговара што је својим држањем тај процес сметала и успоравала. (Бурно одобравање на левици).

Али, господо, да идемо даље у прегледу онога што је све Краљевска влада обећавала на пољу унутрашње политике и колико је та своја обећавања у дело привела.

Као што је обећала решење хрватског питања, да га остави нерешено и у једној још акутнијој и тежој форми него оно како је оно било, она је тако исто обећала и увођење пуног парламентарног слободњачког режима. Остављајући по страни чудновату терминологију г. Председника владе, који је за свој режим нашао израз седам дебелих крава, а за прошли режим седам мршавих крава, да видимо шта су нам те две дебеле краве, те две године режима г. др. Стојадиновића дале у циљу увођења земље у пун парламентаран рад и у пуну демократију, у пун слободњачки режим. (Гласови на десници: Више него ви!). Ми нисмо демократе.

Ви знате да је у овом погледу Влада др. Стојадиновића обећала на првом месту доношење политичких закона: Закона о штампи, закона о зборовима и договорима, закона о политичким удружењима, општинског закона, закона о бановинама и закона за избор народних посланика. Ви сте ми сви сведоци да се ни један од тих закона није појавио пред вама и ту ми тек не можете казати да говорим пристрасно или да оптужујем Владу за оно што не постоји. Због тога је Краљевска влада опет морала да ствара једну специфичну терминологију. Она је, кад обећане законе није пред вас донела, изјављивала да ће она отпочети са либералном применом већ постојећих закона. Господо, опет недемократско срачунавање на блефирење овога једног народа! Или су постојећи закони либерални, и онда како могу друкчије да буду примењивани? Или су они реакционарни, назадњачки,

али су закони, и као такви морају бити примењивани док постоје. Другојачије поступање ставља Владу у незаконит положај према земљи а да и не помињем у какав положај ставља цео свет код нас. По чему би судови били обавезни да стриктно примењују позитивне законе, ако би се та формула либералне примене закона усвојила? Или, по чему би наши грађани имали дужност да се повињују законима ако би се та формула произвољног примењивања закона могла да прими?!

Да загледамо даље како је за ово непуне две године изгледало обећано увођење земље у пуњ парламентарни режим и режим слободе. Ја мислим да овде може човек да се послужи простим бројаницама: Парламент је за све време, откако је на влади ова данашња Краљевска влада, радио цигло и словом 59 дана. То је, знате, увођење пуног парламентарног режима! Краљевска влада за све то време, за све време јадне цифре од 59 радних дана нашег Парламента имала је чланова који су демонстративно и са тог малог броја седница отсутствовали. Демонстративно отсутствовали, господо, показујући тим својим отсутством или немар за ову институцију или немар за њен лични састав, за вас и за нас. Јавност парламентарних седница Уставом огарантована, а јавност парламентарних седница не значи јавност за галерије и за оне који са картама на њих дођу, него јавност за целу земљу путем публикације говора, потпуно је за Владе др. Стојадиновића укинута, и ја вас уверавам да је то јединствен случај у нашој политичкој историји.

Слободно кретање народних посланика, огарантовано Уставом чак и обичним грађанима, није поштовано. Било је сенатора и посланика којима је забрањиван слободан одлазак и слободно кретање чак и онда кад су били решили да иду да изврше једну часну дужност великог пијетета (Пљескање на левици). Слобода збора и договора, господо, у границама позитивних закона није признавата ако се тичала посланика и сенатора с опозиционе стране. Народни посланици инсултирани су — случај са нашим другом Војом Лазићем; народни посланици хапшени и интернирани поред пуног имунитетног права народних посланика. (Одобравање на левици). Слободна штампа схваћена је тако, да је она слободна у нападању на част и углед људи који не припадају режиму, на част не само њих него и њихових домова. И опет та такозвана слободна штампа, схваћена као слободна у похвалама за рачун г. г. Министара или њиховог свакодневног фотографисања.

Влада је безобзирно, господо, прогонила чиновништво, чија је једина кривица била та, што су државну службу претпостављали служби режиму. По највећој цичи и зими, за време самих Божићних празника, маса честитих и добрих учитеља прогањана је из места у место. (Одобравање на левици). И то само зато, што су школски рад претпостављали раду на избору владиних кандидата за општинске изборе. Ја ћу за тачност овога да вам прочитам једно писмо једног учитеља, резервног официра и ратника, који је зато премештен из једног краја наше Отаџбине у други крај што је случајно био старешина соколске чете којој сам ја поклатио заставу и што је на освећењу те заставе, кад сам ја тамо дошао као старешина соколске чете, морао да прими свога кума.

Том учитељу, умрла је шестогодишња девојчица на путу одавде за место где је он премештен. Ја име тога учитеља не помињем, јер мислим да кад би га поменуо, да би га још већа несрећа могла да снађе. Читаве општинске управе пре и у очи последњих општинских избора, смењиване су без икаквих законских разлога. На чело тако смењених општинских управа, постављани су људи, чије су једине квалификације биле те, што су се лажно, господо, изјашњавали као присталице странке Ј. Р. З. а у души решени да се први баце каменом на Ј. Р. З. кад време томе дође.

Влада је извршила општинске изборе методама које нису забележене у аналима наше политичке историје (*Исметбег Гавран Капетановић*: Ви сте вадиле зубе бирачима!) Ми смо реакционари. Ми нисмо кокетовали демократизмом и демократским слободама. Влада је, велим, извршила општинске изборе методама који нису забележени у аналима наше политичке историје. Господо, изнуђаване су кандидатима изјаве да су припадници странке Ј. Р. З. од стране среских начелника, под претњом да им срески судови неће потврдити листе, ако ту изјаву не даду. Када и то није успевало онда је власт све кандидате оглашавала присталицама странке Ј.Р.З. остављајући им право да они путем слободне штампе то демантују и т. д. и т. д.

Да идемо, господо, даље. Влада је, господо, много говорила о ликвидацији ове Народне скупштине и свега осталог што је остало иза шестог јануарског режима. Међутим, ја видим да сте сви народни посланици изабрати на листи г. Јевтића петог маја 1935 године живи и здрави. То ми нећете без сумње оспорити. Владино, међутим, обећање о ликвидирању установа из ауторитативног режима, донекле је извршено. Ето, ја по нешто признајем. Ликвидирање ауторитативног режима извршено је само на тај начин што је уз њега ликвидан и државни ауторитет уопште. (Буран пљесак на левици). У многим крајевима наше отаџбине постоји одсуство јавног поретка и одсуство правне гаранције у јавно-приватним односима. (Један глас: Где?) Па у Керестинцу, па у виногорадима хрватских националиста, па у паљењу кућа хрватских националиста, и у распису г. Мачека општинским управама..... Краљевска је влада, као што сам већ казао, кроз уста својих чланова обећавала и брзе исправке крупних грешака и занемара својих претходница, све од 1918 године. Ја ћу, господо народни посланици, намерно и у интересу земље да се врло брзо осврнем на изјаве чланова Владе које се тичу тих исправака. Подвлачим, да то чиним у интересу земље. Не могу притом и да не речем да би исправка, о којој је говорио Министар унутрашњих дела г. Корошец, значила не исправку већ рушење наше државне зграде. И ја сам захвала Краљевској влади што ово обећање др. Корошца није испунила и ако се он, верујући ваљда да ће оно ипак бити испуњено, у свом последњем политичком говору обраћа народима Југославије која, према таквом апострофирању, треба од националне државе да постане оно, што је била бивша хабзбуршка монархија.

Да погледамо сада како је Влада испунила своје обећање о смирењу духова и ублажавању заоштрености у политичким, верским и племен-

ским односима у нашој земљи. Да прво почнем са ублажавањем у политичким односима. Краљевска је влада пред Финансијским одбором признала, то ми ваљда неће сада оспорити, да је комунистичка активност у нашој земљи, за последњу годину дана јако појачана, а то је откако је она на власти. Та, господо, комунистичка активност већ по својој природи није нигде доносила маслинову гранчицу мира, већ само заоштреност, како у друштвеним тако и у политичким односима. (Одобравање и плескање на левици).

Односи бивших политичких страна према Влади и ЈРЗ такође нису ублажени већ пооштрени. Меморандум србијанског дела „Удружене опозиције“ од пре месец и нешто дана претставља читаву писмену оптужницу у томе смислу. Тај меморандум претставља једну страшну и, ако хоћете, крваву — како се изражава та страна, која је меморандум писала — оптужбу о односима Краљевске владе према политичким партијама у овој земљи. Несумњиво је, господо, да ни ту нема ублажавања заоштрености него је напротив то појачавање, потенцирање заоштрености.

Како је са међуверским односима? Ви сви знате, господо, да су верски односи у нашој земљи добили у последње време форму најоштријих верских конфликта. (Одобравање и плескање на левици).

Ми бисмо, господо народни посланици, били срећни, када би у племенским односима нашега народа бар ту заоштреност видели ублаженом. Нажалост, то не можемо да видимо, већ, напротив, утврђујемо да је та заоштреност у извесним крајевима наше Отаџбине за Владе др. Стојадиновића добила обележје међуплеменске и братске несношљивости.

Влада је, додуше, у неколико махова изјављивала преко својих чланова, да је довољан доказ за смирење духова у нашој земљи и то, што за последњих годину и по дана ни једна бомба није пукла у нашој земљи. На такву једну аргументацију ја морам само узгред да речем ово: Бомбе се чују само онда, кад државни ауторитет истински и стварно иставља се и ангажује у заоштрености у политичким, верским и племенским борбама у циљу ублажавања или онемогућавања те заоштрености. Другим речима, пуца се само онда, када се фронт народног јединства, верске трпљивости и политичке толеранције брани. Када се тај фронт на целој линији напушта, баш као оно у рату, не пуца више ни шамар! То међутим не значи да су на борбеним странама ублажене мржње и заоштрености, како то г. г. Министри, од којих ни један није био војник ни ратник, желе да протумаче. (Одобравање и плескање на левици). Ако није тако, господо министри ће ме демантовати!

Завршујући овим преглед владиних неиспуњених обећања и уопште владинога рада на пољу унутарње политике, да пређемо сада на преглед њене спољне политике, па да тиме завршимо.

Као што сам већ у почетку напоменуо, Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова на конгресу ЈРЗ обећао је у нашој спољној политици негу што тешињских веза са нашим савезницима и пријатељима.

Морам одмах изјавити да се та чудна нега савеза и пријатељстава до сада изразила у овоме:

1) У класирању наше земље у ред Шпаније, Аустрије, Мађарске, Бугарске и уопште у ред оних земаља, које не припадају систему савеза и пријатељстава, на које се наша земља наслањала у своје стварању, и у коме треба и сада да живи.

То и такво класирање наше земље, учињено од најзваничнијих претставника једне велике силе, која је сва у систему савеза противно ономе, у коме се налазе наши савезници и пријатељи, није досада ни једном речи демантовано са наше стране.

2) У потписивању једног у анализима међународне политике незабележеног једночланог уговора, који без икаквих међусобних гаранција напросто прокламује да ће постојати вечито пријатељство између наше источне суседке и нас.

3) У изјави нашег Министра иностраних послова пред Финансијским одбором Народне скупштине о природи и карактеру наше спољне политике. Та је изјава дошла да још више појача забринутост наших савезника, ако не и да на наш неупрљани, светао и витешки народни карактер баца сенку црне неблагодарности и нелојалности. (Плескање на левици).

Због тога је „Тан“, полузванични орган владе савезничке и пријатељске Француске, којој наш народ толико дугује за њену племениту, несебичну и великодушну помоћ у данима борбе за национално ослобођење и уједињење, могао после изјава др. Стојадиновића писати — текстуелно наводим: „из те изјаве, ипак, ваљда не треба изводити да Југославија жели ићи само за својим интересима, и не бринући се за интересе других народа, са којима је везана прецизним уговорима.“

4) У ранијим и последњим изјавама Министра иностраних послова, да је међународни положај наше земље, од како је он на челу наше спољне политике, постао бољи и јачи, но што је икада раније био. Како треба схватити ову изјаву нашег Министра иностраних послова?

Како би та изјава нашег Министра спољних послова могла да се усклади и са изјавама, које водеће одговорне личности у светској политици дају о погоршаној међународној ситуацији?

Наш Министар спољних послова после изјава у Финансијском одбору о циљевима и карактеру наше спољне политике, 12 овог месеца дао је изјаву о томе, да она почива на принципу савезничке солидарности. Шта треба да значи та солидарност интереса, ако не истоветност положаја у међународној ситуацији. Зар у погоршаној и отежаној светској међународној ситуацији Југославија може наћи да је њен положај бољи и јачи него икада до сад?

Да завршим. Господо народни посланици, тудио сам се да у својим посматрањима оне спољне политике, коју је водила ова Влада, водим рачуна о многим високом интересима, који су изнад интереса овога режима и изнад интереса нас, који смо у опозиционом ставу према њему. Ти су ми интереси налагали да не говорим и пређем преко

многих момената из наше спољне политике, који би још више показали, да она није добро вођена, од како јој на челу стоји г. др. Стојадиновић.

Ти исти интереси су ми, међутим, наредили да не прећутим оне грешке, које су у њој учињене а које се ваљда могу још поправити, и да на вас све — и на вас са деснице и на вас са левице — апелујем да са своје стране учините, да се те грешке што пре поправе. (Бурно пљескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Живко Даниловић.

Живко Даниловић: Господо народни посланици, мој поштовани предговорник и посланички друг г. др. Драгутин Којић у свом излагању и критици предлога буџета, држао се већином чисто политичких питања. Међутим, ја се нећу држати ових питања као члан Народног сељачког клуба зато, што су до сад сви посланици у главном то излагали и претресали, него ћу се држати једног питања, које је исто тако важно за нашу националну будућност као и ова чисто политичка питања.

Господо народни посланици, у претресу буџета постављају се три питања: једно је опште политичко питање, питање поверења Влади, која тражи сретства за рад и која ће она несумњиво у овом Парламенту добити; друго је питање програмских линија тога рада, како се оне оцртавају у буџету, и треће, по мом мишљењу, најважније питање јесте опште питање државне политике друштвеног уређења, како политичког тако и оног привредног.

Ја се нећу као народни посланик, и ако биран претежно од земљорадника, задржати на овом буџету, само на ономе шта он даје директно и индиректно селу, јер би у том случају мој говор био врло кратак, управо онолики, колики је кратак и мали буџет Министарства пољопривреде, већ ћу се задржати на ономе што по моме мишљењу и мишљењу Народног сељачког клуба у основи ремети данашњи живот радног човека на селу и граду и што тражи хитне и корените промене, да би се успоставио друштвени мир у земљи, омогућило друштвено благостање и дошло до политичког поретка који ће нашу земљу начинити не само задовољну и сретну унутра, него спремну и снажну за сваку евентуалност, коју мутно небо Европе може сваког тренутка да нам покаже.

Оно што се рекло у овоме Дому и што слабо хоће да се зна, то је да је ова земља сељачка, и то не само по броју становништва него и по привредном занимању највећег броја становништва и по зависности свих осталих класа од пољопривреде као привредне гране, и од земљорадника, како као произвођача, тако и као потрошача индустријских производа и свеже радне снаге, која је потребна граду и индустрији.

Из тих разлога питање благостања сељачких слојева наше државе долази у први ред проблема националних и државних, што, најважније, ни један Парламенат до сада и ни једна влада, од ослобођења до данас, није усвојила, јер није била сељачка, иако се у овоме Дому и са овога места често чула реч да смо ми сељачка земља, да је пољопривреда наша највећа пољопривредна грана. Са свих тих разлога и сви бу-

џети, како државни тако и бановински, процентуално најмање дају нашем селу и сељаку. То није потребно много доказивати. Прелистајмо само све наше буџете од ослобођења, за ових 18 година до данас, па ћемо констатовати жалосну чињеницу, да је буџет Министарства пољопривреде у државном буџету сироче. Човек се при оваквоме факту мора запитати зашто је то уведено као неко правило, да буџет пољопривреде мора бити најмањи у једној земљи где је земљорадник најмногбројнији.

Господо, да би ме одмах разумела и десница и левица Народни сељачки клуб има своју израђену идеологију, израђена гледишта на све државне проблеме како политичке, исто тако и на привредне. Он има свој максимални програм коме тежи и за који верује да ће се једнога дана остварити. Са друге стране, методи аграрне идеологије Народног сељачког клуба нису они који имају други друштвени покрети, који тако исто критикују данашњи друштвени поредак и желе његову промену у једном другом правцу, који није наш и који имају методе револуционарне за постигнуће свога циља. Наш пут јесте пут еволуције и зато, иако ми и на овоме месту и на свакоме другоме месту проповедамо наш програм, ми смо лојални сарадници Владе, која једним делом омогућава селу и сељаку, да своје тешко стање, изазвано привредном кризом, олакша и на тај начин омогући му снажење у привреди и политици, коју један здрав сељачки народ мора да има.

Треба имати осећај, срце, за оне стотине хиљада сиромашних земљорадника који живе и данас животом од пре сто и више година, далеко од цивилизације, без честитога дома, без школе, без доброга пута, без лекара и свих оних културних тековина које имају наше вароши и сељаци у напредним земљама Запада.

Господо, још се и данас у многим крајевима код нас оре дрвеном ралицом, још има 70% неписмености, још има крајева где једна основна школа долази на четири-пет хиљада душа. Често у тешкој борби за опстанак, земљорадник, препуштен самоме себи, мало има интереса за оне расправе чисто политичке које ми често овде водимо, и које потресају зидине овога Дома. Сељака интересира нешто стварније, нешто од чега зависи његов сопствени живот и врло често оцењује Владу по ономе, да ли га пљачка општински, срески или шумарски чиновник и лугар, да ли му зеленаш удара динар на банку, да ли га банка черупа и да ли га жандарми или пандури бију у затвору, да ли ће му држава продати и последњу кравицу за порез, да ли ће му свака ноћ бити тешка од брига за сутрашњицу, да ли ће му свака зима бити без хлеба, да ли његове снажне руке неће наћи запослења и да ли ће увек његов живот бити живот роба, док живот његове рођене браће у вароши преставља благостање, често пута и велики луксуз, који његова сиромашна машта није могла да предвиди ни у бајкама вилинских прича.

И зато се сељак често са чуђењем пита и за оне ствари које су несумњиво корисне, пита се и не може себи да да одговора, да ли је важна слобода штампе коју он не чита и која скоро увек заступа интересе оних јачих и богатијих, која никада не износи његове муке, његове патње, његове потребе и оно нашта он има право, и као

божији створ на овој земљи и као човек који преврће земљу и храни цео свет и као војник који је био увек у првим линијама када је требало бранити богаство оних, којима ни у миру ни у рату није било тешко.

Господо, усне сељака-домаћина често шапућу овакве речи, јер његова борба за опстанак наилази често на презирање оних које он храни и брани, и он који у миру и у рату највише носи терета, и он који је најсигурнији чувар националних традиција и државних граница, пита се: да ли та господа свих политичких боја, странака и странчица нису сложна у једном: да њега сељака, јадника, изабљују, да на његов рачун долазе на власт, да на његов терет приграбљују себи благостање и да њему увек и једино од свега остављају лепе речи и велику наду, од које се његов празан стомак тешко може заситити и која његову болесну децу не може да излечи и његов друштвени положај не може да поправи.

Није редак случај да чујете међу сељаштвом укорњено мишљење да му је мало боље обучен варошанин непријатељ који му одузима зараду и труд и удара цену његовим продуктима како хоће и пошто хоће.

Господо, село је политички и економски још много неорганизовано и препуштено разним шпекулантима села и вароши, који га душмански експлоатишу, а поготову где нема своје једине установе која га штити, — своје задруге.

Али, чим се у једном селу појави земљорадничка задруга, навале на њу као на неко чудовиште, правећи све могуће подвале и смицалице да омегу ову једину спасоносну економску организацију на селу. Саме државне власти често иду на руку овим типовима који коче право честитих земљорадника да се бране од шпекуланата и посредника.

Ово долази све због тога, што је читаво наше друштвено уређење погрешно уређено. Све привредне институције, сва државна надлештва, целокупни друштвени поредак, начињени су тако, као да у овој земљи једва има 10% села и сељачког живља, као да је у овој земљи пољопривреда само оно колико се оком може назрети из палата и зграда великих градова. Тако је то уређено од уједињења до данас и тако то траје.

Све владе, сви интелектуалци, са малим изузетком сва јавност, сва културна, хумана или друга друштва прегла су на то да помогну граду и градски живаљ, да њему дају све тековине културе и цивилизације, не водећи рачуна да је град и његово становништво само најмањи део онога што је у нашој држави. Пресађујући слепо оно што су видели у индустријским земљама Запада, где су варошка насеља у оном проценту у коме су код нас сељачка, они су све благодети овога дебелог буџета просипали на главе срећника који не носе гуњ и који не живе на селу. Ретко је неко од оних којима је била поверавана државна управа или извођење извесног програма, мислио како је то уређење у Шведској, Данској, Финској, или како је то уређено у чехословачком селу, француском селу, па хоћете и у немачком селу, него је увек мислио како је то изграђено у великом граду Немачке, Француске или Енглеске и како је то тамо начињено зато што је варошки живаљ тај који је у претежној већини.

Господо, летимичан преглед само једног дела извесних организација то најбоље показује. Целокупним својим законодавством, особито оним у омогућавању рада издавања новчаница од стране Народне банке, давању фондова Државној хипотекарној банци и целокупног платног промета Поштанској штедионици, држава је задржала за себе право да буде највећи банкар у случају да много фаворизовано приватно банкарство не би успело да себи створи велике зараде и користи. И шта видимо: у доба повољне коњуктеуре и приватно банкарство за себе узима сву кредитну снагу и господари новчано целом нашом државом. Држава као највећи банкар преко ових установа ради тако да збира паре од малог човека, пупилних маса, општинских и других фондова и даје то све опет и једино само онима који су велики, који су моћни и који ће са тим парама изабљивати малог човека. Скоро са сто на сто дати кредити ових великих установа јесу кредити варошким становништву и варошкој привреди. Наша рођена држава није хтела да буде за нашег сељака чак ни оно, што је у поробљеној Бугарској један турски паша, Митат паша, био за бугарског сељака! Привилегована аграрна банка и својим касним оснивањем и својим радом само је још више дала доказа о тези коју износим, да се малом сељаку није помогло, јер највећи део кредита дат онима које тешко можемо убројати у тежак или ситне пољопривреднике. Поменути Митат паша у Бугарској скупио је све фондове и створио је основу за њихову Земљодељску банку, која је данас већа од свих приватних банака заједно са Народном банком, док је код нас по датим кредитима наша Привилегована аграрна банка незнатан кредитор, који је прво узео од банака дубиозна сељачка потраживања и исплатио банакама, а није кредитирао сељака. И зато наше највеће државне новчане установе у својим билансима износе баснословне суме, како кредити тако и зараде акционарима и стално подвлаче милијарде кредита датих варошкој привреди и разним сумњивим предузећима, док кредит за помагање пољопривреде скоро се тамо и небележи. (Јово Загорац додајује иронично: Нема то више). Ја начелно говорим! Било је то, а и данас има.

Ја ниједну владу не браним од слобођења до данас. Ја говорим начелно, и то сам изјавио у почетку.

Господо, ако се с правом подигне глас против оваквог наопаког кредитирања појединаца и сумњивих предузећа по варошима, онда се страхује од оправданих захтева села, које тражи своје место према својој снази и стању, и називају нас левичарима. Ако је, господо, левичарство у томе што тражимо да се наша кредитна политика из основа измени и преоријентише, да се упуту према селу, ми с поносом примамо тај приговор, јер смо уверени да бранимо праведну ствар.

Узмимо, господо, друге привредне институције, које је држава организовала и које служе привреди, па ћемо видети да ако је то за градску привреду, држава је била мати, а ако је за селску привреду, држава је била маћеха. Разне привредне установе и стручне школе омогућавају варошкој привреди и варошким становништву унапређење о трошку државе. То је сасвим супротно код села. Тако, има више трговачких академија у

овој земљи него пољопривредних школа. Држава плаћа и организује разне стручне школе по варошима, а село и сељак, ако има такве школе, сам их о своме трошку подиже и сам мора да их издржава. На пример задружне школе за припрему пословођа за земљорадничке задруге и друге. Разни привредни институти, кад је у питању варошка привреда, испитују и раде на трошак државе, а кад је у питању пољопривреда, онда на терет пољопривреде. Разне институције при Министарству пољопривреде и Министарству трговине издржавају се на тај начин, што се ударају специјалне таксе које нису предвиђене општим законом, него се доносе специјално, тако да се те институције издржавају од саме те привредне гране. Када би то било тако и за варошку привреду, ми не бисмо имали ништа против тога. Али док сељак својом порезом плаћа те институције варошке привреде, дотле он сам мора да издржава своје пољопривредне институције које треба њему да служе.

Господо, ништа боље није стање ни у другим привредним гранама, ни у другим врстама делатности у нашем селу и код нашег сељака. Ако идемо у другу коју привредну делатност, на пр. јавне путеве, јавне грађевине, видећемо да се читава Министарства од почетка наше државе до данас старају о улепшавању градова, о изграђивању водовода и канализација, о лепим фасадама градских кућа, о друмовима који везују вароши итд., а није се успело до данас да се створи тип сеоске куће, сеоског амбара, или сеоске штале, или коша. Још није дат ниједан план о организовању и уређењу села, него наш сељак у огромном делу наше државе и данас још гради своје куће онако како их је градио када се доселио на Балканско полуострво. Ви видите, господо, да све те многобројне инжењере и читава Министарства сељак издржава својим посредним и непосредним порезом. Али, нека извини мој поштовани пријатељ г. Министар Кожул, који је био земљораднички претставник, али ни он до данас није у том правцу ништа учинио, и није створио отсек села у своме Министарству. А шта бисмо тек имали да говоримо о томе колико код нас има нерегулисаних река, колико има неисушених мочвара које су легло бацила, које трују наш народ. И извештаји Хигијенских завода су поразни. У оној води по сеоским бунарима коју наш сељак пије има толико нездравља, толико бацила, да је веома често вода по градским тротоарима чистија него она коју наш сељак пије из сеоских бунара.

Господо, поразне су статистике умирања у нашем селу и у оним слојевима нашега народа, који је сиромашан и слабог економског стања. Позната је чињеница, господо, да Јужни Словени спадају у ону групу народа, који имају највећи број рађања, али прираст становника није на висини, на којој би према броју рађања требао да буде. Томе је разлог велика смртност, нарочито велики помор деце испод једне године.

Као пример могу навести: ја сам свештеник на селу и у малој парохији, која броји 3.500 душа, годишњи прираштај је око 140 просечно, а број смртних случајева увек варира од 55 до 60%. Разуме се, да је у томе постотку највећи број деце, која умиру испод једне године, или од једне до две године дана.

Од болести туберкулоза — сушица је један од највећих непријатеља нашега народа. Према службеним подацима у нашој држави болује од сушице годишње 600.000 душа а умире 50.000. Значи за 6 година боловало је 6 милиона, а умрло 500.000 душа.

Ово су, господо, поразне цифре. Значи да су недовољне све мере за поправку народног здравља. Разуме се, да највише страдају широки слојеви народа, сељачки и раднички. Већ према томе што страдају најшири слојеви народа, види се да ту има и других узрока, као што су економско стање, непросвећеност и друштвени положај. Ради тога се намеће сарадња свих фактора, који посредно или непосредно утичу на поправку народног здравља.

Господо, разлика између здравствене службе у граду и селу је огромна. Док већи градови имају на стотине лекара, па и специјалисте, државне болнице, а мањи градови такође више лекара и по коју општинску или бановинску болницу, — дотле на селу о томе нема ни помена. Таквим распоредом лекара и здравствене службе мало се може учинити за поправку народног здравља. Овај је распоред сем тога неморалан; њиме је село потпуно запостављено, а у селу, а не у граду леже извори животне и националне снаге нашега народа. (Узвици: Тако је!)

Господо, али није невоља само у томе. Рекао сам да су здравствене услуге и сретства неприступачни широким слојевима, да су скупи. Треба најпре наградити лекара, па онда купити лек, који је тако скуп да је то ушло готово у пословицу. Има додуше лекара, који то чине бесплатно. Има их који сиротињи дају лекове и бесплатно, али то су изузетци. Већина деце и одраслих у нашим селима и у граду код сиромашних слојева рађају се, живе и умиру без лекара.

Код оваквог система здравствене службе не сме се остати.

Код нас је, господо, ухватио корена један покрет, који показује најбоље резултате, а то је задружни здравствени покрет. Овим путем подизању народног здравља треба да пођемо. Здравствено задругарство и задружна производња и расподела лекова пренеће бригу о народном здрављу на сам народ, који ће хтети и умети да ту акцију успешно води у интересу свом и државном. Разуме се да овај покрет треба да буде од стране Владе потпомогнут.

Ако се, господо, прелиста целокупно привредно законодавство ове земље, од Уједињења до данас, онда ће се видети јасно, да је оно обрађивало заштиту варошанина, оно је градило законе за њега, оно је градило привредне институције за њега, оно је градило социјалне институције за њега, оно је водило о њему бригу, а не о селу и сељаштву.

Као што сте чули, господо, како наше село стоји у економском и здравственом погледу, ништа боље не стоји ни у духовном и културном погледу. Највећи број културних институција и школа потпуно су ван домена дотицаја широких сељачких маса. Нећу да поменем да ништа није урађено на томе, да народни музеји и народна позоришта буду стварно народни, буду народу приступачни, на тај начин што ће омогућити сељачком живљу да и он на неки начин дође до

њих и да се може тиме да користи. Нећу, госпо-до, да вам говорим о нашој књизи која на разне начине многим ствара богатства, али која је ван дотицаја сељака и која је тако скупа да широки слојеви народа, а поготово сељак, не може да је купи и, према томе, не може да је чита. Али, ако хоћете да погледамо на школе, на оне које су у селу и на оне које су у градовима, онда се види још јасније варошко уређење наше државе. Све се више и више концентришу школе у великим варошима и великим градовима. Држава обилно помаже то. Све се више и више одваја сарадња школе и висока школа од сељачких насеља. Све се више и више материјално онемогућује сељачкој деци да похађају средњу или вишу наставу. Ако хоћете, све се више и више материјално оптерећује основна настава. Ево, господо, примера једног. Ви ћете данас по селима видети како сеоско дете узме папир од паклића дувана и на њему пише. Оно плаћа за овај папир, који не вреди ни 20 пара, још 80 пара пореза, а од овога су ослобођени они који живе у вароши, они пишу на много бољем папиру. Не води се данас више рачуна о томе који друштвени слојеви похађају поједине школе и зато нам статистика показује да је средња и висока школа већ постала монопол варошког живља.

Господо, још се даље ишло, па се дозволило, да и уређење вароши плаћа село. Ми видимо да се данас већина вароши издржава на тај начин што удара трошарину на сеоске производе или што има монопол мерења и тако то бедно и напуштено село, које себе не може да издржава, мора да издржава и далеко богатија варошка насеља. Из тих разлога дошло се до парадокса да овој земљи није тешко да плаћа, издржава и даје милијарду и 100 милиона динара пензионерима по варошима, а да је тешко да се исплаћује 100 милиона динара за инвалиде, да се разним законским одредбама стечено право на инвалиду ускраћује, снижава и да се долази до тога да један човек коме су разне политичке стране за две до три године државне службе дале неколико хиљада динара државне пензије, а онеме сељаку ратнику који је 7 година провео у рату и дао свој живот или дао део свог тела, не даје му се 10 динара месечне помоћи. Ја вас питам господо, има ли некога у овом Дому који би дозволио да му се одсече рука, а да зато прими 10 динара месечне помоћи. Нема га, да право говоримо, нема ни за 100 хиљада, ни за милион. А ми имамо оних који су дали својој отаџбини, дали све што су могли али који нису добили ни оно што је потребно да одрже свој голи живот.

Ради свих напред наведених разлога и питања која су врло важна за наше село, а тиме свакако и за нашу државу и за нашу националну будућност, ми тражимо да наша држава буде према нашем селу не маћеха него мати, јер ничим се не може оправдати да у једној држави, где живи 80% земљорадника, не добија помоћ онај коме је најпотребнија и који је најсигурнија залога и чувар аманета који су нам наши оцеви оставили.

Господо, на унапређење пољопривреде троши се у нашој земљи врло мало, и ако смо ми у огромној већини тежачка али пољопривредна земља; те према томе без напретка и благостања, због чега морају и градови пропадати. То смо осетили а осећамо сви који смо проживели прошле године пољопривредне кризе. Осетили смо

да су и наши градови од тога трпели. Производњу на селу треба подићи чиме се подиже и наш извоз. Напротив нашега села треба посветити пажњу коју оно заслужује. Треба подићи што већи број пољопривредних школа, а редуцирати прекобројне и непотребне гимназије по варошима, које су расадници често пута интелектуалних пролетера. Треба омогућити оснивање зимских пољопривредних школа по селима, треба омогућити што живљи рад среских економа, који данас седе по канцеларијама и врше дужности које немају везе са њиховим задатком.

Тако исто, господо, свима средствима треба помоћи подизању духовне и материјалне културе на селу. Село је темељ државе. Оно је извор наше војне и финансиске снаге. Монополске таксе на со, петролеум и дуван треба ако не потпуно укинути, а оно осетно смањити. Тежак троши много више соли јер му треба не само за кућне потребе него мора и да је даје својој стоци. Док градови имају електричне водове и електрично осветљење дотле мој сељак у Врбаској бановини није у стању да купи за неколико динара петролеума да осветли свој сиротињски дом. Несразмер цена убија нашег сељака. Што купује, скупо је, а што продаје, јефтино је. Зато у моме крају дође па каже: ама газда, ја кад продајем ти ми одређујеш цену, а кад купујем ти ми опет одређујеш цену. Када ће доћи време да он одређује цену макар онога што продаје, пита се он жалосник.

Треба омогућити земљораднику јефтин кредит. Често греше они који нападају страни капитал, а бране домаћи капитал. Капитал је исти, ако не служи целини, био он страни или домаћи. (Бурно одобравање). Господо, не треба нам бољи доказ за ово него презадуженост сељака. А ко је давао новац нашем сељаку? Наше банке које су ударале камате и до 60%. У моме срезу било је много случајева где се је камата наплаћивала без милости и без мере и да се овај однос није донекле регулисао последњом уредбом, на стотине би оваца, волића и кравица Јованових отишло за Перину меницу.

Да завршим. Као што рекох у почетку, проблем подизања нашега села и пољопривреде, по мом је мишљењу врло важан за нашу националну и државну будућност. Треба извршити корените реформе у нашем државном газдинству и у државној администрацији. Све то треба да буде преоријентисано ка заштити живота и привреде малога човека. Ми који смо против диктатуре и насиља и који смо за слободу политичку и праву политичку и привредну демократију, ми зато тражимо промене метода у државном газдинству и омогућавање селу и сељаку, занатлији и другим слојевима у нашој земљи да дођу до својих права и до бољег живота од онога што га има данас. И, ми ћемо увек радити на томе и помагати оне који тим путем хоће да иду.

Зато што верујем да се извесним законима иде ка олакшању привреде, ка олакшању живота нашега сељака, и политичких слобода, ја у име Клуба коме припадам, помагаћу Владу у њеном раду. (Одобравање и плескање код већине).

Потпретседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г. Артур Махник.

Artur Mahnik: Gospodo narodni poslanici, parlamentarni je običaj da Kraljevska vlada predlažući zakonodavnom Domu budžet, traži priznanje i poverenje za svoj rad u prošloj i u budućoj godini.

Dozvolite mi, da se i ja na ovaj rad Kraljevske vlade u krupnim crtama osvrnem, i da iz toga pravim konkluz i označim moj stav prema Kraljevskoj vladi. G. Ministar finansija u svom iscrpivnom ekspozeu prikazao nam je finansijsku politiku Kraljevske vlade, on nam je izneo pozitivna stvaranja, koja su ga dovela, da nam je predložio budžet u onoj cifri, koja predleži i koju nam zagovara da ju prihvatimo. G. Ministra finansija u ovom novom proračunu, koji je prema prošlogodišnjem za 625 miliona veći, vodila je svakako jedna pozitivna crta, naime, da je naš privredni život došao u jednu bolju kolotečinu, da se je taj privredni život popravio, i na temelju tih pozitivnih premisa predložio nam je svoj budžet. Ako analiziramo taj budžet, dolazimo do zaključka, da se u njemu vodi računa u glavnom o svima potrebama našeg narodnog i državnog života. Ja priznajem, gospodo narodni poslanici, da budžet ne odgovara onim potrebama, koje defakto postoje. Posleratni život ima mnogo jači tempo. Reorganizacija socijalnog i privrednog života traži mnogo brži rad za polučenje pozitivnih rezultata, za bolji život današnje generacije kao i poznijih pokolenja. Ali, gospodo narodni poslanici, mi moramo obzirom na naše privredne prilike čitavu potrebu da pokrivamo u jednoj racionalizaciji, moramo da razdelimo na stanoviti niz godina, da naše potrebe mogu naći pokrića u poreznoj snazi našega naroda.

Ako bacimo oko na agrarnu produkciju, vidimo da je ovogodišnja žetva donela 93.000 vagona pšenice i 510.000 kukuruza i da je to jedan plus u žetvi od 69%. Ovo povišenje produkcije svakako je jedan povoljan rezultat i uleva nadu, da će ovaj proračun koji predleži u pretresu ovog zakonodavnog Doma, biti realan i sa boljim okončan rezultatom, nego što je predviđeno.

Naša privredna produkcija mnogo zavisi od rada našeg Ministarstva poljoprivrede. Ja moram ovde otvoreno da kažem, da je, po mome mišljenju, proračun toga Ministarstva i suviše mali, on bi trebao, po mome nahodenju, da bude duplo veći. Mi moramo svim silama raditi na tome, da se poveća kvantitet i kvalitet naših agrarnih produkata. Ja priznajem, da g. Ministar poljoprivrede nije mogao u ovoj godini da za svoje Ministarstvo dobije veći budžet od prošlogodišnjega, i to zbog teške situacije u kojoj se nalazimo, ali ja molim gospodina Ministra da se postara, da bar proračun za iduću godinu bude mnogo jači nego dosadanji, da potpuno odgovara agrarnoj strukturi naše države.

U području Ministarstva poljoprivrede predviđeni su mnogi zadaci i poslovi koji se moraju obavljati za unapređenje našega blaga, žita itd., i naše Ministarstvo poljoprivrede potpuno ispravno radi, da veliki deo tih poslova prebaci na banovine. Banaovine su središte izvešnih pokrajina i one najbolje poznaju klimatske i gospodarske prilike u svojim krajevima, i njihov rad može u tome pogledu biti mnogo uspešniji nego ako se to vodi centralistički. U budućnosti g. Ministra poljoprivrede očekuju veliki poslovi. Naša agrarna produkcija ne odgovara savremenom kvalitetu i naši produkti još nisu onakvi kakvi bi morali biti. Mi bi morali učiniti sve da prihodi od naših agrarnih produkata budu bar za 30½% veći, a od krme za 50%. Naša stoka, gospodo,

pretstavlja veliku narodnu imovinu koja dolazi do jačeg novčanog izražaja u našoj izveznoj trgovini, jer stoka i stočni proizvodi koje izvozimo vrede preko milijardu dinara. I toj privrednoj grani treba Ministarstvo poljoprivrede da posveti što veću pažnju, osobito u pogledu kvaliteta.

Kao narodni poslanik iz Savske banovine, grada Zagreba, imam osećaj i dužnost da gledam i na druge krajeve naše države. Ja sa ovoga mesta apelujem na Gospodina Ministra poljoprivrede da podizanju privrede u Dalmaciji i Zetskoj banovini posveti što veću pažnju. U tim krajevima, gospodo, živi jedan patriotski živalj, koji je naučio da u sirotinji i u skromnim prilikama provodi svoj dnevni život. U predašnjim vremenima, dokle je emigracija mogla da daje pozitivan rezultat, u svima kontinentima sveta video se je naš živalj i naši pomorci bili su na najboljem glasu na svetu. A sada taj živalj skučeno provodi život u onim krševima i dužnost je Kraljevske vlade da u tim krajevima preduzme sve što je moguće, da se tom narodu dadu uslovi za bolji život i napredovanje. Isto to važi i za južnu Srbiju. Iz reči g. Ministra poljoprivrede razumeo sam, da se ide na to, da se reorganizira tamošnja privreda, da se napušta opium a uvodi pamuk. Cuo sam glasove iz tih krajeva, da je opium Južne Srbije najboljeg kvaliteta. Pa bih ja s toga sa ovoga mesta preporučio g. Ministru poljoprivrede, da ovaj prelaz od opiuma na pamuk pravi oprezno da ne bi iz boljeg došli na gore.

Čitava ovogodišnja žetva, koja je, hvala Bogu, ove godine prema prošlim godinama može se reći srednje dobra, trebala je da se prometne, i naše Ministarstvo trgovine i industrije sklapanjem novih ugovora omogućilo je, da je tako reći čitava ovogodišnja naša žetva imala povoljan plasman u inozemstvu, i to uz cene koje su bile znatno veće nego prošle godine. Te cene omogućile našem zemljoradniku, da može opet investirati u svoju seljačku imovinu i tako stvarati nov i ako skroman kapital za intenzivniji gospodarski život i rad.

Gospodo narodni poslanici, velika narodna imovina su naše šume. Naše drvo zauzima u vanjskoj trgovini jednu veliku aktivnu stavku, pa bih molio g. Ministra šuma i ruda, koji tako energično i intenzivno radi u svom resoru, da eksploataciju šuma postavi na jednu relaciju. Moje je uverenje, i to duboko uverenje, da ni u jednoj godini ne bi smelo više da se eksploatišu šume nego što je u toj godini prirast. Tako ćemo moći održati naše šume i predati našim pokolenjima kao što smo i mi primili te šume od naših predaka.

Imovne opštine su usled krize drveta zapale u teško finansisko stanje, koje treba da se popravi i da se imovnim opštinama što pre priskoči u pomoć. Koliko sam obavешten resorni Ministar već radi na tome, i bilo bi poželjno da se taj preko potrebni posao privede kraju. Velike i divne naše primorske vrleti, onaj ukras, onu divnu romantiku, koja čini privlačnu tačku za naš turizam, taj kras treba da se pošumi, u toliko pre što već ima pozitivnih pokusa. Potrebno je, da se taj posao pošumljavanja krasa i ostale vrleti sprovede po jednom sistemu i po jednom utvrđenom planu, pa će se tako pošumiti veliki deo onih površina.

Kad predemo na Ministarstvo prosvete vidimo, da je predviđeno gradjenje novih škola pučkih, da je predviđeno nameštenje 900 učitelja i profesora. Ali neka mi, gospodo narodni poslanici, bude dozvoljeno,

da kao poslanik grada Zagreba zamolim g. Ministra prosvete, jer je Zagreb jako osetljiv, da se pomogne naučnim zavodima. Na te zavode gleda se kao na zenicu svoga oka, i vreme je krajnje, da se financisko stanje visoko naučnih zavoda grada Zagreba popravi, da ti zavodi mogu napredovati, da svi oni koji izlaze budu spremni ljudi, koji će zauzimati važna mesta u našoj državi. Ja sam, gospodo narodni poslanici, letimice preletio nekoliko Ministarstava, i daleko bi me vodilo da idem u detalje. U mojim izlaganjima, koji su govoreni iz uverenja imam osećaj, da je Kraljevska vlada kroz svoju devetnaestomesečnu vladavinu učinila sve što se u današnjim prilikama premalim raspoloživim sredstvima učiniti moglo i dalo.

Politika Kraljevske vlade inaugurisala je, da je u zemlji stvorena jedna druga psiha, da su konsolidirane prilike tako da je nastalo stišavanje strasti, da bi se u takvoj atmosferi pristupilo rešavanju važnih državnih problema, a ja bih rekao, gospodo narodni poslanici, i prevažnih problema. Ako bacimo pogled i na rad Kraljevske vlade u vanjskoj politici, vidimo da je i taj rad na svakome koraku pozitivan. Gospodo, ekspozé Gospodina Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra vanjskih poslova g. dr. Stojadinovića, koji je držao u Finansijskom odboru prilikom debate o budžetu, taj ekspozé registriran je, tako reći, u čitavoj Evropi. O tome ekspozéu čitava se Evropa povoljno izjavila. Jedina zamerka pala je u jednoj državi Male antante, ali i ta je zamerka brzo sa službenog mesta uklonjena i zabačena.

Važno je, gospodo narodni poslanici, kako se vodi naša vanjska politika, jer je sa našom vanjskom politikom usko povezana naša privredna politika, naša izvozna politika, a ta daleko i duboko zaseca u privredno jačanje najširih slojeva našeg naroda.

Mi sa susedima našim održavamo korektne odnose. Sa Francuskom nas veže tradicionalni savez. Jedna osobita pozitivna strana je Engleska, koja je posle sankcija prema Jugoslaviji pokazala dobronamernu volju i pomogla nam da ono, što smo sankcijama izgubili, barem u jednom malom delu bude od strane Engleske vraćeno.

Gospodo narodni poslanici, naš sused, koji je od vajkada sa Jugoslavijom održavao jake privredne veze, jeste Kraljevina Italija. Talijanski premijer meseca novembra u Milanu držao je jedan veliki govor, koji je bio namenjen čitavoj Evropi. U tome govoru on pruža ruku Kraljevini Jugoslaviji. To je nastalo posle sankcija.

Sankcije, gospodo, za nas, agrarne države, u ovome Dunavskom bazenu, nisu bile povoljne, a kroz sankcije mi smo, gospodo narodni poslanici, mnogo izgubili u našem privrednom životu. I ja ne znam, ne bi li bilo rešenje zemljoradničkih dugova mnogo lakše, da mi nismo morali, kao verna članica Društva Naroda, pristupiti sankcijama. Ja ne znam ne bi li bilo za stav Zapadne Evrope mnogo bolje, da je ona mesto nas sama uzela u ruke sankcije za nabavku materijala, koji je bio mnogo važniji za polučenje one svrhe, koje je Društvo naroda htelo polučiti.

Medutim, gospodo, sankcije su likvidirane. Italija je svoj kolonijalni uspeh polučila. Ona će biti dole zabavljena desetke i desetke godina; i pružajući nam talijanski premijer u Milanu ruku, ja držim da je ta ruka primljena i da treba da očekujemo pozitivne rezultate. S jedne i sa druge strane obale žive dva naroda, jugoslovenski i italijanski, jedan na

drugog upućeni. Ja držim, da će pretstojeći trgovinski ugovor koji se ima sklopiti sa Kraljevinom Italijom biti i za nas i za Italiju pozitivan. Ja držim, da će se i iz toga privrednog saobraćaja razviti jedna topla atmosfera, a takva topla atmosfera može biti više puta i uzrok da se još po koje viseće političko neuređeno pitanje između Italije i nas može povoljno rešiti.

Gospodo narodni poslanici, ja vas razumijem. Ja sa ovoga mesta ne mogu da idem jako daleko, ali ne mogu zaboraviti da sa one strane talijanske granice žive oko 300.000 ljudi naše krvi. (Jedan glas: I više; pola miliona Slovenaca i Hrvata.) Ne zaboravite da je Balkanska Unija jedno već gotovo delo, i da je Balkan time postao jedan stabilan pacifistički teren, koji je izgubio onu sliku koja mu se nekada davala, da je to jedno bure baruta u koje treba samo da se podnese jedna iskra pa da plane, da je danas Balkan sreden i da može poslužiti čitavoj Evropi kao primer za formiranje života među državama. (Pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, pre nego što završim hoću da se osvrnem još na jedno pitanje, a to je važno pitanje: pitanje sporazuma sa Hrvatima. Danas je u ovom zakonodavnom Domu bilo po tome pitanju interesantnih govora. Bilo je duplike i replike, i to je dobro. Neka se misli krešu i neka se čuje da to pitanje dobije što pre svoj pozitivan oblik. Mora se znati kako je nastalo ovo pitanje. Nastalo je, gospodo, budimo iskreni, time, što su svi režimi od 1918 godine na ovamo prema Hrvatima upotrebljavali takve metode, koje hrvatski narod, koji je kroz vekove organički povezan sa Zapadnom Evropom, nije mogao podnositi, niti je hteo. I iz toga se je gospodo moja, kroz ovih 16—17 godina rodilo to pitanje, koje je došlo do takvog stadijuma, da ga treba iz temelja urediti. Kad ja dolazim, gospodo narodni poslanici, iz Beograda u Zagreb, tamo me pitaju šta je sa Beogradom, šta je sa sporazumom, a kad dolazim iz Zagreba u Beograd, pitaju me u Beogradu, šta veli Zagreb, hoće li sporazum?

Ja bih, gospodo, Beogradu rekao ovo: Mi hoćemo sporazum. Sporazum je jedna državna potreba. Od strane Hrvata određen je da stvara sporazum dr. Vlatko Maček, koji je nekim latentnim plebiscitom određen za vodu hrvatskog naroda i tako određen da sprovede sporazum. Moje je duboko uverenje, da Vlada g. dr. Milana Stojadinovića gleda u pozitivno rešenje problema sporazuma sa Hrvatima onako, da se do tog sporazuma u istini dode u interesu i države, u interesu i Hrvata, u interesu i Srba i u interesu i Slovenaca.

Gospodo, šta traže Hrvati? Ja govorim kao Hrvat. Hrvati traže to, da u jednom čvrstom okviru nađu sve uslove za svoj nacionalni, politički, privredni, finansijski i kulturni život. U tim rečima sve je rečeno. Ja držim, ako će se u smeru ovih zahteva naći i sa ove strane dobra volja, ako će se naći ne uvidavnosti, nego ako će se hteti u interesu naše države to učiniti, onda do tog sporazuma mora doći.

Verujući da će do toga i doći, verujem, i to je moj kredito, da će Vlada dr. Stojadinovića taj sporazum sprovesti do kraja u obostranom interesu. (Burno i oduševljeno odobravanje kod većine). To moje uverenje ja ovde likvidiram na taj način, da primam predloženi budžet kao osnovu za specijalnu raspravu. (Živo odobravanje i pljeskanje kod većine).

Потпретседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г. Секула Зечевић.

Секула Зечевић: Господо народни посланици, говорећи о буџету у начелу, слободан сам цитирати један принцип политичке економије, који каже да што више видимо, што више знамо, утолико се наше потребе шире и умножавају.

Ова мисао, макако у основи својој изгледала једноставна, мора се применити и на нашу државну заједницу, у стању и приликама којима се данас она налази.

Из ове наше балканско-панонске полуприми- тивне средине пре непуне две деценије настала је наша данашња држава. Она је постала као резултат не само једне вишестолетне борбе за слободу и уједињење, него и као израз социјалних, економских и културних тежњи, које су тежње за слободом давале реалну садржину и многе потребе. И тек кад смо се нашли ослобођени и уједињени, захваљујући једино напорима које је чинила Србија, и витешком и државничком држању Краља Александра Ујединитеља... (Узвици: Слава му!)... кад смо се нашли окупљени у сопственој државној заједници, могли смо да прогледамо и да уочимо све проблеме који нас чекају, и сва питања која се из основа морају решавати.

Прве тешкоће на које смо наишли, биле су у томе што нисмо имали традиције у администрацији. Поред тога што их нисмо имали, нисмо ништа учинили да тај недостатак отклонимо, иако смо од великих наших пријатеља, као што је био Ернест Дени, професор Сорбоне, који су знали шта нас очекује, били на време упозоравани.

При овоме хоћу да вас упозорим да су баш прва незадовољства код Хрвата настала ради тога, што су, на пример, морали да траже визу пасоша у Београду. Људи из тих крајева бунили су се што ради малих послова морају путовати по стотине километара, и то само да би прибавили какве увознице, извознице и дозволе по нашим бирократским централама у Београду. Одмах после тога наступила је она добра поратна коњунтура у пословима и инфлација, тако да је сваки чобанин могао у џепу да има хиљадарку, а с њом заједно и велике прохтеве. Тако се је, господо, и проширила фама о неком нашем неисцрпном и баснословном богатству, од министра до најмањег поткивача; а упоредо с тим проширили су се и наши прохтеви. Ми смо више знали и више хтели, а техника се постарала за то да нам ритам живота убрза, давши нам радио, аутомобил, авион и друге њене изуме. Подигли смо затим школе, школовали многу интелигенцију и бирократисали је. Почели смо да се служимо свим средствима које пружа техника, којима се служе други богати народи, а све на бази оне добре привредне коњуктуре, као да ће та привремена и поратна коњуктура вечно трајати.

После само неколико година таквога живота морало је, управо ради те технике и ради сталног јачања наших потреба, доћи до пуног краха.

Пољопривредна производња, која је у доба коњуктуре као и данас била главни наш извор прихода, услед машинизације производње, почела је нагло да подбацује у рентабилитету.

Код нас је то стање названо привременом кризом, иако то није била једна привремена криза, већ права катастрофа и једно дефинитивно стање.

Да је то стање дефинитивно, могло се видети и из чињенице, што се цене наших пољопривредних продуката никада више неће вратити на оне цене које су биле у току послератне коњуктуре.

Упоредо са падом цена пољопривредних производа на наш народ навалиле су као гусенице и друге беде и невоље, тако бирократија, партизанство, странци и картели, то су те гусенице, беде и невоље које су унеле хаос у нашу народну привреду, то је, господо народни посланици, то је оно што црпе и исцрљује живу снагу народа.

И наш данашњи буџет, господо народни посланици, није ништа друго него један скуп наших потреба и тежња, нашег сазнања и искустава стечених у државном и друштвеном животу.

Он говори јасно да су наше потребе, да су наши прохтеви, јако порасли, а да су наше могућности много смањене.

Буџет са 11 милијарди динара и Финансијски закон са преко 6 милијарди издатака за покриће разних партија несумњиво су најбољи сведоци тих наших жеља, тежња и прохтева, а ми смо у Финансијском одбору чули толико импресивне жалбе народних посланика на велико оптерећење народа и свих друштвених слојева.

Сви ми у Финансијском одбору износили смо доказе о томе како тешко живи наш сељак, у каквим су очајним приликама наши трговци, како је тешко занатлијама, како бедно живи наш индустријски радник, како се жали мали чиновник са сниженом платом.

Свима нама било је јасно, да се овај буџет никако не заснива на реалној финансијској и привредној снази народа, која треба да га ефектуише.

Па не само то. Нама се, као логична неумитност наметало питање шта сада, шта после тога, и шта у будуће треба чинити да би се, и покрај тешког стања у коме се данас налазимо, државни приходи могли осигурати, да држава несметано врши своју друштвену функцију.

Господо народни посланици, кад анализујемо министарске експозее које смо слушали у Финансијском одбору, као и цифре које се налазе у предложеном буџету прихода и расхода, долазимо до закључка да би требало много и много милијарди које немамо, а оне су нам потребне, оне су неопходне, и од нас тражи да их набавимо, ако не сада а оно у најближој будућности, јер се државне потребе не могу и не смеју дуго одлагати.

Ја нисам овде узео реч, господо народни посланици, да критикујем буџет став по став, раздео по раздео, по каквим својим личним нахођењима и закључцима, или ради тога што је за ову или ону струку више или мање тражено.

Нећу да критикујем став по став већ и ради тога што налазим, да данашњи буџет претставља само једно крпљење и натезање, па се потпуно слажем са мишљу коју је пре неколико дана један Министар казао у Финансијском одбору, а то је да наше данашње буџетирање не претставља ништа више него дан и комад. Изнећу само оно што смо у Финансијском одбору чули од господe Министара, оно што они сматрају хитним потребама које се данас не могу извршити, па ћете и

сами видети, како је тај данашњи буџет мали и несразмеран према стварним потребама наше земље.

Од господина Министра војног сазнали смо, а ми сви знамо, да нам је потребно наоружавање, већ и ради тога што је у свету настала утакмица за наоружање. О томе, дакле, не треба ни говорити, треба се систематски оружати, ако желимо да будемо спремни за сваку евентуалност која би могла да наступи.

Кад видимо, да Француска вотира само за авијацију пет милијарди франака, а да Енглеска вотира за наоружање одједном десет пута толико колико износи наш целокупан државни буџет, да и не говоримо о томе шта за наоружање дају Италија и Немачка, — суме које тражи наш Министар војске стварно су премалене.

Желимо ли да наша војска буде међу првима у наоружању, желимо ли да нас она брани на копну, на мору и у ваздуху, ми јој морамо дати средства, јер поред срца у јунака, данас војска треба да има и модерно убојно оружје које је као што знамо врло скупо.

За Министарство војске и морнарице морају дакле средства да буду много обилатија, ту се не сме крпити лика на опуту и, уколико нема тих средстава, ми се морамо постарати да их што пре нађемо.

Од Министра грађевина чули смо да му, поред свих издатака који су до сада учињени за путеве и јавне грађевине, и остале послове из његова ресора, треба још преко 4 милијарде динара, разуме се изван редовних буџетских средстава, да би се подигло све што би било неопходно нужно, да бисмо дошли у ред земаља културних и напредних, за чиме чезнемо и настојимо да нас у такове убрајају.

Министар саобраћаја изнео је пред нас проблем јадранске пруге и трансверзалних железница, а сва та питања такође очекују своје решење. О електрификацији железница није наш г. Министар саобраћаја смео ни говорити.

Подизање пруга о којима је реч и извођење радова у ресору Министарства железница спада у најскупље радове пред којима стојимо, па су и ту потребне милијарде које се морају у најскоријем времену уложити у тај посао.

Министар просвете изложио је у Финансијском одбору огромне потребе његова ресора, нарочито у питању учитеља основних школа и школских зграда. Чули смо у Финансијском одбору како чак и професори универзитета морају да раде у влажним и нехигијенским просторијама. Кад је таква ситуација на универзитетима, на које се сваке године троше на десетине милиона динара, а они се налазе у најважнијим центрима земље, колико ли тек имамо влажних и нехигијенских основних школа, колико гимназија које се налазе ван главних центара, а колико ли тек има села која су потпуно без школа?

Проблем народног просвећивања који је, нема сумње и данас најважнији проблем, у нашем државном буџету претстављен је само са четири од хиљаде од укупног буџета Министарства просвете, а то, господо, претставља најмању могућу суму коју би једна културна средина смела да замисли у свом буџету за народно просвећивање.

Са Министром финансија имали смо у Финансијском одбору много објашњења и од њега је

тражено да се скину неправедне и високе трошарине на шећер и друге неопходно потребне артикле, као и да се смање цене монополских артикала као дувану, соли итд. Г. Министар финансија одговорио је стереотипном фразом да нема могућности, јер се за те суме не може наћи замена на другој страни.

Ми смо приморани да свакако верујемо да је у овој прилици онако како нас је уверавао г. Министар финансија, али смо свесни и тога да су, у данашњим привредним приликама, сви ти терети неиздржљиви и да се нешто мора учинити у циљу олакшања терета.

Министар трговине који је био присиљен да за неколико година смањи државни буџет свога ресора скоро за једну половину, жалио се у Финансијском одбору да нема кредита за правилно и корисно вођење наше туристичке политике. Он не само да нема могућности да проширује нама толико потребну стручну наставу, него не може да је одржава на оној бази на коју је била досада постављена. Мајсторско-деловдска техничка школа, која је у Београду постојала 35 година и дала толике изврсне стручњаке, укинута је ових дана, јер Министарство нема средстава да је издржава. Хотелијерска школа у Београду, која је основана пре 3 године, такође не ради због несташице кредита, а ми хоћемо да са нашим народним кухињама подижемо хотелијерство и туризам.

Ја вас питам, господо народни посланици, како ћемо оспособити наш привредни сталез који треба да води борбу са много спретнијим, школованијим странцима, кад тако рђаво стојимо са стручном наставом коју не само да не можемо да унапређујемо, него не можемо ни да је одржимо ни на ономе степену на коме је досад била.

Министар шума и рудника, под чијом би управом требала да буду наша најглавнија природна богатства, дао нам је у Финансијском одбору једно драгоцено признање о стању послова у томе ресору. Г. Министар изволео је изјавити да први и почетни део свога десетогодишњег плана на пошумљавању исечених шумских терена, кршева и голети, његово Министарство није могло да изведе, јер му је недостајало један милион и неколико стотина хиљада динара за тај посао само у једној буџетској години. Од интереса би било поставити питање: како ће тај посао изгледати после неколико година или после 10 година, када би требао да буде завршен?

Ја не мислим, господо, да овде говорим о важности пошумљавања и о вредности једне добре рационалне шумске политике, али хоћу само да подвучем чињеницу да наш Министар није могао наћи не једну милијарду него само један милион динара у целом нашем најбогатијем привредном ресору, а за један посао који је од огромне важности за нашу привреду у будућности.

Министар пољопривреде није нам давао ништа боље и утешније перспективе од свога колеге из ресора Министарства шума. Њему треба много сретстава за селекцију семена и стоке, а нерентабилност појединих пољопривредних производа, присиљава нас, да настојимо да се у нашој земљи изврши преоријентација у питању производње, тако да се добију други пољопривредни продукти који више рентају, као на пример индустријско биље.

Министар пољопривреде, сем тога, нагласио је да тежи за потпуном ликвидацијом аграрних односа, да би се то питање скинуло са леђа наше државне администрације. Ја, господо, не знам како се то питање може скидати ма са чијих леђа, па била ту у питању и наша прослављена администрација, јер то питање није питање наше државне администрације која га је и досада само компликовала, — то је, господо, најкрупније и најзначајније питање наше садашњости и будућности. Не може, дакле, бити ни говора о томе да се аграрна питања имају сматрати решенима; не сме се говорити о ликвидацији аграрне реформе, кад знамо да више од 50% укупне површине зиратног земљишта држе у рукама великопоседници и средњи поседници, дакле ситни посед који је од увек био кичма ове државе и на коме почивају главни терети, држи у својим рукама само нешто око 49% зиратне земље, дакле испод половине укупног земљишта за обрађивање. Ми смо досада вршили само колонизацију добровољаца, усташа, оптаната, јер нам је то налагала обавеза части према тим честитим људима који су задужили своју земљу онда када је највише требало, али ни тај посао није до краја извршен, јер ти насељеници често пута живе под најстрашнијим околностима које се могу видети само на терену. То решење о коме нам је г. Министар говорио, само је једно делимично решење, један део општег нашег колонизационог проблема који је врло акутан, нарочито у јужним и северним крајевима, где наше државне границе нису осигуране чврстим челичним зидом нашег националног елемента, коме се једино може веровати да је увек и у свако доба поуздан и решен на борбу до крајњих граница издржљивости.

Проблем колонизације, која тек има да се врши, двојак је по својој суштини. С једне стране то је проблем политички и демографски, с друге стране економски и социјални.

Политички и демографски је утолико, што треба насељавати граничне крајеве нашим националним живљем, јер, на пример на Југу, има још увек срезова тик саме границе, у којима густина нашег становништва не износи више од 5 до 15%, што свакако није довољно и што мора да нас забрињава.

А, господо, економски и социјални проблем наше будуће колонизације јесте у томе што са насељавањем не долазе од сада у обзир само добровољци, колонисти и оптанти, него и онај свакогодишњи суфицит радне снаге, која је до тада одлазила у европске и ваневропске земље, тамо радила и зарађивала и зараду слала кући.

Од ових исељеника, од овога суфицита радне снаге, наша држава је раније имала преко 2 милијарде годишње прихода, а сада је тај износ пао на једну стотину милиона.

Међутим број незапослених које би данас могли да исељавамо тако је велики, он је толико порастао, да се већ сада мора поставити питање шта да се ради са тим елементом, који је жељан рада и зараде, жељан земље, и спреман да је ради исто тако као што су је радили и његови стари. Треба, дакле, извршити ревизију аграрне реформе.

То ћемо извршити на тај начин што ћемо потпуно ликвидирати велики посед, без обзира на то у чијим се рукама налази.

За организовање наших нових колонија које ћемо подизати морамо се побринути мало више него што је то чинила наша администрација досада.

Морамо подизати за колонисте нове куће, нова насеља, снабдевати их са потребним алатом и живим и мртвим инвентаром, јер ћемо само на тај начин створити конструктиван елемент од онога, који данас тражи зараде и хлеба. (Одобравање).

За све ово, господо, треба новаца, треба свакако која милијарда динара, којима нигде у буџету не видимо трага.

И господин Министар физичког васпитања жалио се на несташницу кредита. Значај овога младога Министарства код нас уопште се не цени, а то се види и по томе, што већ падају предлози да се оно укине па чак је и један амандман у томе смислу поднесен.

Међутим, ово Министарство има у својој надлежности сва витешка и соколска друштва, оно треба да рукује физичким и витешким васпитањем народа, нарочито омладине, оно треба да подиже домове који ће бити централе тога васпитања, — али све се то не може извести, јер не постоје потребна средства за рад.

Ни господин Министар социјалне политике није говорио много утешније од својих колега. Санитарне прилике у нашој земљи далеко су од тога да би нас могле задовољити, јер на сваких 100 хиљада становника долази тек једна мања болница, а има крајева у којима нема болнице ни на 200 хиљада становника. У нашој земљи има много туберкулозе, а све наше санитарске установе не располажу више него са 2.500 кревета за болеснике од туберкулозе.

Ми немамо средстава ни за инвалиде, и кад држава не може да нађе сретства за инвалиде, онда, господо, мора се поставити питање: па за шта држава има средстава, кад нема за ту најпречу потребу?

Господа Министри пошта и телеграфа и правде такође су нам изложили немогућности да са овим буџетом подижу зграде за судове и поште.

Они су нам предочили тешко стање у својим ресорима и набројали многе тамне просторије у којима раде судови и влажне зграде у којима су смештене пошта и друге њихове установе.

И ту смо видели нашу немоћ да ма шта учинимо у оваквом нашем начину буџетирања.

Ето, господо народни посланици, овде сам изнео шта све немају наши министри по њиховом сопственом признању, иако је оскудан и недовољан овај наш буџет и поред тога што је цифра од 17 милијарди превелика за наше прилике.

Наши министри требају још много десетина милијарди, а ми знамо да их немају одакле узети, да их немају где добити нити имају да их, на основу чега, траже од земље и од Народног претставништва. У свему овоме има, господо народни посланици, једна врло чудновата ствар. Видите, сваки од министара износио је своје невоље и потребе свога ресора, свакоме од њих пуна је глава планова које би требало извести помоћу милијарди које немамо, а нитко од њих није ни мислио на то да нам каже, да нам предложи, како да до тих милијарди дођемо, како да се помогнемо.

Ја се питам, господо, да ли се наша Влада икада састала да претресе и чује све оне потребе које смо ми од свакога министра понаособ чули у Финансијском одбору, и тако јасно уочили огромну разлику између наших потреба и наших могућности. Је ли Краљевска влада свесна да је ово буџетирање заиста дан и комад, и зна ли она да је овај наш начин буџетирања само тапкање у месту?

Има ли Влада какав план за будућност, и какав је тај план, у чему је његова суштина? Да ли је Министарски савет, ако су све ове констатације које су Министри износили у Финансијском одбору тачне, помишљао на то шта треба радити, шта предузети и урадити, да кренемо напред бржим темпом, да уклонимо беду из широких народних слојева, да осигурамо бољу будућност генерацијама које долазе, да будемо спремнији за међународну утакмицу у сваком погледу?

Је ли Влада икада мислила на то имамо ли ми и неких других средстава, неких других могућности, да доскочимо овој нашој потреби и немаштини, да наш грађанин буде срећан и задовољан?

Јер, господо, само задовољан и срећан грађанин може да воли и чува своју земљу, само задовољан грађанин може да се за њу жртвује, само обезбеђен човек може да буде од користи средини у којој живи, и само се у њега увек можемо поуздати.

Ни из једног акта, ни из једне реченице нисмо видели да је Влада размишљала или нешто радила на томе. Међутим, не говорити о томе, не мислити на то, не радити у томе правцу, значи, господо, бежати од истине, значи плашити се стварности, значи не вршити дужности за које се одговара, значи као ној забадати главу у песак.

А шта би једна влада могла и требала радити? Ја ћу да вам овде наведем само неколико примера. Влада није помишљала и ништа није говорила о принудним зајмовима, које би морали да уписују они који имају и могу, јер данас више нема ни говора о томе да се зајмови склапају на страни. Нигде се ништа не види, да ли се врше припреме за увођење једног праведног прогресивног пореза на наследство, тако потребног нашем народу.

Ни по чему се не да судити да је Влада мислила што о искоришћењу нашег слободног времена, нашег највећег богатства, и да се спрема да створи услове за организацију тога нашег слободног времена, тога нашег највећег богатства које нам узалудно пропада.

Добра влада није она која мисли само о садашњости, која издаје олако концесије странцима, која се још лакше задужује, него добра влада мора гледати за 10, за 20 и више година унапред, па према томе и план спремити. Ми имамо, господо, много акумулираних добара, који не потичу само из добрих послова и сретних околности, него их има и таквих, која су прибављена корупцијом и другим нечасним радњама.

Сиромаштво наше земље, наше невоље и потребе, захтевају императивно да се овим радикалним мерама послужимо, а ова Влада, изгледа, за ово није имала нити има воље, нема ни разумевања, па, господо, нема ни снаге! (Одобравање).

Ето, господо народни посланици, ја сам привреднички и непристрасно изнео шта све Влада

није радила и шта је требала да ради, како је била безбрижна и како овај буџет мало вреди.

Сад ћу, на исти начин, привреднички и непристрасно да прикажем неколико најглавнијих послова, које је предузимала.

Када је дошла на управу земље, ова је Влада у својој декларацији обратила велику пажњу на привредна питања, и обећала извођење многих важних ствари.

Од Владе, чији Претседник носи име једног стручног и пословног човека, а у вези са том декларацијом очекивало се, да ће иницијатива Владе у многим привредним питањима бити од користи.

Међутим, господо, при решавању тих привредних питања, којима се Влада досад бавила, она није била добре среће.

Влада је, на пример, на велика звона ударила свој начин решења земљорадничких дугова, али је то питање решила тачно онако како су захтевали интереси Привилеговане аграрне банке, али не и интереси опште народне привреде, а нарочито пољопривреде.

Влада је на сва звона ударила свој начин решења подизања тешке индустрије у Зеници, као да по среди није дуго и мучно студирано решење, које је већ било припремано, а провести се под Владом г. др. Стојадиновића могло само стога, што је Влада морала да располаже са замрзнутим немачким маркама те је тако могла да направи аранжман о подизању инсталација у Зеници.

Али, у оба случаја владина штампа постарала се да то прикаже као огроман владин успех, као нешто што је државнички тако мудро да опадају сви противразлози, све примедбе, док се цензура постарала за то да се друга мишљења и не чују.

Снабдевање Југославије бензином из Румуније, господо, то је ремек посао ове Владе.

Влада је тај ремек посао претставила као своје велико дело, и приписала му тако велики значај, какав оно уопште не може имати.

Питајмо се, господо, где смо се и досада снабдевали бензином, ако не у савезничкој Румунији плаћајући, разуме се, готовим парама. У чему је дакле генијалност решења?

Компензација са бакром, који би Румунија требала да купује од нас, у замену за бензин и нафту, само је музика будућности, па је велико питање када ће се и како ће се тај посао свршити, и ко ће при томе бити тај, који ће бити у бољем положају.

Јер треба знати, да се бакар данас у целом свету продаје само за суво жежено злато.

Четврта велика ствар, коју је извела Влада, јесу благајнички записи, који су мало олакшали државне кредите, али нису ни за длаку помогли народну привреду.

Нека наша Влада са цифрама докаже своја тврђења, нека изнесе доказе да је ма где било икаквог олакшања.

Међутим, господо, нама се не намеће само питање решења државног кредита, него и ширег замаха наше привреде, а ја сам вам, господо, приказао колико је милијарди потребно да би се то оживљење могло извести.

У тим питањима, дакле, Влада г. Стојадиновића није показала никаква успеха и узалудни су сви њени напори да из свих тих решења, која је доносила, ишчепрка нешто што би стварно могло

да буде, нешто што би стварно личило на успех, на неки бољитак.

И док је то тако, док Влада г. др. Стојадиновића иде из привредног неуспеха у неуспех, док земља грца у немаштини и министрима требају милијарде, постоји ипак један наш министар, коме милијарде нису потребне, чији је ресор у потпуном реду, у коме све иде као подмазано, ресор који је решио све послове и државне бриге.

То је, господо, ресор нашег симпатичног г. Министра унутрашњих послова, то је ресор и установа у којој је све потаман; њени кредити никада нису дошли у питање, а њене Министре нико другојачије није ни посматрао, него као људе с којима не треба имати много посла, као елемент с којим треба живети у миру и љубави да би се имао мир.

Нарочито откако се на челу тога ресора налази наш симпатични Министар г. Корошец, по реду други најважнији чинилац у тој финој политичкој комбинацији која се зове ЈРЗ.

У томе Министарству не рукује се државном имовином и кесом нашега народа, из њега се диригује наша унутрашња политика, њоме се глајхшалује наша држављанска и политичка свест, оно говори место нас и место наших бирача.

Оно тумачи закон и примењује га у пракси како год хоће, оно у својим рукама држи цензуру која монтира јавно мњење како се жели. (Пљескање на левици).

У тој установи фабрикују се изборни резултати и за изабране проглашују се они, које полиција жели, које ЈРЗ диктира.

Ништа за то што има читавих крајева у којима је ауторитет власти срозан до краја. Г. Корошца се ништа не тиче што се у Приморској и Савској бановини његови органи морају да праве мањи од макова зрна, и онде где би требали не само да заштите углед државе и државне власти, него и голе животе грађана.

Треба ли да наводим примере?

Господина Корошца се ништа не тиче што се у Приморској и Савској бановини његови органи морају правити мањи од маковога зрна, онда кад треба да штите не само углед државе него и голе животе грађана.

Све ово зна г. Министар па и његови подручни органи који често изврћу истину.

Ми смо недавно чули, овде у Скупштини, како се понашају органи др. Корошца у срезу нашега колеге др. Војислава Дошена. У томе срезу жандармерија и органи полиције не само да контролишу, већ и спречавају рад народних посланика, тамо се посланицима меће под нос револвер, а када упркос тога на изборима победи листа која није по вољи тих органа, када народ каже шта мисли, онда му се шаљу на стотине позивница, онда се ниште изборни записници, па се избор мора поново вршити.

То што се догађа у срезу Јаша Томић, што смо овде пре неколико дана слушали, то је слика која се догађа у скоро свима нашим срезovima, то су заједничке невоље свих нас који нисмо хтели да имамо ту част да седимо у клупама ЈРЗ, а нарочито нас који припадамо Југословенској националној странци, и не правимо никакав компромис када је у питању државно и народно јединство, када су у питању ти важни интереси на-

рода и државе. (Одобравање на левици). Господо народни посланици, било је једно време у нашем политичком животу када су се правиле политичко партизанске коалиције и концентрације, које су целу нашу земљу делиле на сфере својих интереса и у њима владале.

Једна странка газдовала је у то време у Јужној Србији, друга у Босни и Херцеговини, трећа у Словенији и тако редом.

Устав од 3 септембра 1931 године изведен је тако да се онемогући та подела земље на политичке и страначке делове, да се искључи политика партизанског владања у појединим крајевима.

А шта видимо сад, шест година после увођења тога Устава? Видимо, господо, исту такву поделу, вешто маскирану под ЈРЗ.

Видимо да у Словенији влада др. Корошец, да у Босни и Херцеговини пашују Спахо и Бехмен, видимо да у Савској и Приморској бановини банују др. Мачек и његови пријатељи. И то се, господо, зове политика споразума, то се зове политика стишавања страсти, која изгледа као један од првих циљева Владе др. Стојадиновића која се на управи земље налази већ 20 месеци.

Када смо већ на политици стишавања страсти, коју Влада др. Милана Стојадиновића треба да спроведе, зашто та Влада не почиње решавање питања која су с тим у вези?

Зашто се, пре свега, не донесу толико дуго обећавани политички закони: закон о штампи, нови изборни закон и све што је с тим у вези. (Александар Дачић: Хлеба народу! Привредне законе!) Да, тако је, треба чврста рука, али онда немојте — лажну демократију!

Зашто Влада не почне да решава хрватско питање, пред којим се очи не смеју затварати?

Уместо свега тога, а ми не знамо шта све може из тога да изађе, круже најфантастичније вести о нечему што треба да се догоди. Предају се и пишу меморандуми, праве се пројекти новог државног уређења.

Ко су, господо, ти што праве и предају меморандуме? Што деле државу, што ниште тешко стечена национална добра и националне тековине?

Јесу ли то неки одговорни чиниоци, или људи без осећања одговорности? Јесу ли то људи који су лили крв за ову државу, и где су се налазили за време рата, онда када се крв потоцима лила. (Александар Дачић: А где си ти био, за време рата?) Ја сам био добровољац колико сам могао! (Александар Дачић: А, извините, ја сам у осамнаестој години био добровољац на међи Дрине.)

Ми видимо по тим меморандумима, по тим поделама које се врше, по нацртима који круже, да би наша земља требала да буде подељена на четири, пет па и шест области, било у облику историјских индивидуалности, било у којем другом облику без везе са историјом.

У народу је велика недоумица и пита се шта се све ово спрема? Да нам збиља нешто преко ноћ не натуре? (Александар Дачић: Ау, ау!) Да, да, није то код тебе у Шумадији него онде где је помешан народ, где народ пати и где трпи! (Живо одобравање на левици!) По тим пројектима иде се за тим, да се направи некаква федеративна Словенија, некаква федеративна област са Славонијом, Хрватском и Далмацијом, некаква сепарат-

на Босна с обзиром на муслимански елемент у њој; те некаква федеративна или аутономна Војводина. (Неколико узвика на левици: Никада!).

Нисмо слепи да не видимо, да се при томе иде само за тим да се поцепају и разгруппишу Срби, да се од Србије отргну и с њом федералишу чисто српски крајеви као што је н.пр. Босна и Херцеговина, тај вечно живи српски национални организам, чије су вековне тежње биле уједињење са Србијом, а за које је Србија просула море своје најдрагоценије крви. (Одобравање).

За те српске покрајине Србија је учинила толико материјалних жртава, да је сама остала без средстава да се материјално и културно унапређује, па јој се стога данас место захвалности злурадо пребацује да је некултурна!

Не може, господо, бити ни речи о одвајању Босне и Херцеговине од Србије. Ни за час се не сме помишљати да би ма каква и ма чија сила могла то да изведе! (Александар Дачић: Па ко то тражи?) Јесте ли слушали, колега, јесте ли читали књигу „Еволуцију“ др. Влатка Мачека? (Александар Дачић: Па ми то не тражимо!) Ко Вама говори, да Ви тражите? И молим Вас, не упадајте!

Потпретседник Војко Чвркић: Молим господу народне посланике, да не упадају у реч, а господина посланика молим, да се не објашњава са господом народним посланицима, него нека изволи продужити свој говор.

Секула Зечевих (наставља): Један од уважених говорника јутрос поставио је чак питање, да ли је Херцеговина српска. Босна и Херцеговина српске су земље. (Александар Дачић: Тако је!) Кроз Српство те две покрајине улазе у Југословенство, и ни један милиметар тих двеју покрајина не може бити припојен каквој другој области него само и једино Србији, дакле оној области којој ће Београд бити глава, а Сарајево срце.

Они који желе то да изврше, нека дођу и нека покушају! Глогов колац ударићемо више глава оних који буду настојали да то питање реше на који други начин. (Гласови из већине: То је сепаратизам... То је решено на бојном пољу!)

Ако је политика стишавања страсти коју води Влада др. Милана Стојадиновића, према декларацији с којом се појавила пред Народним представништвом довела до тога да се ми морамо подвајати, аутономисати или федералисати, а то свакако није са Аманетом Блаженопочившег Краља Ујединитеља, Аманетом за који Влада др. Милана Стојадиновића каже да ће га најбоље очувати ако буде ишла „путем смиревања и стишавања политичке заоштрености, путем прикупљања и концентрације свих конструктивних снага народних, путем проширења базе на којој почива ауторитет државе“... — онда, господо, то морамо да изведемо тако да разграничимо и сфере утицаја не само културног и политичког, него и економског.

Али, у томе случају, то свакако неће моћи да врши једна влада као што је ова; једна влада која није извршила ни једно обећање дато у својој декларацији. (Један глас из већине: Али је извршила оно што је најбоље и оно што није обећала!)

Да ли је Влада ма шта учинила на стишавању страсти? Једно велико ништа. Ако се под стишавањем страсти има разумети оно што се свакодневно догађа у Савској и Приморској бановини, дру-

гим речима, у бановинама др. Влатка Мачека, а ви, господо, из ЈРЗ који сте из тих крајева кажите Претседнику шта знате и шта сте досада видели, онда таква влада ни за један тренутак не би смела да остане на положају на коме се налази. (Пљескање код левице).

Ако се гушењем штампе, лажима и извртањем чињеничног стања стишавају политичке страсти, ако се путем намештања својих политичких трабаната врши тај велики државни посао, онда су господа Спахо и Бехмен имали доста успеха у Босни, Херцеговини, старој Рашкој и Новом Пазару, где се оживљавају некадашње цетињске организације.

Ако се тај посао постиже тиме, што господа Корошец и Крек прогоне националне елементе и соколство, онда је и њихов успех несумњив.

А ако се проширење базе на којој почива ауторитет државе, за ових двадесет месеци откако је Влада др. Стојадиновића на управи земље, свело само на то што је створена ЈРЗ, и што су из ње побегли они што су је први стварали, онда ми не видимо да је платформа постала ни за милиметар шира. (Један глас из већине: Много си помирљивији био у Финансијском одбору!)

Овако се, господо народни посланици, ствари посматрају у моме крају, и ја овде репродукујем мисли мога народа, који је сит обмане и лажних обећања. (Александар Дачић: Који „Мој народ“?) Мога народа, који ме овде послао!

Господо народни посланици, време у коме живимо врло је озбиљно. Захваљујући мудрој спољној политици, којој је основе ударио Блаженопочивши Краљ Ујединитељ, наш спољнополитички положај добар је; иако је ова Влада неколиким неспретним потезима и на томе терену, шкодила нашим добро схваћеним државним интересима.

Али наш унутрашњи положај, овакав како сам га приказао, далеко је од тога да буде добар, да буде задовољавајући. Незадовољство у земљи је веће него икада, и оно прети свом својом озбиљношћу.

Узроци незадовољства нису само материјалне природе, и нису само последице привредне депресије, једног великог неимања и несташице, већ се повећава услед духовне разграђености, услед неимања јединственог националног духовног плана, па је наступила дубока апатија, праћена муклим, и врло опасним протестима, који се за сада виде само у дубоком ћутању. (Одобравање и пљескање код левице). Све ово што сам рекао, господо народни посланици, казао сам у име оних, које заступам у овоме Дому; у име онога народа, који ми је дао поверење, сматрајући да на тај начин најбоље служим интересима Краља и Отаџбине.

Изјављујем да ћу, наравно, гласати против. (Бурно пљескање на левици).

Потпретседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г. др. Рико Фукс.

Dr. Riko Fuks: Gospodo narodni poslanici, ako premm je g. Ministar finansija dao vrlo optimističko mišljenje, ipak tvrdim, da se proračun za 1937/38 godinu raspravlja u najteže doba, otkako postoji naša država, kada je gospodarska, socijalna i moralna kriza došla do svog vrhunca, kada su političke strasti razbuktane do najviše mere, kada nemaština i

beda gone čitav naš narod u očajanje, kada se traži utočište i rešenje svih pitanja u najlevičarskim gestima. Svi mi dobro znamo i osećamo, da danas živimo na velikoj prekretnici vremena. Svesni smo toga, da se ruši stari svet i da nastupa novo doba za sve čovečanstvo. Svesni smo i toga, da je došlo vreme da našu državu uredimo u moćnu tvrđavu Balkana, koja će biti najbolja garancija za mir svijeta naroda. Uvereni smo, da novo doba, koje naziremo da nadolazi, neće doći samo, da neće doći samo od sebe, već da ga moramo stvoriti mi sami. Ali ako želimo da izvršimo taj preporod naroda i ako želimo da povedemo narod novim putevima sadanjih svet-skih nastojanja, moramo biti sami svesni toga velikog zadatka i ta svest mora da obuzme sve političke krugove bez razlike, sve one krugove koja žele da vode svoj narod u lepšu budućnost. Niko ne može da bude voda naroda, koji nema u sebi samome svu onu moralnu snagu, a koju snagu zahteva od naroda. Sve državljske slobode, koje pripadaju kulturnom narodu, uvek su plod socijalnog državljskog uzgoja i pre svega dovoljno razvijenog osećaja odgovornosti prema zajednici. Ako toga nema, sve slobode državljske od male su koristi. Takav uzgoj moraju da daju narodu samo oni muževi, koji stoje moralno na vrlo visokom stepenu. Inače je svaki rad bez ikakvog značenja, i takav rad znači samo rušenje svakog autoriteta.

Našoj, je državi pre svega potrebna zakonitost. Svako poverenje u državnu upravu u narodu je potpuno pokolebano. Narod vidi svuda dvojaku meru: na opštini, u poreskim nadležstvima, u državnim uređima, pa čak i sudija je ovisan o politici. Svuda vidimo ili diktaturu jedne klike, ili diktaturu političkih stranaka. Na sve se gleda iz tog vidika.

Gospodarska kriza, koja zadaje narodu velike brige, prouzrokovala je da je među narodom nastala naročita osetljivost, a često i čudnovata pomisao o budućem gospodarskom i političkom razvoju naše države. Kod toga naročito začuduje, da baš oni koji su najjače pogodeni — besposleni i seljaci — ne podležu tako često toj osetljivosti, kao što joj podležu oni drugi slojevi, koji nisu tako pogodeni materijalnim teškoćama, a koji slojevi mnogo više i brže reaguju na sve te teškoće i neuređenosti, i to sa velikim pesimizmom. Vrlo često dolaze s alarmantnim glasovima, koji su više puta izraz defetizma i malodušja, nego izraz njihova znanja i osvedočenja. Svi mi se moramo boriti protiv neurednosti u gospodarstvu kao i protiv političkog defetizma, ali sa sredstvima koja će moći da onemoguće sve takve pokušaje malodušja. I tu je prvo sredstvo zakonitost u državnoj upravi, a drugo demokratsko uređenje države.

Demokratija je bila ona koja je zajedno sa našim nacionalnim i vojnim silama suodlučujuća komponenta u obnovi naše zemlje, i samo kroz demokratiju vodi put ka potpunom državnom razvitku i ka državnoj moći i veličini. Mi nismo demokratiju posudili, već je ona nikla u našem narodu, a pokazala je svoju sposobnost i svoje pravo na opstanak u borbama za narodnu slobodu i slobodu čovečanstva. Demokratija mora da bude bistvo jugoslovenskog državnopolitičkog sistema. Niti fašizam, niti socijalni nacionalizam ne mogu, niti smeju biti naš uvozni artikl. Nacionalizam u smislu zdravog patriotizma pretstavlja veliko kulturno dobro XX stoleća, ali preterani nacionalizam i šovinizam najveću opasnost čovečanske kulture i svake nacionalne kul-

ture uopšte. Svi reakcionarni narodi, koji se protive načelu narodnog suvereniteta, traže druge sisteme, s kojima bi oborili veliko načelo demokratije. A gde postoji fašističko ili slično državno uređenje, tamo više nema narodnog suvereniteta. Ali, ako želimo demokratsku državu, potrebna nam je reforma države. Jedna od tih reformama je potpuna samouprava u svim jedinicama, a druga je potpuni parlamentarizam u državnoj upravi. Ali, naša demokratija ne sme da ostane samo politička, ona mora da postane i socijalna. Glavna naša briga mora biti upućena seljaku, ali ta briga ne sme da bude takva kao što je bila ovih sedamnaest godina, kada se je svuda naglašavao taj princip kao glavni, ali smo ipak doterali dotle, da je danas seljak skoro potpuno uništen.

U državi se ne smeju dozvoliti ogromne zarade pod državnom zaštitom. Taj princip mora dovesti do revizije carinskog sistema a i do revizije davanja državnih nabavaka i davanja državnih radova, te do revizije propisa o Narodnoj banci i našem bankarstvu uopšte. Potrebna je revizija industrijalizacije u našoj zemlji, tj. da se stvaraju nove industrije samo u toliko, u koliko su one zaista potrebne narodu i državi. Potrebna je revizija našeg stanovišta prema invaziji tuđeg kapitala u našu državu, čime tuđi kapital zarobljuje naš narod. Nikada i ni pod kakvim uslovima ne smemo i ne možemo da dozvolimo da služimo tuđim interesima. Svaka solucija materijalnih problema treba da vodi računa najpre o potrebama celine.

Kada se borimo za političke slobode i političku demokratiju, koji su potrebni kao vazduh i hleb svakidašnji svakom čoveku, ne smemo zaboraviti da se težište čovečjeg života sve više prenosi s područja političkog na područje privredno i socijalno. Nije postala samo politika, već je postala i privreda od sudbonosnog značaja po čovečanstvo, po narod i po svakog pojedinca, jer od privrede zavisi njegov život, njegov napredak i njegov kulturni napredak. Zbog toga naša politička demokratija, ako ne želi da ostane bolesnom, ako ne želi da u socijalnom razvitku ostané prazna reč, a možda i lažna, ona mora da postane demokratija i privredna i socijalna. Politička demokratija i političke slobode samo su preduslov, one otvaraju puteve, ali pravo rešenje, potpuno rešenje života donosi samo privredna demokratija. Ta privredna demokratija mora da izgradi novu socijalnu organizaciju rada i privrede, a koja će organizacija osigurati život svakom članu zajednice. Privredna demokratija mora da ostvari načela socijalne pravde, jednako pravo na život i jednake dužnosti na rad.

Živimo u teško i sudbonosno doba, kada nezapamćena ekonomska kriza, koja nije samo privremena, delimična, već kriza čitavog jednog privrednog sistema, potresa temeljima sadašnje organizacije socijalnog i privrednog života. Živimo u zemlji agrarnoj, gde su posledice ekonomske, a naročito agrarne krize tako teške, da iz dana u dan nastaje sve veće osiromašenje i da zemlja postaje sve manje kadrom da ishranjuje seljačku porodicu. Na ova pitanja života i hleba treba da se traži odgovor i rešenje, jer će naskoro sva ta pitanja izbiti na površinu sa svom žestinom i tražiće svoje rešenje. Ekonomska i socijalna pitanja danas su neuporedivo zapletenija nego sva ostala pitanja. Na rešenje tih pitanja treba da se spremamo i spremimo srcem i razumom. Moram istaći da za privredna i socijalna pitanja treba imati socijalnog osećaja, ljubavi prema malom čoveku i ljubavi prema našem seljaku i na-

šem radniku. Niske cene poljoprivrednih proizvoda i besposlenost prouzrokovale su opšte osiromašenje. Ova nemaština uzrokom je da je i životni standard našeg naroda znatno opao. Manje se mora trošiti za ishranu, manje za odelo, teret porodice se sve teže oseća, smanjena je otpornost narodna.

I baš zbog tih teških prilika u kojima narod danas živi, država mora da smanji svoje rashode, da se javne dažbine ne bi tako teško osećale. Ali mi baš u ovom proračunu vidimo da Vlada nije o tome pitanju vodila ni najmanjeg računa i da je proračun još i povišila, što znači da moraju i javni tereti biti veći i teži, nego što su do sada bili.

U proračunu za 1937/38 god. igraju veliku ulogu izdaci za državne činovnike. O situaciji državnih činovnika već se mnogo govorilo, ali smo do danas dospeli tako daleko, da je ta situacija danas nepodnošljiva, te je dužnost svih merodavnih faktora da tome pitanju obrate svu pažnju, ne rešavajući to pitanje samo sa gledišta ove ili one političke stranke, čime to pitanje bacaju u jedno nemoguće stanje. Pitanje državnih službenika nije važno samo zbog službenika samih i zbog njihovog materijalnog stanja, već je to pitanje važno, mnogo važnije i za samu državu i za sveukupnu državnu upravu; time postaje položaj državnih nameštenika nacionalnim i državnim problemom.

Sistematski rad na činovničkom pitanju počeo je kod nas u 1921 godini, kada je Ustavotvorna skupština prešla na intenzivan rad. Godine 1922 počeo se spremati nov činovnički zakon. U obzir su uzeti nacrti vlade i činovničkih organizacija. Posle raznih konferencija pripremljen je nacrt koji je jeseni 1922 godine podnesen Narodnoj skupštini i predat Zakonodavnom odboru. Nešto pre od dveje godina, otako je donesen novi Ustav, 23 juna 1923 godine, odobren je po Narodnoj skupštini novi Činovnički zakon i od tada su svi propisi u Kraljevini izjednačeni. Tako dobismo novi činovnički zakon, koji je bio u svojoj osnovi dobar i moderan, ali su kod izvršavanja uvek odlučivali uplivi koji nisu bili zakoniti niti su bili u duhu zakona.

1 aprila 1931 dobili smo ponovno nov činovnički zakon, koji je bio u mnogim stvarima pogoršano izdanje prvog te je poštrio službene odredbe. I ako Zakon o činovnicima u glavnom nije loš, on ipak ima toliko nedostataka, da je ostalo nerešeno mnogo koje činovničko pitanje, koje danas prouzrokuje mnogo nezadovoljstva među činovnicima, a još je veću zbrku uneo i sam statut činovništva. Kako u svima granama naše državne uprave tako i kod činovništva primećujemo sav štetni upliv diktature pojedinih političkih stranaka, koje su bile na upravi naše države, koje su državno činovništvo smatrale nekakvim instrumentom, koje mogu upotrebljavati u svoje partizanske svrhe. Činovnik nije nikada smeo da bude činovnik, kome je interes države i naroda iznad svega, već je pre svega morao da bude eksponent partije. Prema tome radu on je kvalifikovan, prema tome radu on je napredovao, prema tome radu određivano mu je službeno mesto. Ali i za primanje u državnu službu bio je merodavan samo interes stranke, a ne potreba službe. Ovako je činovnički zakon u nekim najvažnijim i egzistentnim pitanjima činovništva samo rezultat raznih kompromisa između partija, koje su gledale na činovništvo samo sa gledišta svoje partijske koristi. Takvim radom došli smo danas do toga, da je budžet preopterećen izdancima na državne službenike, jer izdatci za to osoblje iznose

do 48% svih državnih izdataka, što je sasvim nepravilno i neodrživo u državnom gazdinstvu. Prema budžetu za godinu 1936/37 imamo ukupno 212.634 državnih nameštenika prema 186.737 za 1932/33 godinu, što znači da je taj broj državnih službenika za tri godine porastao za 25.897, a penzionera imamo 65.631. Od toga ukupnog broja otpada na činovnike 62.366, na pripravnike 14.514, na zvaničnike 35.465, na služitelje 10.640, na kontraktualne-honorarne nameštenike i dnevničare 37.660, na nerazvrstano osoblje 2.105, na oficire i vojne činovnike 11.193, na podoficire itd 38.664.

Iz ovih cifara se vidi, da je broj činovništva samog dosta mali, jer broj vojnih nameštenika sa 49.857 ne možemo da ubrajamo u redovni broj činovništva. Ali moramo konstatovati da je razmer činovnika po grupama nesrazmeran. Tako vidimo, da imamo honorarnih nameštenika i dnevničara 37.660 i zvaničnika 35.465. Ostale grupe uredene su vrlo nesistematski, jer u napredovanju činovništva ne postoji nikakav sistem, što proizlazi i iz činjenice, da je zbog uopšte nedovoljnih plata nastala u svima resorima utakmica za što kraćim rokovima napredovanja, a ovo ne zbog titula, već zbog odgovarajuće egzistencijske mogućnosti sa većim prinadležnostima. Na drugoj strani moramo da konstatujemo da je broj honorarnih činovnika i dnevničara vanredno visok, što treba da pripišemo dosadašnjim vanrednim prilikama, u kojima nalazimo veliki broj nezaposlenih, koje treba opskrbiti. Ali ipak mi se čini, da je nepravilno, da se ovo baca na račun nameštenika, jer bi ove sume imale da padnu na račun Ministarstva socijalne politike, jer je i ovo socijalno zbrinjavanje samo privremeno.

Kako se iz svega vidi, sasvim je pogrešno, ako se samo iz visokih cifara budžetskih partija i pozicija zaključuje, da se prinadležnosti državnih činovnika jednostavno mogu i smeju da smanje prema mišljenju budžetskog referenta. Istina je, da su se zadnjih godina i u budžetima stranih država popravljali budžeti na račun državnih nameštenika, ali postoji činjenica, da su u svim drugim državama državni službenici mnogo bolje plaćeni nego kod nas i da su se odjednom sa redukcijom činovničkih plata stvarale za njih povoljnije prilike za život. A već i danas vidimo da mnoge države popravljaju materijalno stanje svojih činovnika, čim su opazile da se državne finansije popravljaju. Kod nas se tvrdi da se državne finansije popravljaju, pa ako se one zaista popravljaju, treba popraviti i činovnicima njihov materijalni položaj, jer su baš državni činovnici najviše žrtvovali da se to stanje državnih prihoda popravi. Svaka redukcija prinadležnosti kod nas znači najteži udarac za činovništvo. A osobito onda, ako se sprovede onako kao što je sprovedena zadnja redukcija.

Uredba od 19 septembra 1935 godine pogodila je egzistenciju porodice i dece siromašnih državnih i samoupravnih nameštenika. Nesocijalnost ove Uredbe naročito otkazuje u činjenici, da je smanjenje prinadležnosti toliko veće, u koliko su prinadležnosti manje i broj dece veći.

Ovi nepravedni udarci koji su pali na male službeničke porodice doveli su do tako teških posledica da su nesrećni roditelji počeli da napuštaju svoju decu, prepuštajući ih na milost i nemilost, ili ih pak dovode u humanitarna društva ili mesne opštine, tražeći da ih prime kao siročad.

Prema statističkim podacima i naučnim ispitivanjima u poslednje tri godine kod činovničke dece

strahovito raste procenat opšteg dečijeg mortaliteta kao i procenat umiranja od tuberkuloze tako da je na primer u Beogradu i glavnim centralnim gradovima od godine 1932 do 1934 umrlo 49% sve školske dece koja su pala kao žrtva tuberkuloze. Sličan je procenat i u ostalim našim gradovima gde se u nekim gradovima penje taj broj i do 68%. Ovo je prirodna posledica niskog životnog standarda, nedovoljne prehrane i nehigijenskih stanova koje mora državni činovnik da traži zbog minimalnih plata.

A kakve katastrofalne posledice imaju tek da budu zbog ove redukcije, koja redukcija traži da pojedine činovničke porodice s troje dece žive sa 360 dinara mesečno. Jasno je da će morati dobar deo od onog pola miliona činovničke dece, a koja deca imaju da postanu ponos naše nacije i temelj naše nacionalne budućnosti, postati više ili manje žrtvom ovih u mnogo čemu nesocijalnih odredaba pomenute Uredbe od 15 septembra 1935 godine.

Ali ni izmena ove Uredbe od 14 oktobra 1935 nije donela gotovo nikakvo poboljšanje. Nikako nije uveden osnovni princip pravednosti. I nadalje je ostao ceo teret smanjenja prebačen na one male i bedno nagradene službenike. Procenat smanjenja prinađnosti sve više raste čim porodica broji više dece i čim je službenik u manjoj, nižoj grupi.

Iz svega što sam do sada naveo vidi se da treba činovničkom pitanju u interesu naroda i države obratiti i obraćati svu pažnju. Bilo bi krajnje vreme da Vlada sastavi naročitu stručnu komisiju koja bi imala temeljito da prouči ovo pitanje pa da ga i reši uz saradnju sa stručnim činovničkim organizacijama. Ovome radu treba pristupiti odmah, jer je nered toliki da može dovesti do potpune katastrofe. Apolutno je potrebno da se hitno regulišu činovničke plate.

Ja bih spomenuo da ima u Narodnoj skupštini Otsek za molbe i žalbe, pa gospoda narodni poslanici koji su u Otseku znadu dobro koliki broj molbi ima tamo samo od činovnika koji mole za uređenje njihovog statusa, koji bi morao biti ureden zakonom, i u tome Otseku ima na hiljade molbi i žalbi. Žalosno je da ove molbe još od 1923 godine nisu mogle da dođu pred Skupštinu i uopšte ako se i reše u tome Otseku, one ne dolaze pred Narodnu skupštinu.

Ovom prilikom moram da upozorim još na jednu nemoguću praksu, koju provodi Ministarstvo finansija obzirom na samoupravno činovništvo, a osobito na opštinske činovnike. Uvedena je praksa da se svake godine Uredbom propisuje i svake godine smanjuje plata samoupravnim činovnicima, a da se nikako ne uvažuju različite prilike u pojedinim opštinama, osobito gradskim. Ova praksa mora da dovede do potpune katastrofe, pa će birokratsko poslovanje opet da trijumfuje nad razumom i trezvenošću. Krajnje je vreme, da već jednom prestane ova praksa, i da se poštuje samoupravna opština.

Ovde bih hteo da iznesem jednu činjenicu, koja najrečitije govori o ravnopravnosti u našoj državi. Raspis Ministarstva finansija, Službene Novine od 16-VIII-1933, br. 185, bez ikakva pravna razloga stavlja na snagu propise biv. austro-ugarskog Takse-nog zakona iz godine 1850 po Tar.br. 40, koji je propisan za nameštenu taksu.

Prema propisima ovog raspisa plaća se na području biv. Srbije i Crne Gore samo 1% taksa na ugovore o službi po Tar.br. 20 Zakona o taksama, međutim, na području Slovenije i Dalmacije traži se

10% taksa na osnovi Tar.br. 40 austro-ugarskog taksenog zakona iz godine 1850.

Mislim da je bilo dovoljno već vremena, da se ta razlika briše i time odstrani ono nezadovoljstvo među nameštencima. Ali kako se čuje, Ministar finansija namerava da propise austro-ugarskog zakona protegne na čitavu državu. Mislim da je to pogrešno a i nemoralno, jer se na taj način dvostruko porezuju isti prihodi i to sa službeničkim porezom i 10% taksom na nameštenje.

Govoreći o državnim nameštencima, moram da upozorim sve merodavne faktore na pitanje naših penzionera, koji su penzionisani po starim propisima. Ovo pitanje pretstavlja pravu sramotu za našu državnu upravu. Kroz punih 17 godina nije se našla niti jedna Vlada, koja bi rešila ovo goruće pitanje i obezbedila jednom malom broju starih i slabačkih službenika, koji su za svoju službu žrtvovali sve što su imali, pa i život dostojan čoveka. I pored hiljada i hiljada molbi i spomenica nije moguće da se reši ovo pitanje i sprovede u život izjednačenje svih penzionera, te moramo još i danas da nosimo pred čitavim svetom pečat, da smo jedina država u Evropi, koja još nije rešila to pitanje, već dozvoljava da stari ljudi, koji su čitav život verno i dostojno služili u svojim pozivima, umiru od gladi. Ovo je zaista svetski skandal, kada moramo da gledamo, kako stari odsluženi ljudi i žene skapavaju od gladi, traže skloništa u domovima siromaha, umiru i ginu sasvim uništeni duhovno i telesno.

Skandalozno je, da još i danas imamo u našoj državi nekoliko kategorija penzionera, a da se ne pristupi rešavanju toga pitanja. Dok uživaju penziju na stotine i stotine lica, koja je partijska politika oterala u besposličarstvo, dotle se ne mogu naći sredstva za nekoliko desetina starih penzionera, koji umiru od gladi. Ovi stari ljudi potpuno se opravdano pitaju da li još uopšte ima pravde na svetu i da li još upravljaju upravom zemlje ljudi, koji imaju srca i razuma. Odlučno tražimo, da se odmah započne sa revizijom svih penzionera. Ta revizija još do danas nije sprovedena, ali to nas ne sme ni malo smetati da odlučno tražimo reviziju ovih penzionera pa i svih ostalih penzionera. Poštenu i sposobni penzioneri i činovnici stradaju, a razna gospoda grade palate na grbači sirotinje i države. Ovaj poziv ne upućujem samo Vladi, već i Narodnoj skupštini i Senatu, čija je dužnost, da svim silama nastoje, da se ovo pitanje konačno reši na čast države. Postulat je pravednosti i humanosti, da se sprovede izjednačenje penzionera.

Neverovatno je, da država u tim pitanjima, a osobito kod železničkih invalida neispunjava ni međunarodne ugovore, prema kojima je na sebe preuzela izvesne obaveze prema tim siromasima, koji danas žive od milostinje sa dva do sedam dinara mesečno, dok Ministarstvo šuma i ruda jamačno ni ne zna, da upravlja odnosnim fondom, koji je primilo po međunarodnom ugovoru, pa ga i ne isplaćuje na korist ovih siromaha, koji danas zbog prevelike savesnosti u službi skapavaju i polagano umiru od gladi i bede.

Najveći skandal naše uprave je isplaćivanje penzija. Činovnik, koji je penzionisan, ne prima penziju mesecima i mesecima posle penzionisanja, i kroz to vreme može da gladuje i umre. O tome ne vodi niko računa. Nerazumljivo mi je, da se u toku od 17 godina ovo pitanje nije moglo rešiti tako, da bi

činovnik primio penziju u onom mesecu, u kojem je penzionisan. Pa niti akontaciju ne može na primi na račun svoje penzije. Ovo je znak potpune nesposobnosti centralne birokratije, koja ubija upravno poslovanje u čitavoj državi. Kako da se ne čudimo što ima svuda nezadovoljstva, malodušja i potpunog nepoverenja prema upravnoj centrali!

Gospodo, još nije prekasno, da se pametno i po državu korisno reše sva ova činovnička pitanja. Nemojte misliti da je činovnik mrtav stroj, koji se samo goni, dok ne dosluži. Još nije prekasno, ali krajnje je vreme, da se reši pravedno pitanje činovništva, da mu se stvori položaj, da može barem da živi kao čovek.

Već zbog toga, što sam naveo, odlučno protestiram protiv nacrtu Ministra socijalne politike da stvori neki posebni fond za besposlene i to s prihodima nameštenika. Gospodo, nemojte se igrati sa sirotinjom! Svaki dinar, koji se oduzme toj sirotinji, znači za svakog nameštenika teret, koji teško snosi. Kako se dolazi do toga, da baš u ovo najgore vreme po nameštenika i radnika, da baš oni snose još i nove terete i to jedino zbog nereda u državnoj upravi.

Slično pitanje ovom činovničkom je i pitanje naših radnika:

Iako se ponosimo s odličnim socijalnim zakonima; ipak moramo da konstatujemo, da to nije tako, jer je s jedne strane socijalno zakonodavstvo vrlo manjkavo, a s druge strane — u koliko je dobro — ono se ne izvodi. Zbog toga možemo slobodno da kažemo, da je naše socijalno zakonodavstvo samo mrtvo slovo na hartiji, jer se niko ne stara o tome, da bi se svi zakonski propisi konsekventno izvršili. Imamo Zakon o zaštiti radnika već od 1922 godine, ali još do danas nije nikome palo na um, da spreči gaženje tog Zakona, iako je već od donošenja tog Zakona prošlo 15 godina. Skoro niko ne vodi računa o radnom vremenu, iako postoje tačni propisi o osmo ili desetosatnom radnom vremenu, ipak se u većini preduzeća radi po 12, po 16, a i po 20 sati dnevno! 50%-tna povišica za prekovremeni rad na osnovnu nadnicu vrlo se retko plaća. Ako radnik putem suda traži da mu se isplati ta povišica, vrlo se često dešava, da dođe u t.zv. „crnu knjigu“, koja cirkuliše između preduzeća i sigurno je da takav radnik nikada više neće dobiti zaposlenje.

Higijenski propisi u praksi se skoro nigde ne izvršuju. To je uzrok da procenat bolesnih radnika stalno raste, i da će bolesničke blagajne morati u najskorije vreme da reduciraju svojim članovima pripomoć u bolestima. Da li je to u interesu naše nacionalne i državne budućnosti, neka to objasne oni, koji imaju da se staraju o zdravlju naših radnika.

Po zakonu o zaštiti radnika dozvoljeno je radnicima, da se organizuju u svoje sindikalne organizacije. Ali poslodavci sprečavaju ovo na sve moguće i nemoguće načine, jer znaju da bi sindikalna organizacija bila čuvar socijalnih zakona, a koji zakoni poslodavcima nisu po volji. Poduzetnik čim sazna, da su mu radnici organizovani ili da se žele organizovati, šikanira ih na sve moguće načine i preko noći ih otpušta sa posla.

Prema propisu Zakona o zaštiti radnika mora svako preduzeće, u kome je zaposleno 100 radnika, a među njima 25 radnica, koje su udate, sagraditi

poseban zavod za decu tih radnica. U tim zavodima mora preduzeće da postavi o svom trošku personal za čuvanje dece. U celoj državi mogla bi se sva ova preduzeća koja su udovoljila tom zakonskom zahtevu prebrojati na prste jedne ruke.

Prema ovom Zakonu osnovane su Berze rada. Ove su berze, kako danas stvari stoje, silno nepokretne, jer u tim ustanovama nema birokratiji konca ni kraja i zbog toga radništvo nema od tih ustanova gotovo nikakve koristi. Te berze rada treba debirokratizirati i njihovu upravu ponovo predati u ruke slobodno izabranim radničkim zastupnicima. Danas berze rada ne služe onoj svrsi, zbog koje su osnovane, već one skoro isključivo daju pomoć samo onim radnicima, koji su već stekli pravo na skromnu i nedovoljnu pomoć.

Zakon o zaštiti radnika predviđa i radničke poverenike. Ima preduzeća, u kojima se ne mogu izvršiti izbori za radničke poverenike, jer to sprečava preduzeće. Pa čak i vlasti potpomažu da se ti zakonski propisi gaze, u mesto da vlast zaštiti radnike. Tamo gde se izbori i izvrše i radnici misle da se imaju pravo da žale protiv izbora, svaka je žalba uzaludna, jer su nadležne vlasti toliko izbirokratizirane, da se radi na rešavanju tih žalbi čitave godine, a za to vreme već su sprovedeni i novi izbori....

Ne poštuju se propisi o radnom odmoru na praznike.

Nadzor nad tačnim ispunjavanjem propisa Zakona o zaštiti radnika treba da vrši Inspekcija rada. U praksi pak vidimo, da ona vrši samo oko 10% svojih funkcija. Uzrok je tome u prvom redu u preteranoj birokratiji i u tome što inspekcije rada nemaju na raspoloženju dovoljno kredita, da bi mogle izvršiti sve ono što od njih zakon traži. Radničke organizacije u Dravskoj banovini već su nekoliko puta tražile da se kod sreskih načelnika onih srezova, u kojima se nalazi kakva industrija, postave sreski socijalno-privredni referenti, koji bi imali u svome srezu istu zadaću, koju ima danas Inspekcija rada za čitavu banovinu. Time bi se mnogo olakšao rad Inspekcije rada, a i zakoni bi se više poštovali.

Oporezivanje radničkih nadnica treba revidirati. Ier su nadnice i suviše visoko oporezovane. Trebala bi da se utvrdi minimalna radnička zarada, koja bi bila oslobođena svakog poreza. Moramo, naime, da imamo na pameti, da mora radnik pored državnih i samoupravnih poreza da plaća i svoje socijalno osiguranje itd. Kod današnjeg niskog stanja radničkih zarada, radnik svega toga ne može više da podnosi.

Javni radovi bilo državni ili samoupravni treba da se daju samo domaćim firmama. Gde god su bili javni radovi predani stranim preduzetnicima, tamo su radnici najslabije prošli. Pored toga treba kod takvih radova da se upotrebljava isključivo domaći materijal. Radničke nadnice treba kod takvih radova već unapred utvrditi, da mogu preduzimači već pre toga s time da računaju i da se toga drže. U svima banovinama radništvo je najslabije plaćeno baš kod javnih radova. Državna i samoupravna tela trebala bi da prednjače u pogledu radničkih nadnica, ona bi morala biti uzorom kako se plaća radništvo.

U vezi s ovim, trebamo da spomenemo još i to, da strane firme u našoj državi (Trepča, Bor itd.) ne plaćaju skoro nikakav porez, a da su domaće firme toliko opterećene porezima da jedva dišu. U tom pogledu potrebna je temeljna reforma. Ako stranac želi da zgrće kapitala našom radnom snagom i po-

moću našeg prirodnog bogatstva, onda te strance treba oporezovati naročitim porezima, koji bi išli u korist onoga koga taj strani kapital eksploatiše.

Pitanje besposlice isto je tako krupno pitanje kao i pitanje zakonitog uredjenja minimalnih radničkih nadnica. Ovo pitanje obično se rešava pomoću javnih radova. Ja sam međutim mišljenja, da to nije dovoljno. Potrebno je da se nadu i druge mere, koje bi smanjile današnji ogromni broj besposlenih radnika. Radništvo je kod javnih radova zaposleno samo privremeno, jer su to mahom sezonski radovi. Treba svim snagama nastojati da se radnik stalno zaposli.

U vezi s pitanjem besposlice, moram još da spomenem i pitanje zaposlenja stranaca u našoj zemlji. Potrebno je, da se obustavi svako daljne davanje dozvola za rad stranim državljanima. Dozvola za rad treba da se oduzme i svima onima, koji su kod nas uposleni i preko 5 godina. Navršile su se dve godine, otkako je dobio Zakon o gradskim opštinama svoju obaveznu snagu. Strahovanje, koje nas je obuzelo, kada je taj Zakon donesen, naime da će se gradskim opštinama sputati pravilno odvijanje poslova zbog nesmotrenih odredaba tog temeljnog Zakona, nažalost se obistinjuju.

Ne mislim da se upuštam u potankosti, ali smatram umesnim, da upozorim na glavne greške tog Zakona.

III poglavlje obuhvata „Organizaciju“, koja sa svojim propisima o sastavu opštinskog veća gaji temeljna načela gradske autonomije. Svako, pa bilo to samo delimično imenovanje članova gradskog veća po bilo kome, treba odbaciti kao nedemokratsko.

U formalnom je pogledu pogrešno, da Zakon o gradskim opštinama obuhvata uz odredbe, koje obično vidimo u opštinskim zakonima, i odredbe o biranju gradskog veća. Kako su se još pre rata, a naročito posle rata Izborni redovi vrlo često menjali, možemo da očekujemo da to menjanje obzirom na političke prilike koje vladaju ne samo kod nas, nego i u drugim državama, neće tako skoro, prestati, pa zbog toga nije bilo najpametnije, da se odredbe koje podležu čestom menjanju spoje s ostalim trajnim odredbama opštinskog zakona. Trebalo je doneti posebni Izborni zakon, koji bi se mogao prema političkim prilikama menjati s novim Izbornim zakonom. Na svaki način treba uvesti demokratski izborni red s tajnim glasanjem.

IV poglavlje, koje govori o »gradskom delokrugu« sadrži odredbe, koje upravo negiraju gradsku autonomiju i stavljaju gradove pod kartelu.

Svaki statut, uredba ili pravilnik, koji ima upliva na gradske finansije, mora nadzorna vlast da predloži Ministarstvu finansija na ocenu.

Glede organizatorskih statuta i poslovnika gradskog veća određuje zakon, da ih odobrava Ministar unutrašnjih poslova u saglasnosti s Ministrom finansija, u koliko oni tangiraju gradske finansije.

Za ono, za što je nekada bio dovoljan samo zaključak opštinskog veća, sada je potrebna saglasnost dvaju ministara.

Kako su neumesne odredbe vidi se najbolje iz toga, da u toku od dveju godina nije bio predložen ministarstvu na odobrenje niti jedan statut.

U petom poglavlju, koje govori o »nadležnosti gradskih organa«, nastavljaju se propisi o »kurateli«.

Za najvažnije zaključke gradskoga veća koji se tiču gradskog gospodarstva potrebno je odobrenje

viših vlasti i to Ministra finansija u sporazumu sa Ministrom unutrašnjih dela.

Sve to posizanje u gradsku autonomiju je nepotrebno, jer će se poreski obveznici i onako samo žaliti protiv nezakonitih opterećivanja a na drugoj strani treba uzeti u obzir i to, da su članovi gradskog veća i sami poreski obveznici iz najrazličitijih slojeva građanstva.

VI Poglavlje sadrži načelne odredbe o »gradskim službenicima«, pojedinosti pak prepušta statutu, t.j. novoj službeničkoj pragmatici, koju će morati da odobri još i Ministar unutrašnjih poslova u saglasnosti sa Ministrom finansija.

U statutu treba da se naznači kojem zvanju i položaju državnog službenika odgovara zvanje gradskog službenika.

Osim toga sadrži Zakon o gradskim opštinama i odredbu o maksimiranju plata i položajnih dodataka.

Imenovanje pravnih, sanitetskih, tehničkih i drugih stručnih referenata odobrava nadzorna vlast.

Odredbe za državne službenike glede opštih uslova za prijem u službu, vršenja službeničkih dužnosti, prestanka službe, penzije i disciplinske odgovornosti moraju se smisao upotrebljavati i za gradske službenike.

Dok je Zakon o seoskim opštinama priznao opštinskim službenicima prava koja su stekli po dosadašnjim propisima kao stečena prava. Zakon o gradskim opštinama ta je prava znatno ograničio i to kako aktivnim tako i pensionisanim službenicima, kao da bi bili gradski službenici građani drugog reda, nego što su oni u seoskim opštinama.

Prilikom prevođenja može se gradski službenik odstraniti iz službe, ako to zahteva nadzorna vlast iz važnih državnih interesa.

Tom prilikom nehotice mi dolazi na pamet usporedba između opštine i seljačkog poseda. Opština, kao i naš seljak — posednik — oba su poslodavci. Što bi rekao naš seljak, kada bi mu neko, koji uopšte ničim ne doprinosi njegovom gospodarstvu, prisvajao pravo glede njegovih službenika, kako to koncedira Zakon o gradskim opštinama državi glede gradskih službenika!

Mišljenja sam, da on koji službenike plaća ima pravo i za uredjenje njihovog službeničkog odnosa. Kako ove službenike plaća jedino gradska opština, zbog toga neka ona sama autonomno odlučuje o sudbini svojih službenika.

U VII poglavlju o »Gradskim finansijama« ponovno se ponavljaju odredbe o odobrenju Ministra finansija u sporazumu s Ministrom unutrašnjih poslova pri otuđivanju osnovne imovine i pri plaćanju dugova iz osnovne imovine.

I ova posizavanja u gradsku autonomiju nepotrebna su iz istih razloga, koje sam naveo pri V poglavlju.

VIII poglavlje normira »nadzor državne uprave«. Nadzor koji se vrši smotreno, svakako je umestan. Ali nije umesno, što se je opštinskim organima oduzela administrativno sudska zaštita protiv odredaba Ministarstva unutrašnjih poslova o zadržanju izvršenja odredaba i izjava gradskog veća, predsednika i potpredsednika te protiv odluka Ministarstva unutrašnjih poslova o razrešenju imenovanih u slučaju kada nadzorna vlast smatra takve odredbe i izjave štetnim po važne i opšte državne koristi.

Pojmovi o protudržavnosti i državnosti kod nas se naglo menjaju, te bi u tom pogledu morali da imamo administrativno sudsku zaštitu.

Određbe o gradskim službenicima krajnje su reakcionarne, one oduzimaju službeniku svako pravo i krše svaku autonomiju grada.

Iz svega ovoga što sam vam naveo vidi se, da je Zakon o gradskim opštinama upravo pretrpan odredbama o kurateli nad gradskim opštinama. Iako se je činilo, da je jedan Ministar kurator premalo, pozvani su još i drugi u pomoć.

Razumem, da je državni nadzor i državna kontrola potrebna, ali ne mogu da razumem, zašto je bilo potrebno da se gradske opštine stave pod kuratelu.

Da bi se odstranile navedene greške, koje sadrži Zakon o gradskim opštinama, hitno je potrebna revizija tog važnog Zakona u tom smislu, da se odvoje sve te odredbe koje nisu u skladu sa autonomijom grada; da se izda nov zakon o zavičajnosti, koji će važiti za seoske i gradske opštine, koji bi morao da sadrži iscrpne odredbe o zavičajnosti te da se otputi automatika pri originalnom sticanju zavičajnosti i da se izda nov Izborni zakon na demokratskoj osnovi, koji neće gaziti temeljna načela gradske autonomije.

Zbog teških privrednih prilika dolazi u pitanje i narodno zdravlje. Pitanje narodnog zdravlja ne sme u političkom životu da prestavlja pitanje drugorazredne važnosti. Stog gledišta treba da se posmatraju svi privredni i prosvetni problemi, ako vodama leži na srcu budućnost naroda i to ne samo sutrašnjica, već i daljnja prekosutrašnjica.

U današnje doba treba stalno isticati potrebu za što jačom zdravstvenom zaštitom, a naročito je potrebno da se ta potreba ističe kao zahtev čitavog jugoslovenskog naroda. Tada će i naš budžet za zaštitu narodnog zdravlja izgledati drugojačije.

U prvom redu dolaze ovde u obzir pitanja naših bolnica. Gledom na to pitanje pojavljuju se u čitavoj našoj državi pravi skandali. Čitav niz godina Ministarstvo narodnog zdravlja nije tome pitanju obraćalo dovoljno pažnje, dok to pitanje nije svom žestinom izbilo na površinu. U našoj zdravstvenoj politici eksperimentisalo se je godinama i godinama, a ti su eksperimenti stajali državu ogromne svote novaca, a rezultati su bili nikakvi. Zanimarivalo se pak pitanje naših bolnica, koje bi morale biti temelj sve naše zdravstvene politike.

Navešću kao primer javnu državnu bolnicu u Ljubljani. Prilike su već u toj bolnici takve, da vode upravo u katastrofu. Te su prilike javan skandal za državu. Već godinama vodi se teška borba naše javnosti za uređenje prilika u ljubljanskoj bolnici, ali sve opomene, sve molbe i svi skandali bili su bez uspeha. Bolesnik, kome je tako sudeno da traži u svojoj bolesti pomoć i ozdravljenje u Ljubljanskoj javnoj bolnici, proživljuje u toj bolnici najteže časove i umesto da tamo nađe utehu i zdravlje, doživljuje najveća razočarenja. Bolesnik je prepušten na milost i nemilost teškim prilikama, a koje ne može niti lekar, uz najbolju volju, da izmeni. Na svim se odeljenjima oseća veliki nedostatak prostorija i kod najtežih operacija, pa i kod infekcioznih bolesti, gde moraju dvojica do četvorica da leže u jednom bolesničkom krevetu. Sve je to protivzakonito postupanje, jer se protivi svim propisima uredbe o sanitetsko-tehničkim propisima za gradnju bolnica, a to je i nečovečno. Neću se upuštati u potankosti ovih skandaloznih pri-

lika, već moram da upozorim merodave faktore, da u najkraće vreme poduzmu sve da se ljubljanska bolnica proširi i izgradi nova i to tako, da ova bolnica bude mogla da pruži pomoć svim onim hiljadama bolesnika, koji se utiču u nju, da in ona pruža pomoć i vrati narušeno zdravlje. Ovo treba da se uzme iz sa svim čovečanskog gledišta i pri tome ne sme da nas deli bilo kakav politički momenat ili interes.

Ako objektivno posmatramo našu zdravstvenu politiku, moramo da konstatujemo, da nije bila baš najbolja. Teško je biti objektivnan osobito zbog mentaliteta lečnika koji se nalaze u teškoj krizi.

Prilike među lečnicima su teške i mogli bi ih podvrgnuti teškoj kritici. Ali mi možemo ipak tvrditi da među lečnicima nema idealizma, požrtvovanosti, smisla za kulturnu misiju, i moramo se pitati, ko je krivac za te teške prilike. Jesu li krivci lečnici sami ili su krivi oni koji bi morali davati smer zdravstvenom radu i time i cilj čitavome lečničkome stanju. Objektivnan čovek mora da utvrdi da je tu u prvom redu krivnja na politici koja nije umela da dade pravi smer tome stanju za njegovu zdravstvenu misiju.

I lečnici su do neke mere instrumenat s kojim treba umeti postupati, a naša politika nije to razumela i posledice toga vidimo već danas, i moramo da utvrdimo da ovakvo stanje nije baš u korist narodnog zdravlja. U toku 17 godina nije bilo ništa urađeno da bi mogli imati i svi predeli naše države lečničku pomoć. Svi pokusi propali su i moramo danas da utvrdimo da u velikim mestima, kao na primer Beograd, ima na 300 stanovnika jedan lekar, međutim sela nemaju na po 20—30 km. daleko ni jednog lekara i više puta na 10.000 stanovnika ne može se dobiti lečnik.

Lekar je neosporno nosilac zdravstvene kulture, a lečnik bez posla koji ne zaradi toliko da bi mogao izdržavati sebe i familju, mora tražiti posao pa i u poslovima koji ne idu na korist narodnog zdravlja.

O posledicama takvih poslova ima jasnog iskustva naša javnost i zato treba da vodi naša državna politika o ovakvim prilikama računa. Ne smemo dopustiti da se u narodnom zdravlju ukonači centralni birokratizam i za to je već krajnje vreme da merodavni faktori već jedanput posvete više pozornosti politici narodnog zdravlja i vode više računa o nenasnim prilikama koje vladaju u tom pogledu u našoj zemlji.

Ovom prilikom hteo bih, baš obzirom na ove prilike, da istaknem činjenicu, da se prema Slovenačkoj pogrešno postupa, kada se ona ubraja među aktivne banovine, a ona stvarno spada među najpasivnije banovine. Situacija je danas u Slovenačkoj takva, da se prihvodi našeg čoveka sve više smanjuju, tako da možemo kazati da narod u Slovenačkoj plovi u nesnosnu bedu i da se u veliko zadužuje. Naša zemlja i naša dobra prelaze u ruke stranaca, poreski šaraf sve više pritišće, a pomoći niotkuda. Dravska banovina propada i upada u sve veću bedu. Priče o »bogatoj« Slovenačkoj treba da prestanu, i sva jugoslovenska javnost mora biti svesna te istine. Za državu je Slovenačka, kao pogranična banovina, najvažnija, jer ova banovina siže u Srednju Evropu, te ako država dozvoli da Slovenačka gospodarski i socijalno propadne, nastaće za celokupnu državu neugledne i skrajnje štetne posledice. Naš čovek u redu plaća sve svoje poreske obaveze. Ali uz državne poreze mora naš čovek da plaća i velike samoupravne — opštinske i banovinske prireze. Većih tereta naš

živalj ne može da snosi, ako se ne želi njegovo potpuno uništenje. S druge strane Slovenačka je svuda pogodena: pogodili su je pri nabavkama ugljena, pogodili su je pri kontingentiranju izvoza drva, izvoza voća i vina, već godine i godine bacaju se klipovi pred noge industrijskoj poduzetnosti i osnivanju novih industrija. Gospodarska kriza je uzrokom, da imamo u Slovenačkoj više hiljada besposlenih radnika. Naš seljak danas strada i ne može se opisati ogromna beda, u kojoj živi naš seljak u Beloj Krajini ili u Halozanama, ili u Suhoj Krajini, gde nema niti mleka, niti hleba, niti vode. Baš obzirom na sve ovo, što sam naveo, krajnje je vreme, da se prestane smatrati Dravska banovina aktivnom, već joj treba priznati sredstva za rad i podizanje gospodarstva, a što joj pripada. Od Dravske banovine ne sme se više zahtevati, da plaća još i 18 miliona dinara za druge pasivne banovine samo iz zajedničkog fonda poslovnog poreza. Zbog takvog gospodarenja rada se otpor u narodu, jer narod ne može da shvati, kako ga se može ubrajati među drugi i treći razred državljana, i unatoč tome što savesno vrši svoje državljanske dužnosti. To nije ravnopravnost, a svaka krivica rada otpor, koji može da bude od štete po čitavu državu.

Smatram svojom dužnošću da upozorim sve merodavne faktore na neodrživo stanje naših samoupravnih finansija, naročito naših opština. Sve naše opštine samo s najvećim naporima podnose ogromna bremena, koja na njih bacaju razni zakoni. Naše opštine su kao samoupravne jedinice savesno vršile svoje dužnosti: gradile su nove škole, rešavale tešku starijarsku krizu gradnjem novih zgrada, gradile su potrebne ceste, delovale u socijalnom pogledu pri pobijanju besposlenosti itd. Ta obremenjenja bila su teška i sva su ta bremena nosile opštine same bez ičije pomoći, bilo državne bilo državnih novčanih zavoda. Te svote iznose preko stotinu miliona dinara samo za seoske opštine bez gradova Ljubljane, Maribora, Celja, Ptuja. Ovi dugovi znače teško breme za opštine u ova teška vremena i državna bi uprava morala da misli, kako će olakšati ta bremena naših opština i to na bilo koji način. To bi pitanje trebalo rešiti već i zbog samih novčanih zavoda, koji su pozajmili novac, i zbog kojih su zajmova postali ne likvidni. Državna uprava ne sme da opterećuje opštine sa novim radovima i novim opterećenjima, jer bi to značilo potpun slom naših opština u gospodarskom pogledu.

Samo izdatci za školstvo iznose u Dravskoj banovini dinara 23,293.423, koji sada otpadaju na banovinu u iznosu od 16 miliona dinara, a to ni najmanje ne umanjuje doprinose, koje mora da snosi žiteljstvo. Iako se opštine oslobode tih tereta, narod se ipak ne oslobađa, jer ti troškovi prelaze na banovine, koje moraju na isti način da opterećuju žiteljstvo, da bi mogle da podmiruju te troškove.

Država će u najkraće vreme morati da reši pitanje državnih i samoupravnih finansija, i to tako da se to pitanje reši na taj način da i građani ne budu preopterećeni i da država ne bude oduzimala samoupravama prihode, već da im omogući egzistenciju, tako da bi žitelji bili što manje opterećeni.

I ovde vidimo da postoji demontiranje centralizma u smislu narodne samouprave sve aktuelnije na svim poljima, pa takođe i na polju gde se najviše osećaju posledice kako poreske tako i finansijske politike. I u našoj državi trebaće pristupiti rešavanju pitanja koja izviru iz sadanje poreske politike i

prakse pri podeli državnih sredstava. Ne grešimo ako tvrdimo da se na tom polju može učiniti izvanredno mnogo. I mnogobrojna gospodarska i socijalna trvenja, koja prouzrokuju neprilike na političkom polju, izgubila bi mnogo na svojoj oštini i strasti, sa kojima se danas pretresaju. Da je to u interesu države, mislim da ne trebam naročito isticati.

Iako se kao posledica svih tih centralističkih grešaka govori i piše o hrvatskom pitanju, moramo biti svesni da se to tiče čitavog našeg naroda i čitave naše države. Rešenje toga pitanja znači i izvođenje čitavog jugoslovenskog naroda iz teških, političkih, gospodarskih i socijalnih spona, krivica i kaprica, u koje nas je dovela nesrećna centralistička politika od oslobođenja na ovamo. Greši svaki onaj, koji u hrvatskom pitanju vidi samo rešenje Hrvatskva ili jezičnog pitanja ili pitanja hrvatskih zastava; ne, gospodo, hrvatsko pitanje je kompleks upravnih, socijalnih, gospodarskih i kulturnih pitanja, koja treba rešiti u interesu celokupnog jugoslovenskog naroda i države i to jednako za Srbe, Hrvate i Slovence. Sva ta pitanja nećemo rešiti tako, da borce za rešenje tih pitanja proglašujemo antidržavnim elementima komunistima i što sve ne, već sva pitanja treba započeti i pravilno rešavati. Ko danas želi državi lep i miran razvitak, ko želi da se reše pravedno sva socijalna, gospodarska i kulturna pitanja naše države, ko želi zdravu i snažnu Jugoslaviju, podignutu na jednakopravnosti i jednakosti svih državljana, podupiraće danas svaku akciju, koja ide za rešenjem hrvatskog pitanja.

Dr. Maček je, zaslugom raznih režima i centralne birokratske uprave, najizrazitiji nosilac otpora u državi, ne samo nosilac otpora, nego i pretstavnik kompaktno moralne snage, koja se oko njega okuplja. Pa i nikakvo dekretirano ukazno jugoslovenstvo, nikakvo prolevanje krvi, nikakvi zatvori i tamnice, nego jedino putem demokratije stvarano duhovno jedinstvo može da očuva i učvrsti našu državu. Sve što se drugojačije radi ruši našu državu. Gde nema ideje rada, tamo nema ni uspeha. Nacionalno jedinstvo kao ideja nije umrlo. Ali da bi se moglo u tom smislu dalje raditi, treba najpre ostvariti punu jednakost i ravnopravnost Srba, Hrvata i Slovenaca. Kada se to ostvari, onda će se sva tri brata naći na istoj liniji i okupiti se u jednom pokretu, onda će se narodni život razvijati na drugoj bazi, nego što se on razvija danas. Ne može se to stvarati dekretima i zakonima. Za to je potreban drugačiji rad. Mi smo uvek zastupali ideju narodnog jedinstva. Principu narodnog jedinstva nikada se nećemo izneveriti, ali u toj borbi treba se služiti drugim metodama i drugim sredstvima. Narod se stvara vekovima napora, a da se stvori jedinstven narod treba zajedničkih žrtava. To smo izgubili iz vida, a kao realni političari treba da sve to vidimo i da radimo na tome, da započne novi život u našoj državi. Nikako na primer ne služi delu ujedinjenja naroda, ako mora na primer zbog centralnog birokratizma dobivati slovenački seljak poreske opomene pisane ćirilicom, kada ih ne može niti pročitati, ako su sve tiskanice u uretima, na železnici, pošti, carinarnici i tako dalje u srpskohrvatskom jeziku, a koji jezik naročito stariji ljudi ne razumeju. Ne služi delu ujedinjenja monopolizacija školskih knjiga, koja u školama stvara nemoguću situaciju, monopolizacija školskih pisanki i t. d. Gospodo, svi tako nezreli pokušaji centralnog birokratizma stvaraju nemoguću situaciju u državi, i

dok se ta pitanja ne reše sa stanovišta ravnopravnosti svih državljana, dotle ne možemo da govorimo o stvaranju raspoloženja za duhovno jedinstvo. Ne smemo da zaboravimo na reči Velikog Blagopokojnog Kralja Aleksandra I, koje je izrekao godine 1932, a koje glase: »Ni jednog trenutka ne smemo zaboraviti, da narodno ujedinjenje nije delo jedne generacije, ni posledica istorijskog slučaja. To je delo neprekidnih napora, vekovnih nacionalnih živih sila i moralnih i istorijskih tekovina«.

Radimo u tome smislu i uspeh će biti siguran.

Pored svega, gospodo narodni poslanici, moram progovoriti još nekoliko reči o pitanju naše najveće i najmoćnije svenarodne organizacije — o pitanju našeg Sokolstva.

Sokolstvo je svenarodno, ono je uzvišeno i izdignuto iznad dnevnih promena i prilika. Logična je posledica te osnovne zamisli, da je Sokolstvu široka osnova demokratizam, koji ruši pregrade socijalnih razlika i položaja te prima u sebe i u sebi čuva zdrave sve sinove i kćeri naroda koji bi morali da budu svi jednakopravni sastavni delovi naroda. Sokolstvo ne postoji za stranke, već ono postoji za čitav narod.

Sa sokolskim je demokratizmom, po našem mišljenju i spoznaji, izbrisana opravdanost bilo kojeg privilegija, bilo koje podređenosti ili nadređenosti, izuzevši zakon, red i disciplinu: gde nema reda, tamo nema ni trajne i osigurane slobode. Naprotiv, svakom pripadniku sokolske organizacije dana je punopravna prilika, da se u punoj meri koristi uzgojnim zadacima Sokolstva. Ali, načelo sokolskog demokratizma zahteva, da moramo htenje individualnog egizma podrediti opštim koristima, da moramo svesno, voljom i namerno uzgojno podizati vlastiti moralni i fizički kvalitet i fizičku snagu naroda, čiji smo jednakopravni sastavni delovi. Bilo koji dakle, — pojedinaac u društvu ili društvo s pojedincima izvršuje bilo koji zadatak, koji mu daje Sokolstvo, stoji s punom svešću i s punim pravom neprestano u službi naroda — život sokola sastoji se u radu. Naš sokolski život neprestano je borba između dobra i zla, to je beskonačno nastojanje za lepšim i savršenijim, to je bezobzirno traženje pravde i istine, to je škola izobrazbe, sticanja, pridobijanja, učvršćivanja, žilavosti i otpornosti, to je svet čežnja, svetla i ideala.

Uzgajanje u tom smislu rad je sokolske prosvete u sokolskoj vežbaonici. Sokolstvo je organizacija svih narodnih moralih vrlina i kreposti, svih narodnih telesnih snaga i spretnosti, koje predstavljaju najvišu meru svih dobara zdravlja i čitave nacije i čitavog slovenstva. Sve to i još mnogo toga bilo je pred očima našeg Blagopokojnog Kralja Ujedinitelja, kada je postavio svog prvorođenog sina — sadašnjeg našeg Kralja, na čelo ove organizacije. Ujediniti čitav narod pod sokolskom zastavom za rad, za uzgoj, za napredak, za poštenje, za duševni i telesni i moralni uzgoj. Svi, koji narodu žele dobro i kojima je sloboda draga, odazvali su se pozivu našeg vode pošteno i otvoreno, jer nisu mogli da budu protivnici sokolskog uzgoja, jer se u sokolskom duhu uzgajan narod klopi svakog upliva, koji nam je po svojem bivstvu i po svojim ciljevima stran i neprijateljski. Ogroman je bio razmah Sokolstva i ogromno je bilo delo, koje

je izvršilo Sokolstvo i još ga danas izvršuje u povećanoj meri. Taj se rad ne vidi, jer je izvršen i bez koristi i bez slave, ali to je delo trajno, večno i od najvećeg značenja za narod i državu. To ćemo da vidimo kada se zaključi petgodišnji plan rada (Sokolska Petrova petoljetka).

Moram, nažalost, da konstatujem da je Sokolstvo i unatoč tim visokim zadacima zbog nerazumevanja birokratije, a naročito od onih koji su hteli da iskoriste zgodnu konjukturu, doživelo mnogo razočarenja i mnogo neugodnosti. Prošle godine bile su godine velike borbe s birokratizmom i birokratskim propisima kao i borbe protiv mržnje stanovitih ljudi prema Sokolstvu. Ne možemo svima da osporavamo dobru volju s kojom su hteli da potpomognu Sokolstvo, ali ipak moram da kažem, da je ta dobra volja više štetila Sokolstvu nego što mu je koristila. Sokolstvo je živa organizacija, ono je idejna ustanova i neda se voditi s praznim dekretima. U sokolskoj organizaciji je mesto samo onome, koji u nju stupa iz uverenja a ne zbog eventualnih konjuktura. Sokolska legitimacija treba da bude samo sokolska, a ne da se njome služi u lične koristi. Nažalost u tome je pogledu mnogo grešilo i Ministarstvo za telesni uzgoj, koje se nije moglo za više godina podignuti na onaj stepen, na kojem bi moglo da zauzmlje ono važno mesto pri izvršivanju telesnog uzgoja naroda, koje mu je bilo namenjeno. Žalosno je da je to Ministarstvo postojalo samo zbog toga, da bi se povećao broj Ministara ove ili one partije, a da Ministarstvo samo kroz sve ove godine nije imalo nikakvog programa rada i nikakvih nacrti za budućnost. Ni sport, niti vatrogastvo, niti Sokolstvo nisu imali od tog Ministarstva nikakve koristi, već jedino što je Ministarstvo vršilo podelu državne pripomoći. A to je moglo da radi i svako odeljenje bilo kojeg ministarstva. Opšte je mišljenje, da to Ministarstvo unosi uzburu u telesni uzgoj i u vatrogastvo. Mnoge odluke toga Ministarstva dokazuju, da to Ministarstvo živi sasvim pod uplivom momentane političke situacije. To Ministarstvo ne dokazuje, da bi ono moralo biti uzdignuto iznad svih, te da bi se ono moralo da brine o telesnom uzgoju putem sporta ili Sokolstva do svoje savršenosti, a u korist naroda i države. Isto važi i za vatrogastvo, koje je isto tako jedna od najidealnijih ustanova države, koja ne bi smela da zna za politiku ni u kojem pogledu, a koje je danas, barem kod nas, sredstvo za postignuće najnepotrebnijih političkih borbi. Gospodo, zapamtimo još i to, da niti Sokolstvo, niti sport, niti vatrogastvo nisu organizacije, koje bi mogle da služe politici i njenim strankama; za te organizacije važi samo jedna politika, a ta je: rad za sreću i lepšu budućnost Kralja, naroda i države. (Pljeskanje na levici).

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, пошто је време раду поодмакло, то са вашим пристанком данашњу седницу закључујем, и опет, са вашим пристанком, закажујем идућу седницу за сутра 19 фебруара, у 8 часова пре подне са овим дневним редом: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за 1937/38 год. (Прима се).

Закључујем данашњу седницу.

Седница је закључена у 21.25 часова.

ПРИЛОЗИ

INTERPELACIJA

Stanka Lenarčiča, narodnega poslanca, na g. Ministra financ radi carinskega kontrolorja v Planini Dragomira Moša Jovanovića

GOSPOD MINISTER!

Na obmejni carinarnici v Planini vrši službo carinski kontrolor Dragomir Jovanović. Ta gospod je etalno v pijanem stanju. Dne 14 februarja je šel brez dovoljenja pijan v Italijo; v Postojni se je v kavarni Garzerolli na nekvalificirani način izrazil o vrlinah žen iz javne hiše, tako, da so se navzoči gostje zgražali. Iz Postojne se je vrnil šele 15 februarja in to popolnoma pijan. V takem stanju muči podrejene orožnike in finančne organe, jih javno sramoti kot Slovence.

Da je tak pijan uradnik zmožen tudi dejanj, ki bi bila v škodo državi, je jasno, saj mnogokrat ne ve kaj govori.

Znano mi je, da je vloženih proti temu gospodu že več prijav, med katerimi tudi na Vas, gospod Minister, vendar do danes niso napravljeni nobeni koraki, da bi se to sramotno postopanje ustavilo.

Znano mi je, gospod Minister, da ste prav iz logarškega sreza premestili na zahtevo Ministra brez listnice g. dr. Miha Kreka mnogo vestnih, poštenih in značajnih uradnikov brez vsakega povoda, dočim človeka, ki je v sramoto naši državni upravi, ne pre-

mestite, ker se pač zato sam gospod Minister dr. Miha Krek ne zanima, ker ni v tem političkih motivov.

Ugledu države se očitno ne posveća potrebna pažnja.

Prosim Vas, gospod Minister, da mi v eni izmed bodočih sej Narodne skupštine odgovorite:

1) Ali Vam je znano ponašanje carinskega kontrolorja Dragomira Moša Jovanovića in njegovo javno sramotenje slovenskih uradnikov?

2) Ali ste pripravljeni uvesti proti imenovanemu disciplinski postopek, ga takoj premestiti iz eksponirane obmejne carinske postaje v Planini?

Kot poslanec obmejnega sreza zahtevam, da se napravi red, da se zašiti ugled države in vestnih ter poštenih uradnikov.

Na obmejne postojanke smejo biti nastavljeni le sposobni, vestni in značajni uradniki, ki državo reprezentirajo le iz svoje dobre strani.

Sprejmite, gospod Minister, tudi ob tej priliki izraze mojega odličnega spoštovanja.

Beograd, 17 februarja 1937

Stanko Lenarčič, s. r.
narodni poslanec

